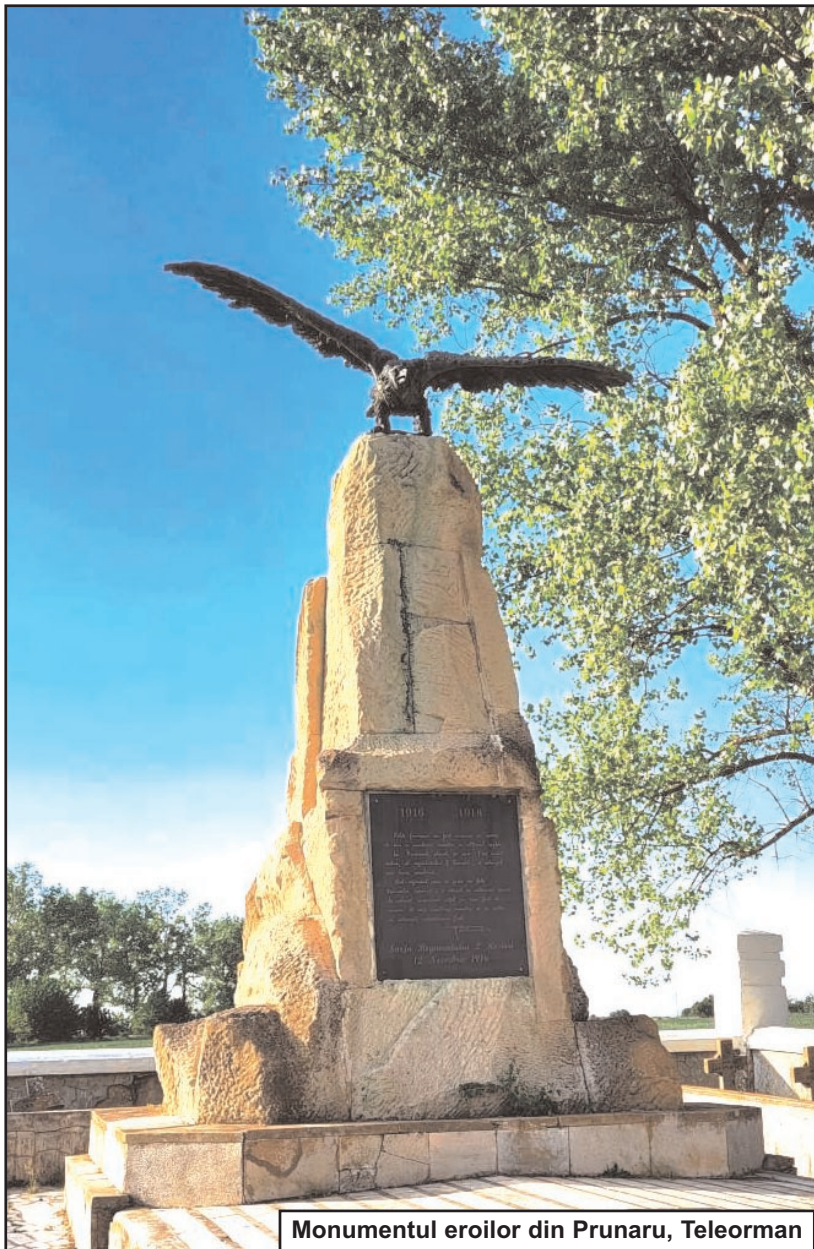

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XVI ■ Nr. 3 (172) ■ Martie 2025

Monumentul eroilor din Prunaru, Teleorman

Harababura din învățământul românesc

Gheorghe PĂUN

Aveam deja pus în pagină un alt editorial pentru numărul de față, cu titlul *Urmuz și avangardele*, pentru că voiam să amintesc că Urmuz e născut în martie și, în context, să subliniez că avangardele au contribuit la... harababura din cultura curentă, prin multele trăsni pe care le-au propus, de dragul originalității și frondei cu orice preț.

Mai mult, aveam aproape gata și editorialul pentru luna aprilie, „declanșat” de discuțiile jenante legate de coiful dacic furat din muzeul olandez – titlul era *Ticăloșia intelectualilor trădători* (am auzit unul la televizor vorbind, hodoronc-tronc, despre *dacopații* care se laudă cu coiful...), reamintind nu numai de cartea despre trădarea intelectualilor (referințe în articolele lui Horia Bădescu din decembrie 2023 și ianuarie 2024), ci și o sintagmă a lui Pamfil Șeicaru, din *Scrieri*, despre „scopiții naționali”.

Se amână ambele aceste texte, pentru că... timpul nu mai are răbdare. E vremea când un nou ministru al Învățământului vine cu o nouă reformă, a muuulta de după decembrie 1989 și tot insidios dăunătoare, pe care a pus-o, dragă Doamne, în „dezbateri publice”. Mă înscriu (neîncrezător) în această dezbateri, cu consecința imediată că trădez un principiu de bază al revistei, acela de a nu se referi la persoane, la politicieni – implicit, de a scrie un text efemer, care să nu mai fie actual peste un timp (prevăd că ministrul amintit va pleca din politică într-un viitor apropiat, va demisiona înainte de a se compromite iremediabil). Ultimele cuvinte sunt, poate, doar un semn de optimism naiv...

Referirea la educație face textul de față și potrivit... Centenarului Solomon Marcus, cel născut la început de martie și atât de dedicat învățământului, mai ales celui preuniversitar. Așadar, nimic întâmplător – cele două editoriale rămase în portofoliu își au timpul lor și în lunile care vin. Din păcate, așa zice... dar marele păcat este că Marcus nu mai e de față! Oare ce ar spune el despre soarta limbii române (și a limbii latine) în școala noastră? (Două titluri de cărți ale sale, spre recitare: *Odiseea limbii latine* și *Limba română, între infern și paradis*, ambele apărute la Editura Spandugino.)

Mai toți miniștrii Învățământului de până acum au fost obedienți FMI-ului, Bruxelles-ului, progresismului, ONG-urilor soroșiste, dominați de tot felul de „experți”, unii grupați în Institute pentru Știința Educației, cu efecte vizibil dezastruoase – a se vedea, printre multe altele, documentata și trista carte a istoricului Mircea Platon, *Deșcolarizarea României. Scopurile, cărțile și arhitectii reformei învățământului românesc*, Editura Ideea Europeană, București, 2020. Printre cei mai dăunători miniștri se plasează total

inadecvata anterioară, cu nume de *multiplu*, dar cu personalitate *deci, centi, mili*, iertat fie-mi jocul de cuvinte, e adevărat, total supusă celui mai dăunător și inadecvat președinte de până acum, care a lansat pomposul proiect „România educată”, la adăpostul căruia s-au luat tot felul de măsuri otrăvitoare. De pildă, privind orele de istorie, geografie, limbă română, de scoatere practic a cuvântului *român* din școală.

Dezamăgitorul actual ministru (dezamăgitor pentru că este un intelectual veritabil, cu operă, profesor universitar, psiholog, chiar erau premise să vină să repare ceva prin mult încercatul învățământ românesc) preia inițiativa precedentelor „reforme a reformelor reformelor...” și adaugă noi „valențe” harababuriste și antinaționale. Poate, de la sine inițiativă sau poate sugerate-impuse de „experții” cu instrucțiuni antiromânești care-i stau probabil pe aproape și pe care-i invocă adesea, fără a-i numi. La ora aceasta – scriu pe la jumătatea lunii februarie – e un tumult general în școala românească. „Dezbateri” îi zice ministrul – i-am citit intervențiile pe internet, am urmărit unele emisiuni TV la care a participat, am senzația-convingerea că, fie nu înțelege același lucru cu DEX-ul prin cuvântul respectiv, fie, în statornică tradiție a ultimelor decenii... câinii latră, caravana trece. „Lasă-i să vorbească, să se descarce, noi facem tot ceea ce știm, ceea ce ni se cere...” Nu-și schimbă cu nimic ideile. A fost interpelat public de președintele Academiei Române, a fost interpelat de Secția de Istorie a Academiei, decani și profesori de la o duzină de facultăți de istorie i-au atras atenția că greșește, profesorii din școli freamătă, pe internet, pe rețelele zise de socializare – el, ministrul, declamă aceleași fraze-slogan-cliseu, privind „modernizarea”, „nevoia de descentralizare”, „analfabeții funcționali”.

Vorbe, sofisme, diversiuni. Modernizarea nu e scop în sine, ba chiar dimpotrivă dacă ea se traduce prin instabilitate, dacă se face pompieristic, mai rău, la comanda progresismului globalist (deznaționalizant, în cazul istoriei, geografiei, limbii române). Iar instabilitatea din învățământul românesc, *harababura* e termenul mai expresiv, produce nu numai analfabeți funcționali, ci analfabeți pur și simplu, din toate punctele de vedere. Mediocritate și deprofesionalizare, la toate nivelurile. Azi în școală, mâine în societate – căci, *dacă educație nu e, nimic nu e!*

(Continuare la pag. 2)

Din sumar:

Horia Bădescu: *Minciuni mass-media.*

Interviu cu Gérard de Selys

Cătălin Mamali: Un bun cetățean,

un caracter și o muncă destoinică

Alexandru Mărchidan: Corectitudinea politică

Victor Ravini: Firul de păr nu poate fi despicat

Acad. Ioan-Aurel Pop: Solomon

Marcus – cuvânt de prețuire

Acad. Irinel Popescu: O seară

de neuitat

Mihai Nadin: *Panta rei*

Radu Homescu: Traian Vuia,

gândirea socio-politică

Revista apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”.

Toate-s vechi și nouă toate...

Poate pentru întâia dată simte și ministrul-prezident ce sătulă e țara de reforme, ce însetată după aplicarea serioasă a legilor existente, ce înclinată a vedea în orice reformă o nouă nenorocire.

Afară de aceea, dacă semnele nu înșală și dacă complicațiunile exterioare se vor ivi, momentul pentru a pune în cestiune drepturile regelui și drepturile alegătorilor ar fi desigur cel mai rău ales. Câte ademeniri nu s-ar putea răspândi într-o țară nenorocită și săracă dacă o influență vecină ar voi să le semene? În preziua sau în timpul unui război, alegeri de Constituantă ar însemna încolțirea tuturor ambițiilor și trezirea acută a tuturor durerilor și nemulțumirilor. N-avem nevoie a adăuga că s-ar afla pururea cineva care să se folosească de ele și că speranța și interesul sunt acei sofști admirabili, acei samsari intelectuali care lesne conving pe oameni că interesele lor ar fi identice cu interesul istoric al țării. (Timpul, 19 decembrie 1882)

P.S.S. mitropolitul românilor răsăriteni din Ardeal și Țara Ungurească, Miron Românu, a adresat protoiereilor din arhidieceză o circulară. Ea oprește pe cler de-a lua parte la adunările populare care protestează cu atâta legitimitate în contra proiectului de lege al cărui scop e maghiarizarea institutelor secundare române de învățământ.

Înainte de toate mărturisim că nu discutăm motivul care-a putut împinge pe prelat la răspândirea acestei circulare. Știm că, din nenorocire, mitropolitul românilor prea e o persoană oficială pentru a se putea sustrage de la influența guvernamentală și nici nu se poate pretinde ca orice mitropolit să fie ca Șaguna, care pune ordine

ministeriale ungurești *ad acta*, fără a le-nvrednici măcar de-un răspuns și care, când dreptatea era în partea poporului său, o susținea în contra a orice și a oricui. Se prea poate așadar ca circulara aceasta să fie comandată de la Pesta, de unde i s-a și administrat mitropolitului, prin ziare ungurești, amenințări de trimitere la mănăstire.

Ceea ce ni se pare însă straniu în această circulară și lucrul la care nu ne-am fi așteptat este tendința pe care I.P.S. Sa binevoiește a o atribui adunărilor populare, tendință substituită, care dă circulații caracterul unei denunțări aproape.

Mai întâi se zice că adunările „au un caracter politic”. Dacă e neapărat de-a li se atribui un asemenea caracter, am întreba de când românii în țara lor proprie și strămoșească au căzut, prin vreo sentință judiciară, sub interdicțiune politică, de când li s-a retras numai lor liberul exercițiu al dreptului întrunirilor, garantat chiar de-o Constituție ca cea ungară, în care să poată discuta liberi și neîmpiedicați atentatul făcut asupra limbii, naționalității și bisericii lor de către reprezentanții minorității populațiunii din țară?

„Conducătorii – mai zice circulara – se pun pe teorii care *eschid simțul ce se numește patriotism și eschid respectul către bazele actuale ale dreptului public...* Din partea inteligenței i se dă poporului în mod ostentativ impuls într-o direcțiune care trece marginile loialității...”

Simțul ce se numește patriotism poate să se fi eschizând; simțul ce este patriotism după cum îl înțelege toată lumea – excepție făcând de maghiari – nu suferă fărăndoială nicio scădere prin manifestări. Că poate fi cineva bun patriot și rău maghiar și, viceversa, poate fi cineva fanatic maghiar și rău patriot, ceea

ce maghiarii sunt în genere.

Patriot e omul care contribuie la bunăstarea și înflorirea tuturor elementelor din țara sa; prin ridicarea simultană a tuturor, patria se ridică. Maghiarii, din contra, văd idealul lor de stat în ruina națiunilor conlocuitoare, în apăsarea lor intelectuală; ei atentează la cel mai de căpetenie instrument de cultură al unui popor, la limba lui, pentru a-i impune în schimb idiomul ocult al unei mici și izolate rase, idiom cu forme organice fino-tartare, cu lexicon slavonesc. Radical deosebit în structură de căteștrele grupurile mari de limbi europene, acest idiom prezintă dificultățile unei limbi moarte fără a prezenta niciunul din foloasele ei. Cine știe limba română are calea deschisă la tezaurul intelectual al limbilor romanice moderne, are în fine cheia la limba latină, la civilizația antică. Cine știe ungurește nu știe nimic decât ungurește, un idiom nefolositor, purtat de o literatură săracă, de-o cultură științifică înapoiată, care nu deschide nicio poartă în Europa și – în treacăt vorbind – nici în restul lumii. Cu învățarea acestui idiom milioane de oameni cheltuiesc un enorm echivalent de putere intelectuală... cu ce folos? Evident că niciunul. (Timpul, 12 martie 1883)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

(Urmare din pag. 1)

Regula lipsei de reguli, elevii care dau note profesorilor, calendarul școlar modificat în fiecare an (Unde sunt trimestrele de altădată, vacanțele știute dinainte? Acum avem „module”, „intervale de școală”, examene în cursul anului...), manuale alternative (Ce este „alternativ” în științe, în cultură, deci ce poate fi alternativ în manuale?! Poate interesele, diversivunile... Deplânge ministrul în discuție faptul că avem în școli manuale de acum douăzeci de ani – păi asta e de bine, înseamnă că materia respectivă este stabilizată, manualul verificat, șlefuit, validat. Cu excepția informaticii și a opționalelor progresiste, materiile din școala preuniversitară se referă la cunoștințe de acum zeci de ani, uneori sute de ani, în matematică de exemplu. Ce să „alternezi” aici – în afara autorilor și a banilor cheltuiți?, materii opționale (Utile dacă sunt cu măsură, dar și o fisură prin care se introduce tot felul de aberații, nu numai neproductive, ci profund dăunătoare – vezi zona „educației sanitare”, trimițând direct la soluțiile neo-bolșevice ale frankfurtienilor de a „ne elibera de civilizația creștină occidentală” prin sex, distracție și droguri.), politizarea (nu cere explicații, e vizibilă, induce sistematic deprofesionalizare) – iar acum, vine și invenția noului ministru: descentralizarea!

Nu ajungeau – rezum: sabotarea statutului profesorului, calendarul școlar făcut varză, manualele alternative, materiile opționale, politizarea, și sigur mai sunt și altele (capcana ecranelor, falsele modele, subfinanțarea cronică), profesioniștii domeniului le știu mai bine decât mine – intră în ecuație încă o direcție eficientă de entropizare-degradare. „Programa (curriculum, curricula, că altfel tușim!) nu trebuie fixată de minister, o parte

(care? cât?) trebuie lăsată la dispoziția școlilor.” Inclusiv (sau mai ales?) la istorie, geografie și limba română. I-a reproșat un interlocutor la TV, istoric de meserie, printre multe altele, că nu e în regulă dacă un fel de istorie se face la Caracal și alt fel în Dobrogea sau în Harghita. A introdus în discuție Harghita parcă în treacăt, dar știa el ce spune. Supralicitez: istoria Transilvaniei în Transilvania și istoria Moldovei în Moldova? De ce nu istoria Curții de Argeș la Curtea de Argeș? Dacă decid școlile, deci și părinții/elevii, nu se ajunge în mod natural la așa ceva? Ca să nu mai amintim de istoriile „alternative” politizate, introduse prin lege, fără nicio dezbateră, cum ar fi istoria holocaustului și a comunismului... Nu se pot face acestea într-o oră, două, cinci, câte sunt necesare, în cadrul istoriei universale? Insistența pe holocaust, mai ales predat nepotrivit, va avea efectul invers, al inducerii de antisemitism – I-am citat pe istoricul de la TV, dar mă gândesc adesea la același lucru, pentru că cunosc o mulțime de evrei deștepți și mă mir cum de își lasă imaginea la cheremul excesului de zel al funcționarilor care pretind că îi reprezintă.

Așa cum este școala concepută acum, cu ochii pe bacalaureat și admileri la facultăți, pe alocuri și pe olimpiade, o materie care nu e în programa unitară a ministerului nu e subiect de examen, deci nu e de interes. Se știe prin școli ce se întâmplă cu orele alocate unor asemenea materii, cu lipsa de dedicare a profesorilor și elevilor pentru ele. Descentralizarea, dragă probabil prin inițială ministrului, găselnița lui strategică, e o sursă în plus de harababură într-un peisaj deja în dezordine. Și, nu-l bănuiesc de inocență. Știe ce face – și știu și cei din spatele lui – că doar e un intelectual cu operă... Împins pe un scaun care nu i se potrivește.

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Colegiu redacțional: Svetlana

Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Florian Copcea – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, Lucian

Costache – scriitor, Pitești,

Ioan Crăciun – editor și publicist,

București, Spiridon Cristoceana – conferențiar la Universitatea Pitești,

Dumitru Augustin Doman – scriitor, Curtea de Argeș, Sorin Mazilescu –

conferențiar la Universitatea Pitești, Marian Nencescu – jurnalist cultural,

București, Eufrosina Otlăcan – profesor universitar, București, Filofteia

Pally – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii

Golești, Argeș, Cornel Popescu – director al Muzeului Județean Argeș,

Pitești, Octavian Sachelarie – sociolog, Pitești, Adrian Sămărescu –

conferențiar la Universitatea Pitești, Maria Mona Vâlceanu – scriitor,

Pitești

Curtea de la Argeș

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59)

și a Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Redacția: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeș

Tiparul: DeaPrint, București, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacție, trimițând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos și, prin e-mail, adresa poștală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociația Culturală „Curtea de Argeș”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Horia BĂDESCU

Horia Bădescu: *Să revenim la cartea dumneavoastră în care Revoluției române îi e acordat un spațiu atât de generos. Cum ați trăit dumneavoastră aici evenimentele, cum le-ați perceput?*

Gérard de Selys: Iată cum. Într-o dimineață a lunii decembrie 1989 eram prezentatorul programului de radio, programul național, și am primit o depeșă a Agenției France Press care spunea că orașul Brașov e într-o stare îngrozitoare, că zeci de sute de cadavre zac pe străzi, că străzile sunt blocate de camioane în flăcări, că există clădiri distruse, incendiate, că e oribil. Noi aveam însă doi trimiși speciali, două femei care au ajuns la Brașov în aceeași zi și ne-au telefonat spre ora șase dimineața. Și eu le-am spus: „Iată ce lucruri îngrozitoare se petrec acolo!” „Dar noi nu vedem nimic, mi-au răspuns ele. Trebuie să facem un tur al orașului ca să ne convingem!” Și mi-au telefonat peste o oră: „Nu există lupte, nu sunt cadavre. N-am văzut nimic din toate astea!” Mi-am informat redactorul-șef și la jurnalul de la ora 8 am spus: „Iată ce spune Agenția France Press și iată ce spun trimișii noștri speciali!” Redactorul-șef mi-a cerut să scriu un editorial, în care eu am spus că nu se construiește o democrație pe o minciună, pe o impostură. Colegii mei au fost foarte supărați de aceasta. Pentru că după părerea lor trebuia să dau crezare agenției de presă și nu trimișilor noștri speciali. Care nu spuneau același lucru cu agenția de presă, ci tocmai contrariul. Apoi a fost carnagiul de la Timișoara, cel adevărat, și falsul carnagiul de la Timișoara. Am un coleg flamand care e fotograf, care revenea de acolo cu fotografiile ale unor cadavre, cred că vreo optsprezece. Eu care am lucrat timp de un an într-un spital și care știam cum arată un cadavru autopsiat, deschis de la gât până la pubis în linie dreaptă și apoi recusut cu ață groasă, tot în linie dreaptă, mi-am dat seama că la toate cadavrele din acele fotografii se vedea clar cum fuseseră cusute și le-am spus colegilor mei, jurnaliști la RTBF: „N-am văzut în viața mea torționari care să-și autopsieze victimele pentru a vedea din ce cauză au murit. Pentru că știau foarte bine de ce au murit!” Colegii mei n-au spus nimic. Nu s-a vorbit nimic despre asta pe postul nostru, iar ei nu m-au mai salutat timp de o lună, până când o mare gazetă belgiană, *Colette de Bragnon*, a scris un articol în care afirma: „Carnagiul de la Timișoara e un fals carnagiul”. Pentru mine a fost teribil să constat că în ceea ce-i privește pe colegii mei, erau mai mult decât ideologic afectați de acest adevăr, dar că ei continuau și vor continua în această eroare. Și asta nu m-a mirat. Pentru că această atitudine în raport cu adevărul, această eroare a continuat și în timpul

Minciuni mass-media (II)

Interviu cu Gérard de Selys

războiului din Golf, continuă și astăzi. Ei continuă să mintă. Nu e momentul să vorbim acum despre motivele pentru care mint. Dar e dramatic. Și nu știu ce se poate face. Sper că la dumneavoastră ați reflectat asupra acestei chestiuni și că gazetarii dumneavoastră au reacționat deja.

H.B.: *Cred că nici la noi lucrurile nu sunt atât de roz în această privință. Dar vreau să vă pun o altă întrebare care mi se pare esențială. Mi-ați spus că în toate aceste cazuri de minciuni mass-media adevăratul vinovat este, la început, o agenție de presă. Câtă e atunci responsabilitatea ce revine acesteia și câtă cea a gazetarului care preia fără să verifice această minciună?*

G.S.: Bun. Cred că asta se datorează mai întâi concentrării capitaliste în presă. Există din ce în ce mai puține agenții de presă în proprietatea unor deținători de mici capitaluri. Iar acești deținători de capital își administrează antreprizele încercând să-și sporească beneficiile și să scadă costurile. Ca să-ți sporești beneficiile și să scazi costurile, înseamnă să diminuezi cheltuielile. Și ceea ce costă scump în jurnalistică sunt cercetările. Deci și salariile jurnaliștilor care să le facă. Prin urmare, reducem cercetările, reducem numărul jurnaliștilor, pentru a reduce costurile salariale ale antreprizei. Vor fi din ce în ce mai puțini jurnaliști, din ce în ce mai multă muncă și din ce în ce mai puține cercetări de teren. Pentru că acestea costă scump. Deci în ceea ce privește România, toți gazetarii internaționali s-au aflat la Timișoara, unii dintre ei, dar cei mai mulți la București, la Hotel Intercontinental.

H.B.: *Ceea ce în cartea dumneavoastră numeați Complexul Hilton.*

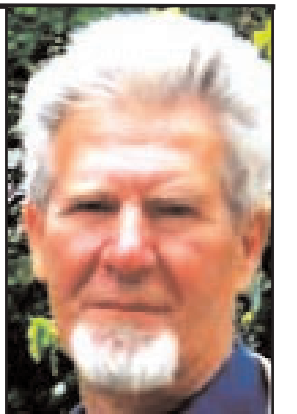
G.S.: Da. Complexul Hilton. Pentru că la fiecare conferință internațională, ori de fiecare dată când se întâmplă ceva în străinătate, trimitem gazetarii noștri la Hotelul Hilton, sau la cel mai mare care există acolo. De ce? Pentru că există mult mai multe telefoane decât în micile hoteluri. Pentru că există faxuri, telexuri, tot echipamentul necesar. Deci toți jurnaliștii se vor regăsi aici. Pentru Revoluția Română, a fost spre exemplu, Intercon. Știu că se numește Intercontinental, dar eu îi spun cu un pic de răutate *Intercon* (între proști). Și Michel Castex care a fost directorul, șeful Agenției France Press la Intercon, o mărturisește cu naivitate în cartea sa. El spune că n-a părăsit hotelul. Fiindcă-i era frică de gloanțe, de luptele de afară. Deci ei se găseau toți acolo, între ei, și când cineva venea și lansa un zvon în hotel, un jurnalist transmitea asta pe telexul lui la France Press sau Reuter, ceilalți vedeau ce a scris celălalt și asta

scriau și ei. Toți jurnaliștii spuneau același lucru și se ajungea astfel la ceea ce eu numesc efectul Hilton în care toată lumea repetă aceeași eroare. Pentru că nu mai ai posibilitatea să te duci pe teren, pentru că agențiile de presă își trimit informația în toată lumea, pentru că redacțiile centrale telefonează trimișilor lor speciali la Intercon și spun: „Băiete, trebuie să-mi povestești același lucru”. Și dacă băiatul încearcă să-i spună că n-a văzut asta, ci contrariul, e bătăcărît de redactorul-șef pentru că agenția de presă spune așa, deci acesta e adevărul!

H.B.: *Credeți că mulți dintre colegii noștri fac asta pentru că știu că există imagini preconcepționale ale auditorilor ori telespectatorilor lor despre un anumit lucru și pentru a fi mereu în atenție, pentru a capta bunăvoința acestora, trebuie să-i menajezi și să le dai ceea ce doresc?*

G.S.: Nu cred. Pentru că anchetele făcute arată că publicul are din ce în ce mai puțină încredere în cele aflate din jurnale sau de la radio și televiziune. În Franța asta e situația pentru mai mult de jumătate din public. Fie că e vorba de presa scrisă sau de radio sau televiziune. Dar fără îndoială există o asemenea așteptare în cercurile puterii. Știți, într-o zi mi-am interviuat prim-ministrul, domnul Wilfrid Marteusse pe atunci. Trebuie să spun că-l mai interviuasem o dată cu o săptămână înainte și interviul fusese transmis la radio și televiziune. Și deci, când după o săptămână l-am interviuat din nou, un interviu contradictoriu, și i-am pus o întrebare neplăcută despre ceea ce făcuse între cele două discuții, el mi-a spus: „Știți, am văzut asta la televiziune!” „Dar, domnule, ceea ce ați văzut la televiziune, erați dumneavoastră înșivă!” – am replicat. Deci prim-ministrul folosea ca mărturie ceea ce-mi spusese el însuși cu o săptămână înainte pentru a-mi proba că ceea ce zicea acum e adevărat. E un non-sens. Asemenea șarpelui care-și mușcă coada. Așa fac și confrății noștri de-aici. Ei nu lucrează pentru public. Ceea ce e o eroare. Într-o zi nu vor mai avea unde munci pentru că publicul le va retrage încrederea. Ei lucrează pentru clasa dominantă, pentru putere, pentru cei ce vor să audă exact ceea ce spun ei. Ei sunt foarte aproape de aceștia de altfel. Ei locuiesc în același hotel, iau același avion, iau masa împreună în marile restaurante. Se tutuiesc. Chiar dacă în mod obișnuit când interviuează un ministru îi spun *dumneavoastră*, altfel publicul n-ar accepta, în intimitate își spun pe nume, sunt mari amici, sau în tot cazul oameni care se frecventează. Fac parte deja din aceeași lume. Și dacă jurnalistul vorbește de niște lucruri, el vorbește pentru amicul său ministru, pentru amicul său șef de antrepriză. N-are nimic de-a face cu publicul. (Va urma.)

Un bun cetățean, un caracter și o muncă destoinică

Cătălin MAMALI

În continuarea textului despre *Ecologia minților creative*, din numărul trecut, reluăm și aici fragmente din prefața „O recenzie extraordinară a volumului *Mind, Work, and Life*. Mințile capabile și geneza, menținerea și dezvoltarea unei ecologii creative a minților interactive” de Cătălin Mamali, la cartea Howard Gardner, *Inteligențe multiple. Noi perspective*, Editura Curtea Veche, București, 2022, traducere de Bogdan Ghiurco. Recenzia datează din 2018 și este tradusă în limba română de Cornelia Florea.

Cartea la care se face constant referire este *Mind, Work, and Life. A Festschrift on the Occasion of Howard Gardner's 70's Birthday* (editori: Mindy L. Kornhaber și Ellen Winner, publicată de The Offices of Howard Gardner, Cambridge, 2014, 2 volume).

În *Mind, Work, and Life*, chestiunea bunului cetățean este vizibilă sub multe aspecte relevante. Eseul „Truth and citizen” de David Perkins se concentrează pe această temă. După cum susține Perkins, să fii un bun cetățean reprezintă un obiectiv pe plan local, național și mondial. Perkins identifică un puzzle extrem de semnificativ: „Nu contează atât modul în care gândirea cetățenilor funcționează spre bine sau spre rău, ci cu ce scop funcționează spre acest bine sau rău – datele,

informațiile și fundamentul acestei înțelegeri.” În consecință, Perkins face lumină în *dilema cetățeanului*: „Cum pot cetățenii să emită judecăți înțelepte pentru o societate mai bună, atunci când adevărurile principale relevante, fundamentate în mod rezonabil, sunt atât de greu de scos la iveală?” (p. 246). Această abordare ne ajută să avansăm în studiul propriei abordări a lui Gardner, a vechii triade „adevăr, bunătate și frumusețe”, cu care trebuie întâmpinat orice bun cetățean (Gardner, H., *Truth,*

beauty, and goodness reframed: Educating for the virtues in the 20-first century, Basic Books, New York, 2011).

Eseul lui Perkins ne avertizează că urmărirea adevărului nu reprezintă o simplă ascensiune, ci una în care „urcușul devine tot mai abrupt odată cu problema ROI (*Return on Investment* – randamentul investițiilor)” (p. 259, volumul 2). Havel susținea că, pe lângă problemele puse de aflarea adevărului, există și probleme legate de când, cui și cum trebuie acesta transmis. Căutarea adevărului, indiferent de multele dificultăți care trebuie rezolvate, este cea care motivează atâtea minți creative, cea care reprezintă un punct de pornire pentru experimentarea fluxului (Csikszentmihály, M., *Flow: The psychology of optimal experience*, Harper and Row, New York, 1990).

Exprimarea publică a adevărului – susținerea adevărului într-un mediu ostil și pledoaria pentru adevăr în vremuri tulburi – impune o dezvoltare morală de cote înalte, precum și alte trăsături care țin de personalitate. De exemplu, acea dezvoltare care crește șansele de a realiza *Good Work* („o treabă bună”), pe lângă „competență” și „caracter”, implică și potențialul de „diferențiere și integrare” (Gardner, H., Csikszentmihályi, M., Damon, W., *Good work: When excellence and ethics meet*, Basic Books, New York, 2001). Eseul „Truth and citizen” pune în contrast modalitățile în care adevărul este abordat în diverse domenii: chestiunea adevărului este abordată cu mult spirit civic în cele mai diverse domenii ale științei, în timp ce alte domenii sociale, precum guvernarea și discursul asupra problemelor adevărului, sunt marcate de multe ori de comportamente ostile, de practici înșelătoare și de alte comportamente inadecvate. Perkins consideră că un cetățean responsabil trebuie să ridice și să răspundă la patru întrebări esențiale: (1) Per ansamblu, problema este relevantă pentru societate?; (2) Problema are relevanță pentru mine, pentru familia mea, pentru vecinii mei, pentru semenii mei?; (3) Efortul depus pentru investigații îmi va permite să ajung la o situație mai bună?; (4) Cum va influența poziția pe care o am deciziile de la nivelul societății? (p. 251). Aceste întrebări reliefează responsabilitatea individuală aflată în strânsă legătură cu starea și dinamica întregii societăți și au un spectru larg de implicații teoretice, morale și politice. Mi se pare că acestea, în condițiile existențiale actuale, devin întrebări inevitabile pentru fiecare cetățean al lumii în care trăim.

Căutarea unor răspunsuri valide la aceste întrebări și rezolvarea dilemei cetățeanului sunt sarcini majore care, conform perspectivei dezvoltate de Perkins, ar trebui abordate cu ajutorul euristicii, în ciuda faptului că „euristica vine fără garanții, dar de cele mai multe ori ajută” (p. 253). Conștientizarea dilemei cetățenilor și abordarea euristică a politicii majore, așa cum este concepută în eseul lui Perkins, sunt condiții necesare pentru a ameliora relația dintre cetățeni și adevăr. Am impresia că selectarea abordării euristice reprezintă de departe cea mai bună situație în cazul conflictelor politice și al problemelor dureroase de la nivelul societății în comparație cu abordarea algoritmică.

In răspunsul pe care Howard Gardner i l-a dat lui Perkins, se spune că „rareori suntem pe aceeași lungime de undă, dar mai degrabă căutăm iluminare decât conflicte. [...] După cum spui tu, Dave, rămâi vizionarul «teoretic» sau «al ideii». La fel ca în trecut, bănuiesc pe deplin că vor apărea vizionari politici și practici care vor ajuta la testarea ideilor tale promițătoare” (p. 263). Deoarece în istorie există multe situații în care indivizi responsabili, creativi, foarte inteligenți și morali s-au implicat profund în eforturile de a ameliora durerile majore ale societății (cum ar fi, de pildă, problemele legate de independență, de nedreptatea socială, de drepturile omului), explorările sistematice ale unor astfel de situații și, în special, ale soluțiilor acestora, imaginate și aplicate, ne-ar putea ajuta să aflăm mai multe despre *dinamica interacțiunii cetățeni-adevăr-probleme sociale*. Aceasta ar putea deveni o nevoie mai urgentă, în timp ce înțelegem că acceptarea fiabilității modelelor, a ideilor, a teoriilor noastre ne aduce mai aproape de adevăr. Acceptarea fiabilității opiniilor noastre crește șansele de a ne găsi și de a ne corecta erorile, în timp ce o mentalitate „postadevăr” pare să câștige mai mult spațiu social. Prin conținut și titlatură, autobiografia lui Gandhi caută adevărul, fiind concentrată în esență pe propriile erori (M. Gandhi, *Autobiography: The story of my experiments with truth*). Acum mă gândesc la două „minți creatoare”, ambele ale unor cetățeni buni, puși în slujba căutării adevărului: B. Franklin și H.D. Thoreau. Există un numitor comun pentru cele două cazuri: o profundă preocupare pentru metodă. În cazul lui Franklin, problema este aceea de a dezvolta o metodă care să servească dezvoltării personale și îmbunătățirii caracterului. În cazul lui Thoreau, problema este de a imagina, de a testa și de a folosi o metodă care poate fi utilizată pentru a se opune relor societății. Cred că ambele situații sunt legate de unele dintre contribuțiile majore ale lui H. Gardner.

Inovatoarea abordare a acestuia privind interacțiunea profundă a excelenței, a angajamentului și a eticii este strâns legată de modul în care el evaluează rolul (și poziția, de asemenea) caracterului, care

caracterizează în mare procesul educațional. Gardner este pe aceeași lungime de undă cu Gandhi, care și-a explorat experiențele în ceea ce privește adevărul, considerând că, de fapt, caracterul este cu mult mai important decât unele abilități cognitive specifice. Există dovezi vechi și puternice care certifică faptul că caracterul, înțeles în principal ca virtute sau puncte forte care ajung să fie încrustate în propria ființă, reprezintă un subsistem major al personalității, o combinație a sinelui și a devenirii sociale. Natura și prefacerea sa sunt foarte diferite față de alte subsisteme de personalitate, cum ar fi temperamentul, care în mare parte reprezintă un dat. Am observat că multe minți creatoare – și unele exemple certe de moralitate – au avut un interes profund în construirea propriului caracter. Conceptul lui James despre dinamica obiceiurilor reprezintă o sursă minunată de inspirație pentru acest domeniu. Există studii reprezentative realizate asupra modelării spirituale (Bandura), asupra exemplorilor morale și devotamentului (Colby și Daman) sau a învățării morale (Lind), asta dacă ar fi să menționăm doar câteva domenii (Bandura, A., „On the psychosocial impact and mechanisms of spiritual modeling”, *The International Journal for the Psychology of Religion*, vol. 13, nr. 3, 2003, pp. 167-173; Colby, A., Daman, W., *Some Do Care. Contemporary Lives of Moral Commitment*, Free Press, New York, 1992; Lind, G., *Ist Moral lehrbar? Ergebnisse der modernen moralpsychologischen Forschung*, Logos-Verlag, Berlin, 2002). Toate aceste studii, precum și multe altele, sugerează cu tărie că centrul proceselor educaționale formale și informale trebuie să fie de fapt caracterul, asta dacă există un interes real pentru binele comun.

Știm bine că problematica caracterului (folosind acest concept așa cum este el definit de Holton) a fost explorată înainte de fundamentarea psihologiei ca știință. Una dintre aceste contribuții care vizează îmbunătățirea auto-dezvoltării caracterului reprezintă metoda dezvoltată și aplicată pe sine de Benjamin Franklin. Eu însumi am ajustat-o și am utilizat-o în anul 2008, cu participarea activă a multor serii de studenți de la diferite facultăți (*metoda lui Franklin de a învăța și de a cultiva propriul caracter: un exercițiu de autocunoaștere și autodezvoltare a caracterului*).

Teofrast, și după el mulți alții, a identificat trăsături de caracter periculoase, cum ar fi autoritarismul. Franklin, un om de știință creativ și un diplomat abil și loial, care a aflat o puternică orientare pragmatică, a avut un rol decisiv: a conceput o metodă de antrenare a caracterului bun și puternic. Conform experienței mele, metoda lui Franklin este agreată și utilizată de studenți. Unii studenți chiar se bucură să contribuie la prezentarea metodei lui Franklin și altor oameni. Pe de altă parte, abordarea lui Gandhi asupra caracterului este împletită cu viziunea sa despre practica *ahimsa* (nonviolență), adică are un scop practic. Se pare că și în cazul exemplorilor morale există trista posibilitate a unei reversii negative, cel puțin așa cum poate fi sesizată din interior. Distanța dintre comportamentul lui A.S.S. Kyi din timpul rezistenței sale curajoase împotriva dictaturii militare și comportamentele sale față de situația disperată a grupării Rohingya (grup etnic indoeuropean, de religie musulmană) este uluitoare.

Din punct de vedere educațional, am trăit o experiență care m-a lăsat perplex, o experiență

care aparține unui „șoc cultural” mai extins (conceptul lui Furnham). Venind în SUA dintr-o fostă țară comunistă, m-am bucurat de bogăția și accesul la unele resurse documentare uimitoare de predare-învățare și de accesul gratuit la computerele personale. Pregătindu-mă pentru slujbe de predare cu jumătate de normă la diferite colegii și universități, mi-am dat seama rapid de calitatea înaltă și varietatea manualelor de psihologie pentru diferite cursuri (psihologie introductivă, psihologia speranței de viață, dezvoltarea adultului, psihologia îmbătrânirii și gerontologie socială, psihologie motivațională, psihologie socială). Există atât de multe manuale excelente, încât acest fapt face destul de dificilă alegerea unuia singur. Am experimentat această remarcabilă bogăție intelectuală în contrast cu experiența mea din România în timpul anilor de facultate, unde de multe ori nu existau manuale sau aveam cel mult un manual pentru un curs. În SUA, am avut șansa de a alege dintr-o gamă largă de resurse documentare excelente, menite procesului de predare-învățare.

Cu toate acestea, am observat cu perplexitate, mai întâi examinând câteva manuale de psihologie, că lipsește *conceptul de caracter*. De-a lungul anilor, în timp ce a trebuit să mă mut în diferite locuri în care am predat și folosind diverse manuale, mi-am dat seama că conceptul care lipsește nu reprezintă o excepție, ci o regulă pentru următoarele domenii: psihologie introductivă, psihologia duratei de viață, dezvoltarea adulților, psihologia îmbătrânirii, gerontologia socială și psihologia socială. Observând această neglijență conceptuală, din 1992 și până în 2001, am consultat 478 de manuale de psihologie (psihologie introductivă, dezvoltarea duratei de viață, dezvoltarea adulților și psihologia îmbătrânirii și gerontologiei sociale, psihologia socială), ținând cont că multe dintre acestea au peste 12 ediții și că fiecare nouă ediție, socotită a fi un manual diferit, oferă șansa unei îmbunătățiri. Niciunul dintre aceste manuale nu abordează conceptul de caracter. Forțat de aceeași omisiune conceptuală, mi-am tot îndemnat studenții, și continui să o fac, să caute conceptul de caracter în indicele de subiecte și să discute părerea pe care o au despre faptul că această noțiune lipsește.

Acest decalaj conceptual a continuat aproximativ 8 ani și după publicarea crucialei lucrări *Character Strengths and Virtues*, realizată de C. Peterson și M.E.P. Seligman (*Character Strengths and Virtues. A Handbook and Classification*, Oxford University Press, Washington, D.C., 2004). Fiind profund impresionat de capodopera lor, le-am scris lui Petersen și lui Seligman, așa cum le-am scris și multor altor autori de manuale, și le-am menționat neglijarea acestui concept. Conform evaluării lor, au presupus că această eroare va rămâne neîndreptată pentru o lungă perioadă. Spre disperarea mea, Petersen și Seligman au avut și continuă să aibă dreptate. Numeroși antropologi afirmă că, de obicei, punctele de vedere ale celor din interior sunt corecte în comparație cu observatorii din afară. Abia din 2016, în puține manuale am observat că într-adevăr „caracterul” se regăsește în indicele de termeni și că se face referire la lucrările lui Petersen și Seligman. Dar să avem în vedere că pentru unii dintre viitorii psihologi care au acces în domenii foarte specializate cea mai mare oportunitate de a avea o întâlnire intelectuală cu conceptul de caracter este oferită de manualele introductive, aceasta putând fi considerată o problemă educațională importantă.

Ce s-ar întâmpla dacă recunoașterea propriilor erori grave (chiar letale) ar fi pedepsită cu severitate de către societate? Ce s-ar întâmpla cu tendința și necesitatea de a recunoaște public astfel de erori? Această recunoaștere ar putea fi considerată un test liminal al caracterului (bunătatea și forța), dar un asemenea test depășește cu mult normele etice ale oricărui experiment formal. Mituri, legende, narațiuni vechi și marile titluri literare au creat experimente imaginare pentru asemenea cazuri liminale. Unul dintre ele este povestea lui Oedip: după o anchetă atentă și necruțătoare, care a avut ca scop descoperirea ucigașului propriului tată, ajunge să descopere că, fără îndoială, el este ucigașul și se pedepsește cu curaj și dreptate, scoțându-și ochii – un organ major care intermediază cunoașterea – cu propriile degete. Acesta este un mod de pedepsire de sine pentru incapacitatea de a vedea adevărul.

Homo sapiens

Există și alții care caută adevărul pe teritoriul științelor, artei, moralei și politicii, care și-au recunoscut erorile și care, în același timp, au fost gata să sufere pentru aflarea adevărului și transmiterea acestuia. Însă aceste cazuri sunt destul de rare chiar și în basme, iar Confucius a reflectat la această chestiune. Se îndoaie profund că un caracter precum cel pe care-l posedă Oedip, care îi era mai mult ca sigur necunoscut, ar putea exista în viața reală: „Degeaba am căutat măcar un singur om capabil să-și observe propriile greșeli și să se acuze pe sine” (Cartea 5, 26, *The Analects of Confucius*. Lao Tzu: *Tao Te Ching*. Translated with notes by Arthur Walry, Barnes & Nobles, New York). Pornirea lui Oedip în căutarea adevărului, pedeapsa de sine pe care singur și-a impus-o spre propria orbire, în ciuda faptului că avea „ochi de vultur”, recuperarea sa cognitivă, iar mai apoi înțelepciunea și evoluția morală încă reprezintă câteva evenimente uimitoare.

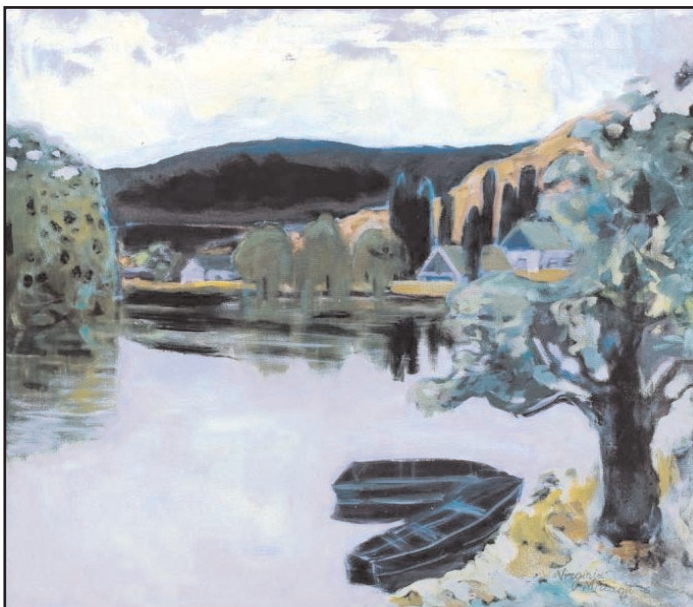
Este nevoie să se țină cont de faptul că Franklin a fost sceptic față de așa-numitele „soluții unice în fața unor probleme grave” și și-a impus lui însuși, dar i-a îndemnat și pe alții, să identifice erorile. Astfel, asemenea lui Thoreau, el este mai degrabă de partea unei abordări euristice decât pentru soluții algoritmice la probleme complexe. Acest lucru este evident în modul în care descrie procedura „Algebrei morale sau care implică prudență”. Procesul se desfășoară în felul următor: „Dacă dau peste o soluție *pro* echivalentă cu două soluții *contra*, voi considera că am trei soluții. Dacă voi pune în balanță două soluții *contra* echivalente cu trei soluții *pro*, voi considera că am cinci soluții [...] și procedând astfel, voi afla în mare unde se află echilibrul.” Numai o zi sau două, ori poate mai multe, dacă după „o analiză ulterioară nu se întâmplă nimic nou important nici de o parte, nici de alta, atunci iau o decizie în consecință”. Franklin avertizează că această algebră, care implică prudență, nu este identică cu „precizia cantităților algebrice”, dar ajută la o mai bună judecată a cazurilor dificile (p. 878). Autocontrolul reprezintă un proces care se poate de necesar caracterelor puternice și bune. Metoda lui Franklin include ținte specifice identificate în strategia sa, cum ar fi „tăcerea”, „cumpătarea”, „rezoluția”, „modestia”, care trebuie monitorizate de oricine încearcă să-și modeleze caracterul. Fiecare dintre aceste ținte ale modelării de sine a caracterului se poate dezvolta și deveni utilă în situații sociale dificile. De exemplu, „tăcerea” s-a transformat în practica gandhiană și în „greva tăcerii” și a ajutat dezvoltarea rezistenței în cazul conflictelor fierbinți, al mâniei interioare și al ostilității venite din exterior. Franklin și-a dovedit eficiența stăpânirii de sine în timp ce a fost pus la grele încercări, dar rămânând cu mintea limpede, civilizat și democratic, în Camera Comunelor („The Examination of Doctor Benjamin Franklin by the August Assembly, relating to the Repeal of the Stamp-Act & c”). Examinarea a avut loc în 13 februarie 1766. Franklin a apărut ca martor principal în fața Comitetului Reunit al Camerei Comunelor (Franklin, B., *January 1 through December 31, 1766*, Yale Univ. Press, New Haven, vol. 13, 1969, pp. 129-159; Franklin, B., *The completed autobiography by B. Franklin*, compilat și editat de Mark Skousen, Regnery Publishing Inc., Washington, D.C., 2006; Franklin, B., *Writings*, Boston și Londra, 1987, pp. 1722-1726; Philadelphia, pp. 1726-1757; Londra, pp. 1757-1775; Paris, pp. 1776-1785; Philadelphia, pp. 1785-1790, etc.).

David Olson (*Social responsibility, self-control and doing good work*) susține în eseuul său: „Controlul social este [...] fundamentul autocontrolului” (p. 226, volumul 2). Pe baza studiilor sale anterioare asupra intenției (Olson, 2007) și asupra conceptului de „factor de influență” (Bandura, A., *Self-efficacy. The Exercise of Control*, Freeman & Freeman, New York, 1997), Olson scoate în evidență rădăcinile culturale și consecințele sociale ale „intențiilor deliberate” exprimate public: „A-ți da cuvântul, stabilind astfel o intenție deliberată, înseamnă tocmai acea implicare a autocontrolului sub forma amânării satisfacției, planificată pentru viitor, pentru adoptarea manierelor și a moravurilor mai degrabă pentru sine, decât pur și simplu pentru a se supune celor impuse de alții” (p. 226). După cum sugerează W. Wundt, alegerea pe care o facem atunci când avem pe umeri o mare presiune, alegere generată de interese conflictuale, în special atunci când trebuie să luăm o decizie împotriva propriilor interese, reprezintă o verificare vitală a caracterului. Abordarea lui Olson

este despre înțelegerea rădăcinilor noastre culturale și a ramificațiilor autocontrolului, mai ales ale acelor care se anunță „promițătoare”. Viziunea lui Olson dezvăluie puterea de a promite, un discurs (Austin; Searle) care implică o formă de responsabilitate comună pe care o avem față de adevăr.

Al doilea caz este cel al lui Thoreau. El a conceput un experiment de sine care are o valoare atât comună, cât și individuală, fiind concentrat pe identificarea nevoilor umane de bază și a limitelor acestora, care să permită trecerea spre nevoi care se emancipează de la sine, care transcend de la sine. Thoreau era profund preocupat și implicat cu compasiune în căutarea de soluții pentru problemele majore ale societății, cum ar fi sclavia.

Cruciala invenție socială a lui Thoreau, cunoscută sub numele de „nesupunere civilă”, este mănădată de morală și de euristică. Trebuie să mărturisesc că de multă vreme sunt nedumerit de faptul că marii și a multe știutorii savanți în tradiția filosofică transcendentă, și mai ales în opera lui Thoreau, precum și savanții dedicați studiului operelor lui Marx nu au observat o sincronicitate uluitoare: cele două texte majore orientate spre acțiune, pe de o parte, *Nesupunerea civică* (NC), care, inițial, avea un alt titlu, și *Manifestul Partidului Comunist* (MPC), pe de altă parte (primul ca o prele-

gere despre 26 ianuarie 1848, al doilea sub formă de broșură, în primele săptămâni ale lunii februarie 1848), au apărut aproape simultan pe scena istoriei. Cred că această sincronicitate istorică ne oferă informații semnificative cu privire la rezultatele diferite din punct de vedere calitativ ale abordărilor euristice și algoritmice ale problemelor majore de care suferă societatea. Apariția simultană pe scena publică a acestor două texte orientate spre acțiune și o serie de trăsături esențiale ale fiecăruia dintre ele (au aceeași longevitate – peste 170 de ani –, identificarea problemelor majore din societate, prezentarea unei metode de rezolvare a acestor probleme) ar putea fi considerate surse pentru condițiile potrivite unei *situații istorice cvasi-experimentale*.

Dacă aceste două texte sunt considerate viniete în această situație istorică cvasi-experimentală, care a introdus variabila independentă (o ideologie violentă versus una nonviolentă, așa cum este descrisă în cele două texte), atunci ar putea fi utilă identificarea unei posibile variabile dependente. Acest lucru este etalat de comportamentul liderilor politici care au acceptat și care au aplicat măsurile/metodele unuia dintre cele două texte. Există dovezi clare că MPC este asociat în mod semnificativ cu un lung șir de lideri politici care s-au folosit și au abuzat de violență (Lenin, Troțki, Stalin, Mao, Kaganovici, Pauker, Dej, Hrușciiov, Brejnev, Gomulka, Honecker, Ceaușescu, Jivkov, Hodja, Husak, Castro...). Pe de altă parte, cei care s-au inspirat din NC (Tolstoi, Cato, Gandhi, mișcarea antinazistă daneză, Martin Luther King, Havel, Mandela...) sunt actori politici care au folosit mijloace nonviolente. MPC conține o soluție algoritmică, alcătuită din 10 măsuri care au fost folosite ca dictate politice care conduc spre un sistem politic monopartid, revoluție sângeroasă, dictatură și abolirea proprietății private. NC folosește o abordare euristică bazată pe interiorizarea unor principii morale înalte și pe responsabilitatea individuală, recomandând acțiuni nonviolente și detașarea de structurile și procesele malefice.

Abordarea lui Thoreau cu privire la problemele

sociale excesiv de dureroase este susținută de principii morale înalte, care impun explicit o acceptare responsabilă a tuturor consecințelor (inclusiv pedepse aspre) care survin atunci când cineva nu se supune răului. Miza este extrem de mare: „Ba chiar să presupunem că ar trebui să curgă sânge. Nu tot un fel de vărsare de sânge este și atunci când conștiința este rănită? Prin această rană se revărsă adevărata bărbăție și nemurirea unui om, care sângerează până când apare moartea cea veșnică.” (NC, p. 466, subl.n.).

„Moartea cea veșnică” reprezintă o condamnare morală care îi refuză individului orice șansă de a supraviețui după moartea fizică. Acesta este un răspuns firesc la frica de moarte, care se află la baza Teoriei managementului terorii, elaborată de mulți alți indivizi. Socrate, Gandhi, Martin Luther King sunt bine cunoscuți. Cu toate acestea, nu s-au auzit prea multe despre indivizi precum Patočka sau tânărul Jan Palach, care a recurs la autoincendiere ca răspuns la invazia Pragăi din 1968 de către Uniunea Sovietică și a semnării Pactului de la Varșovia de către majoritatea țărilor comuniste din 1955. Havel a numit gestul lui Palach drept o respingere a „sinuciderii morale”. Mi se pare că modalitatea lui Thoreau de a se opune răului, precum și modalitatea în care Palach a ales să o facă pot fi considerate mijloace de a preveni moartea morală. Thoreau, conform propriilor declarații, s-a confruntat cu un sistem democratic, în timp ce Palach s-a confruntat cu un sistem totalitar.

Mind, Work, and Life are o configurație tematică bogată și extrem de stimulative (manevrând cu noțiunea de „temă” așa cum a fost definită și aplicată de Holton), care reflectă diversitatea și unitatea intereselor intelectuale ale participanților. Unele teme se află evident la intersecția dintre filosofie, psihologie, educație și științe politice. Ca urmare, volumele conțin conexiuni stimulative între perspective filosofice precum cele ale lui Socrate, Platon, Maimonide, Kant sau filosofia existențialistă și întrebări care stau la baza cercetării științifice din prezent. Jerome Bruner se referă explicit la legătura dintre interesele cercetării lui Gardner și viziunea sa asupra „condiției umane” (p. 168, volumul 1), sintagmă care îmi amintește de romanul lui André Malraux, *Condiția umană*, care a fost citit și în România de către mulți intelectuali. Bruner dezvăluie că el și Gardner „au fost amândoi dependenți de explorarea legăturilor dintre intelect, individ și ideologie” (p. 168, subl.n.).

Acestea sunt cazuri în care oamenii de știință ar putea fi relativ orbi (este vorba despre acea orbire interioară exploatată în eseuul lui S. Bok) față de unele componente axiologice și ideologice ale propriei activități de cercetare, precum și în afara acestei sfere, ca simpli cetățeni. Explorarea rezistenței a legăturilor dintre cele trei domenii sugerate de Bruner reprezintă o modalitate de a satisface nevoia de coerență și unitate. Aceasta ajută la clarificarea punctelor de vedere filosofice ale oamenilor de știință. Faptul că psihologii și specialiștii în psihologie socială au un interes explicit în ceea ce privește existențialismul nu reprezintă nicio surpriză, după cum am observat în unele dintre eseuri, cum ar fi, de pildă, cele ale lui Bruner și Moran. Cercetarea legăturilor dintre „intelect, individ și ideologie” ar putea ajuta la o mai bună înțelegere a alegerilor surprinzătoare făcute de diverși intelectuali. De exemplu, Sartre și Camus au respins cu fermitate fascismul și ideologia nazistă. Cu toate acestea, pare destul de evident că Sartre suferea de o formă de orbire ideologică ce nu-i permitea să recunoască ororile și să critice sistemul sovietic, și care l-a făcut să accepte mijloace violente. De asemenea, Camus a respins cu fermitate comunismul ca formă de totalitarism. În domeniul filosofic, am impresia că una dintre figurile paradigmatiche care în epoca modernă au încercat să trăiască în ton cu concepțiile lor filosofice în condiții foarte dure, așa cum a făcut și Socrate, a fost Patočka. El devine tot mai cunoscut la multă vreme după moartea sa tragică, ce a urmat unui interogatoriu condus de serviciile secrete comuniste (Chvatik, I., „Solidarity of the shaken”, *Teios*, nr. 94, 1992-1993, pp. 163-155; Chvatik, I., „The responsibility of the «shaken», Jan Patočka and his «Care for the soul» in the «post-European» world”, lucrare prezentată la Bergamo, mai 2009; Patočka, J., „La surcivilization et son conflict”, *Liberté et sacrifice. Ecrits politiques*, Grenoble; Patočka, J., *Heretical essays in the philosophy of history*, editor J. Dodd, Open Court, Chicago și La Salle, 1975/1996).

Corectitudinea politică sau cum poate fi ucisă libertatea (I)

Alexandru MĂRCHIDAN

Despre corectitudinea politică s-au scris multe și se vor mai scrie, pentru că tema este cu adevărat generoasă, necesitând o incursiune în numeroase domenii. Oricine, vrând nevrând, a întâlnit cel puțin o dată subiectul acesta abordat sub una dintre fațetele sale: culturală, socială, politică, istorică, spirituală etc. Însă cei care doresc să vadă imaginea de ansamblu, cu istorie, ramificații și implicații directe sau pe termen lung, au această ocazie: Andrei Dîrlău și Irina Bazon au coordonat un volum dedicat fenomenului canceros la a cărui metastază suntem deja martori. Este vorba despre *Corectitudinea politică, o ideologie neo-marxistă. Marxismul cultural – noua utopie* (ed. a 2-a, revizuită și adăugită, 2017), apărută la Editura Reîntregirea din Alba Iulia. Prefața este scrisă de Dan Puric, iar Sorin Lavric semnează postfața.

Lucrarea cuprinde două părți, prima fiind traducerea cărții *Political Correctness: A Short History Of An Ideology* (2004, Free Congress Foundation), coordonată de William S. Lind, Director al Centrului pentru Conservatorism Cultural Free Congress Foundation. Traducerea în limba română a fost realizată de Andrei Dîrlău, Irina Bazon și Dragoș Moldoveanu. A doua parte, „Freudo-marxismul: noua utopie. Ideologia corectitudinii politice – avatar al marxismului cultural”, este alcătuită din 12 articole ce reprezintă în special „aplicații” ale corectitudinii politice în diferite sfere – spiritual-identitare, cultural-artistice, educaționale, psiho-sociale, politice. În cele ce urmează vom prezenta câteva dintre ideile fundamentale necesare pentru înțelegerea corectitudinii politice, respectând ordinea apariției lor în această carte.

Partea I este formată din șapte capitole ce reprezintă tot atâtea dimensiuni de analiză a *political correctness*. Faptul că lucrarea a apărut în noiembrie 2004 și a fost pusă gratuit la dispoziția oricărei persoane interesate de această temă (fiind postată pe site-ul Centrului Free Congress Foundation), ne face să ne întrebăm ce pondere a avut în conștientizarea problemei și în reacția imunitară manifestată în votul de la ultimele alegeri din SUA, deci după exact 20 de ani. Încă din „Introducere”, William S. Lind face o remarcă esențială: conservatorismul consideră că toate ideologiile sunt greșite, pentru că, pornind de la un sistem intelectual propus de unul sau mai mulți filosofi, îl așază pe soclul Adevărului. Iar atunci când – în mod inevitabil – realitatea ajunge să contrazică tot mai mult sistemul, ideologia aflată la putere se va comporta în raport cu realitatea (tot inevitabil) precum patul lui Procust, pentru că altfel ar însemna să renunțe la sistem. Scopul ideologiei nu este doar interzicerea scrierii împotriva ei, ci interzicerea exprimării și a gândirii cu privire la orice aspect al realității ce poate contraveni ideologiei, adică *ceea ce trebuie să fie adevărat*: „În final, rezultatul este, în mod inevitabil, lagărul de concentrare, gulagul și mormântul” (p. 17).

Exemplificând, W.S. Lind face referire la americanii aflați în roluri publice, care trebuie să se înjosească și să își ceară „nesfârșite scuze ipocrite” dacă sugerează că există diferențe între grupurile etnice, dacă afirmă că rolurile sociale tradiționale asumate de femei și bărbați exprimă diferențele structurale dintre aceștia, dacă susțin că homosexualitatea este greșită din punct de vedere moral. De la un caz la altul, efectele impietății față de noua (atunci) ideologie de stat americană pot fi: concedierea, exmatricularea, dosarul penal, obligarea la plata unor amenzi, punerea la zidul infamiei, ridiculizarea.

„Corectitudinea Politică” (numele ideologiei de stat americane) este termenul folosit de marxști de mai bine de un secol, drept sinonim pentru „Linia generală

a Partidului”. Unde a dus cea din urmă este destul de clar pentru cei care reușesc să privească puțin mai departe de cercul grijiilor personale cotidiene. Un astfel de rezultat nu poate fi dorit de niciuna dintre persoanele care prețuiesc libertatea de gândire și expresie drept indicator, în plan exterior, al unei societăți libere, iar în plan moral, al onestității. Onestitatea presupune libertatea profundă, interioară, iar acestea reprezintă fundamentul firesc spiritual al unei societăți libere; corectitudinea politică este

Politice, vom fi făcut un pas gigantic către abolirea ei” (p. 19).

Capitolul I, semnat tot de William S. Lind, intitulat *Ce este „Corectitudinea Politică?”*, compară marxismul cultural cu ideologia-sursă (marxismul clasic), arătând cum structura ideologică este aceeași, doar „straietele” fiind cele care diferă. Traducerea marxismului din economie în cultură a început – la nivel formal, declarativ – încă din anii 1920. Cei care s-au ocupat de acest proces au fost Antonio Gramsci (comunist italian) și membrii Școlii de la Frankfurt, un grup de marxști germani care în 1923 au întemeiat Institutul pentru Studii Sociale. Pentru a scăpa de Național-Socialismul din Germania, mulți dintre membrii proeminenți ai Școlii de la Frankfurt s-au refugiat, în anii 1930, în Statele Unite, unde au impregnat universitățile cu ideile revoluției ai cărei exponenți erau. Traducerea marxismului economic în marxism cultural s-a făcut prin adăugarea unor idei freudiene la vechiul trunchi; lingvistica a fost utilizată pentru a crea „Teoria critică” și deconstructivismul care au influențat teoria educației. De aici, drumul pentru schimbarea mentalităților a fost asigurat: resemnificarea binelui și a răului înseamnă, evident, schimbarea societății ce va împărtași noile semnificații.

Lind apelează la cinci asemănări între vechiul și noul marxism: (1) *ambele sunt ideologii totalitare*: au în comun viziunea unei societăți fără clase, a condiției egale ce contrazice natura omenească, ceea ce înseamnă că poate fi făcută „acceptabilă” doar cu forța în diversele ei forme; în campusurile universitare, unde corectitudinea politică este ceea ce trebuie urmată și are la dispoziție instrumentele „executive”, au fost eliminate libertatea de vorbire, cea a presei și chiar a gândirii; (2) *explicația unilaterală a istoriei*: marxismul cultural susține că întreaga istorie este explicată nu prin proprietatea asupra mijloacelor de producție, ci prin dominația unor grupuri asupra altora, grupuri definite prin normalitate sau anormalitate în funcție de sex, rasă, preferințe sexuale; (3) *anumite grupuri sunt virtuozitate, iar altele rele, în mod a priori*, indiferent de comportamentul indivizilor care fac parte din ele: pentru vechii marxști,

burghezia și alți deținători de capital erau răi, pe când proletarii erau buni; pentru marxștii „emancipați”, bărbații albi sunt automat răi, iar negrii, hispanicii, femeile feministe, homosexualii și alte câteva grupuri minoritare sunt categorii virtuozitate; (4) *exproprierea ca metodă comună de realizare a dreptății*: așa cum proprietățile burgheziei au trecut în proprietatea statului, marxștii culturali (atunci când ajung la putere), aplică sancțiuni celor care nu le împărtășesc ideile despre bine și rău, oferindu-le privilegiul grupurilor pe care le favorizează; (5) *utilizarea unei false metode de analiză care să le dea dreptate în toate situațiile*: pentru marxștii clasici, metoda era analiza economică, iar pentru noii marxști, analiza este lingvistică, anume deconstructivismul; prin deconstrucție se poate „dovedi” orice se dorește, iar marxștii culturali doresc să arate că orice text dintotdeauna ilustrează opresiunea negrilor, a femeilor, a homosexualilor și a altor câteva grupuri (numărul lor crește în funcție de nevoile ideologiei). Analistul deconstructivist „depistează” în text sensurile care îl ajută să ajungă la orice concluzie vrea, așadar răstălmăcind realitatea, iar grila de lectură utilizată are rolul de a da o aparență de „științificitate” ideologiei.

Capitolul II, intitulat *Rădăcinile istorice ale „corectitudinii politice”*, este scris de Raymond Raehn, care explică procesul istorico-social al schimbării macazului ideologic marxist dinspre economie spre cultură și prezintă ideile de bază ale întemeietorilor acestei pandemii neomarxiste. Revoluția Bolșevică din 1917 a dat multă speranță comunistilor din țările europene, astfel că, după încheierea Primului Război Mondial, câteva evenimente arată dispoziția acestora de a trece la fapte. Este vorba despre revolta spartakistă din Berlin, condusă de Rosa Luxemburg, despre crearea unui Soviet în Bavaria (condus de Kurt Eisner) și a unei republici comuniste maghiare, instaurată de Bela Kun în 1919. Un alt eveniment de mare importanță este invadarea (în 1919) Poloniei de către Armata Roșie condusă de Troțki, inițiativă soldată cu victoria forțelor poloneze în bătălia de la Vistula din 1920. De asemenea, contrar așteptărilor, și celelalte încercări – spartakistii, Sovietul bavarez și guvernul lui Bela Kun – au eșuat, pentru că nu au reușit să câștige susținere din partea muncitorilor europeni. Ca atare, revoluționarii marxști din Europa au fost martori la infirmarea teoriei economice marxiste, însă lentilele ideologice i-au împiedicat să înțeleagă realitatea, astfel că ei nu au învinovățit teoria marxistă pentru aceste eșecuri, ci au dat vina pe muncitori. Leșirea din impas a fost găsită de un grup de intelectuali, dintre care cei mai importanți erau marxistul italian Antonio Gramsci și marxistul maghiar Georg Lukács. Aceștia au considerat că succesul revoluției depinde în esență de concentrarea asupra pârgurilor culturale ce mențin viabile sistemele sociale capitaliste (și, de fapt, orice sistem social unde libertatea persoanelor este respectată). Atunci a luat naștere Marxismul cultural.

În *Caietele din închisoare* (1930), Antonio Gramsci, care a fost conducătorul Partidului Comunist Italian, scrie despre hegemonia culturală ca mijloc al dominației de clasă, insistând asupra formării unui om comunist (prin educație, cultură, cu sprijinul tuturor instituțiilor sociale și mediatic), pentru ca revoluția politică să urmeze firesc. Teoria lui se axează pe transformarea omului la nivel de mentalitate și caracter, însă în contrasens cu gândirea multimilenară despre virtuți: „atâta timp cât au un suflet creștin, muncitorii nu vor răspunde apelurilor revoluționare” (p. 31). Traduse în engleză, lucrările sale au devenit accesibile americanilor, pentru care Gramsci a devenit un model al marxismului revoluționar implementat în sistemul educațional, contribuind la crearea „Noului Copil American” (p. 39).

Homo sapiens

Georg Lukács a fost fiul unui bancher maghiar și a intrat în viața politică lucrând ca agent al Internaționalei Comuniste. Prin cartea *Istorie și conștiință de clasă* (1923), el a devenit al doilea teoretician marxist ca importanță după Marx. În Ungaria anilor 1919, Lukács a fost vicecomisar pentru cultură al regimului bolșevic al lui Bela Kun, iar acolo a avut ocazia de a pune în practică „înțelepciunea” desprinsă din teoria sa: un program exploziv de educație sexuală, incluzând cursuri prin care copiii erau învățați despre „iubirea liberă”, raporturile sexuale, caracterul demodat al monogamiei și irelevanța religiei, ridiculizarea autorității părintești, a Bisericii și a preceptelor morale. Rezultatul nu s-a lăsat deloc așteptat: copiii respectivi au fost transformați în delincvenți periculoși. Îndemnarea copiilor la atitudinea de respingere a moralității a fost însoțită de instigarea femeilor la revoltă împotriva normelor sexuale ale vremii. Nu întâmplător, aceste măsuri au rămas cunoscute sub denumirea de „Terorism cultural”, program care a fost un precursor al măsurilor generate mai târziu, în școlile americane, de corectitudinea politică. „Noblețea” gândirii lui Georg Lukács se reflectă în cuvintele sale (pp. 37-38): „Am văzut distrugerea revoluționară a societății ca reprezentând singura și unica soluție pentru contradicțiile culturale ale epocii”; „Întrebarea este: Cine ne va elibera de sub jugul civilizației occidentale?”; „Orice mișcare politică menită să aducă bolșevismul în Occident va trebui să fie «demonică»”; „Odată abandonată unicătatea sufletului, nimic nu se mai poate împotrivi «dezlănțuirii» forțelor diabolice ce stau ascunse în toate actele violente necesare instaurării revoluției.”

În anul 1923, la o întrunire secretă în Germania, Lukács a propus ideea inducerii „Pesimismului cultural” locuitorilor din Occident, cu scopul de a le amplifica starea de alienare și deznădejde, pentru a pregăti terenul psihologic al înfăptuirii revoluției. La această întrunire s-a luat decizia înființării (după modelul Institutului Marx-Engels din Moscova) Institutului de Cercetări Sociale la Universitatea Frankfurt – cunoscut ca Școala de la Frankfurt, ale cărei studii au combinat analiza marxistă cu psihanaliza freudiană pentru a submina fundamentele culturii occidentale, adică valori precum: creștinismul, familia, moralitatea, capitalismul, autoritatea, ierarhia, înfrânarea sexuală, loialitatea, tradiția, patriarhalitatea, patriotismul, naționalismul, ereditatea, etnocentrismul, convenția, conservatorismul. Lupta împotriva acestor valori formează ceea ce se numește „teoria critică”, adică un mod sistematic de a realiza ceva împotriva firii, anume a-ți săpa cu voioșie groapa. Când nașiștii au venit la putere (1933) în Germania, cei mai mulți membri ai Școlii de la Frankfurt au plecat în America, unde au dus și „tezaurul” marxismului cultural. Aici au adoptat inițial strategia prudentă a pașilor mici pentru a contamina instituțiile sociale (culturale, educaționale, politice, juridice, mediatic) cu ideile *teoriei critice* pe care probabil mulți au confundat-o cu *gândirea critică*, o disciplină ce are tocmai rolul de a preveni căderea în diferite capcane de gândire, deci și în cele pregătite de ideologii.

În afară de cei doi „eroi” ai marxismului cultural, Lukács și Gramsci, unii dintre cei mai cunoscuți și influenți autori prin ale căror lucrări au fost propagate, în societatea americană, diferite ramuri ale teoriei critice, sunt: psihologii sociali Wilhelm Reich și Erich Fromm, „filosofii” (mai degrabă, revoluționarii sociali) Herbert Marcuse și Theodor Adorno.

În *Psihologia de masă a fascismului* (1933; ajunsă în 1991 la a noua ediție), Wilhelm Reich afirmă că lupta viitoare se va da între „reacționari” și elementele revoluționare. Iar cartea *Revoluția sexuală* (1936) este similară programului de învățământ inițiat de Georg Lukács, insistând asupra introducerii educației sexuale începând de la grădiniță; este manifestată aceeași respingere față de familie și de autoritatea moralității tradiționale. Distrugerea familiei reprezintă una dintre țintele predilecte în vederea formării noului om: „Familia autoritară reprezintă statul autoritar în

miniatură. Caracterul autoritar al omului rezultă, în esență, din sedimentarea inhibițiilor sexuale și a fricii în substanța vie a impulsurilor sexuale. Imperialismul familial este proiectat ideologic în imperialismul național... Familia autoritară (...) constituie o fabrică unde iau ființă ideologia și structurile reacționare” (p. 40). Alte idei preluate de sistemul educațional american: vinovăția familiei autoritare pentru promovarea *misticismului religios* din care ia naștere fascismul; necesitatea înlăturării *esenței patriarhale* din structura interioară a omului și din societate; *revoluția sexuală* ca antidot al ideologiei totalitare; definirea *omului ca animal stăpânit de impulsuri sexuale*.

În cartea *Evadarea din libertate* (1941), Erich Fromm împărtășește ideile lui Wilhelm Reich despre nocivitatea familiei autoritare în care (pe filieră

capitalistă și calvinistă) s-a dezvoltat principiul inegalității inerente dintre oameni, principiu utilizat de ideologia nazistă. Caracterul autoritar, susține Fromm, este axat doar pe experiența dominației sau a supunerii, ceea ce face ca diferențele sexuale sau rasiale să fie definite în termeni de superioritate sau de inferioritate. În schimb, Fromm respinge ideea de ierarhie, considerând că nu există o putere superioară eului individual unic (principiul „libertății pozitive”), iar singurul și cel mai important scop este dezvoltarea și realizarea individualității umane. În lucrarea *Dogma lui Christ* (1963), el încearcă să clarifice semnificația libertății pozitive, prezentându-se drept „un caracter revoluționar care s-a emancipat din chingile familiei și ale patriei, de sub autoritatea mamei și a tatălui, care și-a declinat loialitatea față de stat, rasă, partid sau religie” (p. 41), îndemnându-i și pe alții să devină astfel de caractere revoluționare. A reușit într-o bună măsură, mai ales dacă ne gândim la influența cuvintelor din piesa *Imagine* (John Lennon), ce redau exact aceste idei. Este uimitor cu câtă naivitate, instructori muzicali din toată lumea își aduc elevii pe scenele concursurilor de talente să „interpreteze” sloganul neomarxist, sub privirile înlăcrimate ale auditoriului. Ignoranța și lipsa gândirii critice pot face, pe termen lung, mai multe victime decât revoluțiile sângeroase, pentru că beneficiarii acestor forme de divertisment se predau de bună voie lupilor ideologici. Marxștii de a doua generație, adică cei culturali, au înțeles foarte bine rolul puterii soft: porțile cetății le vor deschide chiar cetățenii, nu trebuie să acționezi brutal, cel puțin nu până reușești să pătrunzi cu toate forțele în cetate, unde poți apoi decide să folosești orice tip de armă, oricum.

Membrul cel mai marcant al Școlii de la Frankfurt este Herbert Marcuse, a cărui carte, *Eros și civilizație* (1955), a devenit documentul fondator al contraculturii din 1960, manifestată prin acțiuni precum arderea steagului, preluarea clădirilor administrative ale universităților de către studenți, înființarea unor facultăți de studii critice și transformarea multor universități în bastioane ale corectitudinii politice. „Marele Refuz”, mișcarea inițiată și susținută de Marcuse, a făcut din acesta unul dintre principalii guru ai rebelunii sexuale

adolescentine din anii 1960, el fiind și creatorul sloganului „Faceți dragoste, nu război!”. „Marele Refuz” înseamnă, de fapt, negarea valorilor occidentale (teza „transvaluării valorilor”), pledarea pentru „eliberarea sexuală”, pentru revoluția feministă (considerată cea mai importantă și radicală componentă a revoltei) și pentru rolul noului proletariat format din studenți, oameni de culoare, alienați, asociați și persoane din Lumea a Treia. În *Eseu despre eliberare* (1969) sunt reafirmate aceste obiective, cartea fiind o pledoarie pentru relaxarea taburilor (eliberarea instinctelor erotice reprezintă cel mai important mijloc de revoltă împotriva „monstrului” capitalist), pentru subversiunea culturală, teoria critică și revolta semantică specifică oricărei revoluții. Toate acestea, împreună cu susținerea ideii că bărbații albi sunt vinovați, iar persoanele de culoare întrușipează cea mai naturală forță a revoluției, au dus, în universitățile americane, la declanșarea unui război nesfârșit împotriva bărbaților albi europeni. Ideile slujite de Marcuse s-au materializat anii trecuți și în manifestări stradale în care tineri (femei și bărbați) albi, uneori în genunchi, își cereau iertare de la persoane de culoare necunoscute, pentru... răul pe care unii dintre albi l-au produs cândva unor negri. Zelul revoluționar al lui Marcuse pentru dezintegrarea societății americane îl așază alături de înaintașii săi ideologici, Karl Marx și Georg Lukács: „Putem vorbi, pe drept cuvânt, de o revoluție culturală, întrucât protestul este îndreptat împotriva întregii culturi dominante, incluzând sistemul moral al societății existente. Un singur lucru putem afirma cu deplină certitudine: ideea tradițională de revoluție și strategia tradițională prin care poate fi declanșată o revoluție nu mai sunt valide. Aceste idei sunt demodate... Ceea ce trebuie să înfăptuim este un tip de dezintegrare difuză și dispersivă a sistemului” (p. 42).

Theodore Adorno este un alt reprezentant de seamă al marxismului cultural, iar cărțile sale reiau aceleași teze promovate de Școala de la Frankfurt: inamicul modelului revoluționar dezirabil este caracterul autoritar, rezultat al capitalismului, al creștinismului, al conservatorismului, al familiei patriarhale și al represiunii sexuale. Iar pentru că, susține el, în Germania acești factori au dus la apariția prejudecăților, a antisemitismului și a fascismului, trebuie luptat cu toate armele culturale împotriva personalității autoritare a cărei existență neomarxștii au sesizat-o în rândul multor americani. Din fericire, ei s-au oferit insistent să-i salveze pe acei americani de ei înșiși, impunându-le „reeducarea planificată științific” (p. 44). Cartea sa cea mai influentă, *Personalitatea autoritară* (1950), a stat la baza reformelor din cadrul sistemului educațional din anii 1960. Ea „a devenit un ghid de campanie națională împotriva oricărui gen de prejudecată și discriminare, bazat pe teoria că, dacă aceste tendințe malefice nu vor fi eradicate, un al doilea Holocaust ar putea lua ființă pe continentul american. Această campanie a furnizat, la rândul ei, o bază pentru corectitudinea politică” (p. 32).

Pentru a desființa cultura existentă, teoria critică a venit cu alternative, subteorii precum teoria patriarhală, a androginității, a personalității, a autorității, a familiei, a sexualității, teoria rasială, legală și teoria literară. Capitolul II arată în continuare filiația tezelor neomarxiste de la gândirea lui Karl Marx (*Ideologia germană*, 1845), a lui Friedrich Engels (*Originea familiei, proprietatea privată și statul*, 1884) și de la ideile lui Leon Troțki. Încheiem această parte cu un citat:

„Când se adresează publicului general, susținătorii «Corectitudinii Politice» – sau marxștii culturali, cum se numesc, de fapt – își prezintă concepțiile în mod atractiv. Este vorba doar despre grija de a fi «receptiv» față de celălalt – spun ei. Ei utilizează cuvinte precum «toleranță» și «diversitate», întrebându-se: «De ce nu putem trăi cu toții în armonie?» Realitatea este alta. «Corectitudinea Politică» reprezintă marxismul, cu tot ce comportă acesta: pierderea libertății de expresie, controlul gândirii, răsturnarea ordinii sociale tradiționale și, în ultimă instanță, un stat totalitar” (p. 36).

(Va urma.)

Firul de păr nu poate fi despiciat

Victor RAVINI

Cel mai frumos pasaj din *Miorița* e dialogul ciobanului cu mioara. În literatură, dialogul dintre personajul principal și un animal, pentru care are o afecțiune sufletească, e un procedeu literar ce ilustrează un monolog lăuntric. Dialogul lui Harap Alb cu calul, la fel. Dialogul cu Motanul încălțat, tot așa. Dialogul ciobanului cu mioara este un monolog interior. În orice operă literară, animalele care vorbesc sunt personificate și simbolizează anumite aspecte psihologice ale oamenilor. Mioara simbolizează o parte din sufletul ciobanului și al omului în general.

Imaginile figurative din literatură și din orice fel de vorbire simbolizează ceva ce nu se poate exprima mai sugestiv și mai pe scurt decât așa. Versurile din *Miorița* conțin imagini vizuale ce exprimă idei, sentimente și abstracțiuni ce nu se pot vedea cu ochii și nu s-ar putea formula mai bine de așa. Orice om care n-a studiat teoria literaturii, ba chiar poate să fie și cioban analfabet, vorbește în mod instinctiv și spontan cu tot felul de figuri de stil, prin care își colorează, parfumează sau condimentează vorbirea, pentru a exprima cât mai sugestiv și mai convingător ceea ce are de spus. Ilie Moromete al lui Marin Preda și orice țaran cu scaun la cap folosește metafore, fără să fi auzit acest cuvânt. Metafora una zice și alta vrea să spună. Metafora folosește cuvinte concrete pentru a spune abstracțiuni. Țăranii, și nu numai ei, una spun și alta gândesc.

Țăranii și mai ales ciobanii sunt mai experți decât orășenii în a se gândi bine ce spun, ca să nu spună ce gândesc. Pe cât de eronat înțeleg orășenii vorbirea țăranilor, îi cred proști. Și reciproc: pe cât de eronat îi înțeleg țăranii pe orășeni, îi consideră tot proști. După cum zice vorba veche bătrânească: „Unde e carte multă, e și prostie multă.” O fi sau n-o fi așa? Uneori așa e.

S-a mai spus că vorbirea ne-a fost dată ca să ne ascundem gândurile. Poeții din literatura cultă sau din literatura orală țărănească cunosc mai bine decât oricine strategia verbală de a spune ceva și a ne trimite cu gândul să înțelegem altceva, mai greu de exprimat în alt fel. Poezia cultă sau folclorică poate fi definită în diferite feluri, dar și definită ca arta de a spune pe ocolite ceva dens în idei, cum nu se poate mai frumos și mai emoționant.

Cercetătorii de până acum ai *Mioriței* au considerat că țăranii care au compus versurile, fiind analfabeți, erau totodată și proști, incapabili să folosească un limbaj figurativ. Cercetători cu studii universitare, tobă de carte și docti până în măduva oaselor, s-au oprit la sensul concret al cuvintelor din *Miorița* la fel ca Micuțul Marcel din cântecul german *Kleiner Marcel* de Nadine Norelle. Marcel e un adorabil preșcolar, foarte ager la minte. El constată că adulții vorbesc tâmpenii. Logica lui e concretă, imbatabilă, la fel de adorabilă ca și el. Puteți asculta *Kleiner Marcel* pe linkul <https://www.youtube.com/watch?v=tF6uZG0grvU> sau pe alte site-uri Youtube și să-l îndrăgiți pe băiețel pentru vocea lui și pentru gândirea lui concretă și exactă, complet eronată. Iată aici, în traducerea mea:

Nadine Norelle: – Micuțule Marcel...

Auzi vântul când îți cântă un cântec,

El cântă numai pentru tine.

Marcel: – Vântul nu poate cânta.

Voi, adulții, uneori vorbiți prostii.

Bunica mea chiar a spus o dată că bunicul aude cum crește iarba.

Nu poți decât să vezi iarba crescând, nu și să o auzi.

Iar prietenul surorii mele mai mari

A zis că vrea să îi aducă ei stelele de pe cer.

Ce lăudăros!

Nadine Norelle: – Micuțule Marcel...

Uită-te acolo pe lună, știi deja cine locuiește acolo.

Un moș bătrân locuiește acolo de multă vreme.

Marcel: – Omul nu poate trăi pe lună.

E prea puțin aer acolo.

Iar noaptea e întineric beznă.

Da, iar florile, desigur, nu sunt flori acolo deloc.

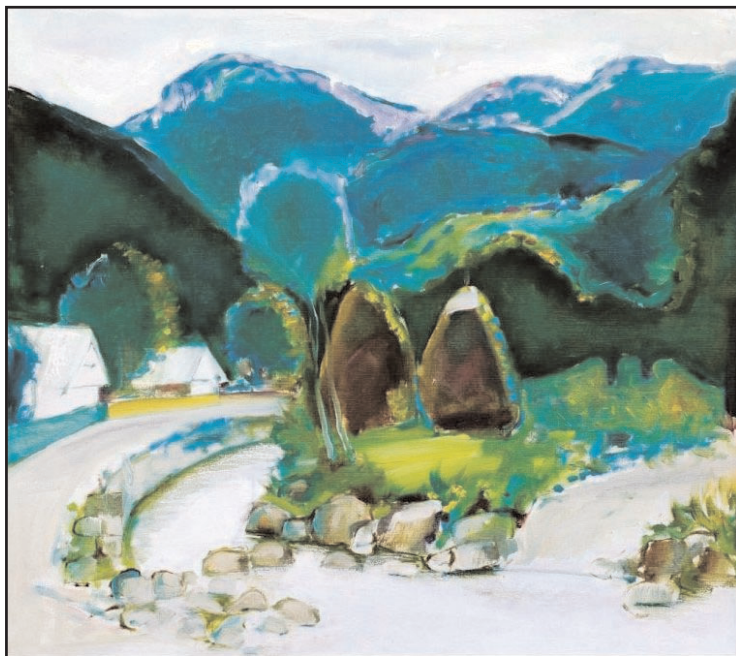
Apropo, ieri am auzit un vânzător spunând: Lasă florile să vorbească în locul tău!

Ce tâmpenie! Florile nicidecum nu pot să

vorbească.

Pentru Marcel, limbajul evoluat și plin de abstracțiuni al adulților e de neînțeles. La fel și limbajul poezilor, culti sau țărani analfabeți și creatori de folclor literar, e mai evoluat decât limbajul nostru cotidian, de orășeni cu carte. Limbajul nostru cotidian, oricât de multe diplome universitare am avea, e undeva cam la jumătatea drumului dintre limbajul neevoluat al lui Marcel și limbajul extrem de evoluat al poezilor culti, ca Eminescu, Goethe sau Dante Alighieri și al folclorului. La prima generație cu batistă la nas, avem tendința să subapreciem limbajul autorilor colectivi de folclor literar în poezii ca *Miorița* sau în proză ca basmele.

Deosebirea dintre limbajul concret și limbajul abstract, în aceeași limbă, poate să fie mai mare decât deosebirea dintre limba maternă și o limbă străină. Între două limbi străine se poate face o traducere, chiar și cu un aparat pentru inteligență artificială. Deocamdată, niciun aparat nu poate descifra abstracțiunile ascunse în cuvinte concrete. Între limbajul concret și cel abstract, orice traducere este problematică, necesită explicații îndelungate, iar pentru unii dintre noi poate chiar să fie imposibilă. Limbajul figurativ sau poetic poate exprima abstracțiunile prin cuvinte concrete, sugestive, prin metafore și alegorii simbolice. Iar simbolurile sunt polisemantice.

Imaginile simbolice sunt ușor vizualizate și exprimă realități complexe, care nu se pot vedea, ci se pot doar gândi sau simți afectiv.

Unii oameni nu își pot închipui că prin niște cuvinte concrete sunt exprimate abstracțiuni, idei și sentimente, ce nici nu s-ar putea explica așa limpede într-alt fel. Tot ca și Marcel, unii dintre noi ne oprim la sensul concret al cuvintelor, observăm neconcordanța logică dintre ele, ni se par exprimări absurde sau tâmpenii și căutăm explicații alături de drumul. *Miorița* ne-a fost explicată până acum pe alături de drumul.

Limbajul evoluat și figurativ exprimă abstracțiuni inaccesibile celor ce au un limbaj neevoluat, cum are Marcel sau chiar și unii dintre noi. Cei ce au un limbaj ne-evoluat văd doar sensul concret al cuvintelor și refuză să facă saltul mintal ca să înțeleagă sensul abstract al cuvintelor concrete. Oamenii care au un limbaj neevoluat, sau poate, dimpotrivă, au un limbaj foarte evoluat, observă că expresiile figurative sunt nonsens și reacționează într-un fel sau altul la discrepanța dintre legătura semantică a cuvintelor concrete. Păcală – exponentul agerimii mintale a țăranilor și al umorului rural – e conștient de contrastul dintre limbajul figurativ și cel concret. Popa îi spune să tragă ușa după el. Iar el, ca să rădă de popă, ia vorbele popii de-a dreptul, scoate ușa din fâțâni și o târâște după el.

Noi, cu toții, avem un limbaj mai evoluat decât al lui Marcel și acceptăm că oaia din *Miorița* poate să vorbească. Iar aici intervine eroarea noastră de gândire: ne închipuim că, întrucât e năzdrăvană și poate să vorbească, ea poate să îi comunice ciobanului informații concrete despre ce se pune la cale în spatele lui. Cercetătorii anteriori n-au observat că dialogul ciobanului cu mioara este un monolog

interior. Tot ce îi spune mioara își spune el însuși în sinea lui, în gând. Sau cu glas tare, pentru noi.

Monologul lui Mefisto exprimă gândurile lui Goethe. Dialogurile lui Dante Alighieri cu personajele din lumea de dincolo sunt gândurile lui, puse pe hârtie. Dialogul Luceafărului cu Cătălina este un monolog interior al lui Eminescu. E polisemantic și poate fi interpretat filozofic, teologic, autobiografic sau după cum vrea fiecare.

Autorii *Mioriței* n-aveau cum să își ilustreze filozofia vieții într-alt fel mai sugestiv, mai frumos poetic și mai pe scurt. Ca să explicăm imaginile poetice și pline de sensuri multiple din *Miorița* printr-o vorbire discursivă, avem nevoie să „despicăm firul de păr în patru”. Firul de păr nu poate fi despiciat, ar putea să zică Marcel.

Așa cum vânzătorul de flori i-a vorbit cumpărătorului, încât Marcel n-avea cum să afle despre ce era vorba în realitate, la fel și autorii *Mioriței* au conceput textul pe două niveluri. Pe un portativ profan (exoteric, ca pentru Marcel), cuvintele înțelese concret înfățișează o tragedie. Care însă n-are loc în realitate. Textul aparent profan exprimă, pe un portativ esoteric, prin imagini vizuale metaforice, o frământare psihică a unui om ce urmează să treacă printr-un rit sfânt, o reprezentație de teatru țărănesc la limita dintre viață și moarte. Prin care el va obține o inițiere superioară în misterele vieții, ale morții și ale universului, așa cum erau cunoscute în acele vremuri arhaice.

Nivelul exoteric este necesar în structura naratologică pentru a ascunde și a proteja nivelul esoteric, ce conține cunoștințele tainice ale celor mai înțelepți oameni ai vremii lor și care nu puteau fi încredințate oricui, ci doar unor aleși. Aleși ai unei elite sociale, economice și cu mintea ascuțită, într-o cultură cu tradiție de literatură orală, fără scriere.

Textul variantelor *Mioriței* – cântat sau scris – are un aspect profan, concret și un conținut sacru, abstract. Mulți dintre rapsozii care au transmis *Miorița* nu s-au mai gândit la stele, striviți de preocuparea cotidiană: ce să dea copiilor să mănânce. N-au mai înțeles sensul abstract și au crezut că e necesar să modifice versurile care li se păreau de neînțeles. Dificultățile materiale ale traiului de zi cu zi i-au făcut pe rapsozi să adapteze textul *Mioriței* la realitățile care îi apăsau.

Condițiile de viață și de muncă ale țăranilor care au suportat teroarea istoriei din țara noastră erau cunoscute în presa occidentală. Din presa vremii s-a documentat Marx și a scris despre nedreptățile sociale de la noi, în *Capitalul*:

*De-a lungul timpului, marii demnitari ai armatei și ai bisericii au uzurpat proprietatea obștească și odată cu aceasta prestațiile de iobăgie. Munca țaranului, liber cultivator al pământului obștesc, s-a transformat în corvoadă pentru hoții care i-au furat pământul. De aici au apărut și s-au dezvoltat raporturile de iobăgie. (...) Astfel că un boier s-a lăudat în gura mare, în beția triumfului: „Cele 12 zile de corvoadă ale Regulamentului organic se ridică la 365 de zile pe an. Ha!” (Karl Marx, *Le Capital*, Livre I, Livres II et III, Editions Gallimard, Paris, 1968, pp. 342-343; în alte ediții: *Capitalul*, Vol I, Secția III, Capitolul X, II.)*

Teologul și filozoful danez K.E. Løgstrup (*Det etiske kravet*, Daidalos, Göteborg, 1994, pp. 95-134, 168-172; original: *Den etiske fordring*, 1956) arată cum catastrofele naturale, politice sau economice duc la „variabilitatea normelor sociale”, la degradarea moralei și a moralului oamenilor, cât și a modului lor de a gândi.

Din cauza degradării condiției sociale și economice a țăranilor, variantele *Mioriței* au alunecat de la sacru la profan și de la *mythos* la *logos*. Aspectul profan a eclipsat conținutul sacru, iar majoritatea cercetătorilor de până acum ai *Mioriței* s-au oprit la aspectul profan și concret al textului. Au căutat o explicație logică și au obținut un rezultat în afara logicii.

Homo sapiens

Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG

Dacă am avea de numit un obiect indispensabil tuturor caselor românilor, foarte probabil am miza pe calendarul ortodox. Afișul omniprezent, etalat la loc vizibil, de preferință pe un perete din bucătărie, ne dirijează din umbră viața, indiferent de sex, vârstă, convingeri politice sau chiar religie. De decenii și secole indică zilele în care suntem eliberați de muncă, cele în care ne este permis să sărim un pic peste cal sau, dimpotrivă, să ne reculegem, onomasticile și multe alte asemenea. Pare un detaliu fără importanță, dar are mai multe merite decât pare la prima vedere: el ne dă structura pe care ne clădim viețile. Vi se pare exagerat? Ei bine, eu zic că nu este. Mă explic.

S-a întâmplat ca mama să petreacă o dată Anul Nou peste hotare, cu noi, în Spania, așa că a rămas fără calendar. Nu ne gândisem în avans să rugăm un vecin să ne rezerve un exemplar. Degeaba ne-am dat peste cap la întoarcere ca să găsim vreunul răstăcit, toate fuseseră distribuite, nimeni nu-l avea în dublu exemplar. Desigur, o să argumentați că se poate ține evidența zilelor anului urmărind pur și simplu știrile la televizor sau căutând informația pe telefonul mobil. Eu totuși susțin că nu este același lucru. Una este să cunoști ziua, alta este să cunoști tot anul. Nimic nu egalează în utilitate afișul cu toate datele aliniate în pagină. Accesibilitatea la orice oră din zi sau din noapte este imbatabilă. Unde mai pui că nu depinde nici de electricitate, nici de semnalul de recepție!

Și pentru că am pomenit cuvântul *oră*, îmi vine în minte alt instrument la fel de meritos, care, în ciuda progresului digitalizării, continuă să fascineze. Mă gândesc la ceasul mecanic, cel de toate

zilele, de pe vremea părinților și bunicilor noștri. Ritualul trasului său în fiecare dimineață îmi aduce aminte de momentul acela de la micul-dejun, când mama și tata își cercetau scurt încheietura mâinii, coordonându-și programul. Parcă erau doi sportivi gata de start, care își sincronizau ora, înainte de a se lansa în cursă! Secunda ajustării ceasurilor era momentul nostru de adaptare la vibrația universală, varianta modernă a ancorării în planul universal.

Tata avea un ceas german, primit în schimbul unei pungii cu nămol de Techirghiol undeva pe o plajă de la Marea Neagră.

Turistul german care i l-a dat a făcut evident o afacere în pierdere. Sau poate, cine știe, o fi vrut omul să-i facă un bine fără să-l jignească. Ceasul mamei, în replică, era rusesc, marca Raketa, cu cifre mari și cadran auriu. Mergea și el la fel de bine, dar nu era la fel de apreciat, nefiind chiar o raritate prin țările comuniste. Mă amuză și astăzi gândul că familia noastră, aflată taman în România, la mijlocul distanței dintre Berlin și Moscova, își coordona programul după cele două repere diametral opuse, cel capitalist și cel comunist.

Ce-mi place la ceasul mecanic, aidoma calendarului de perete, este cadranul extins. Un ceas digital indică doar ora exactă, trecând brusc de la o secundă la alta. În schimb, acele ceasului mecanic alunecă pe cadran fără sincope, plasând clipa acolo unde îi este locul. În plus, ecranul digital are doar două alternative, merge sau nu merge, în timp ce un instrument mecanic se poate încetini sau accelera, măsurând parcă mai mult decât timpul. Mă face să reflectez la modul în care percepem noi dimensiunea invizibilă, fără să o trunchiem prin pulsări repetate, abrupte. Nu știu dacă mă fac bine înțeleasă, puneți vă rog nițel imaginația la treabă, în fond de Sărbători

e liber la fantezie!

Printre puținele odoare ale mele de suflet conține pe ceasul mamei, pe care eu l-am moștenit. Îl trag pe cât posibil în fiecare dimineață, gândindu-mă la sora mea, care face același lucru cu ceasul tatei, acolo unde locuiește ea acum, în Germania. Gândul că arcul din interiorul ceasului mecanic își face treaba fără să necesite nici măcar o baterie îmi provoacă bucurie de fiecare dată când îl privesc. Știu că timpul nu se lasă controlat de noi, dar mie tot mi se pare că îl țin mai bine în frâu așa, decât dacă mă bazez pe o sursă de energie externă.

Osatisfacție suplimentară am când citesc *Made in USSR*, dând peste nas amintirii unui imperiu nesătul, destrămat. Știu, sună un pic pervers, dar obiceiul barbar de a-ți devora dușmanul, ca să-l anihilezi, mă bântuie în astfel de clipe. Îmi imaginez cum, posedând ceasul rușilor, le ajustez, sau chiar scurtez zilele. Să nu mai fure soldatul rus ceasurile civililor, strigând la el „Dava ceas!” Ce-ar fi să le dau eu ora exactă, să le dicteze pulsul și mersul vrerea mea? Ale mele sunt în orice caz cele 16 rubine, cu care se laudă în van...

Dacă se mai întâmplă să se oprească din mers, mă gândesc că i-a stat rusului ceasul și mă bucur ca un ștregar. Știu că e doar un artificiu de imaginație, dar, cum spuneam, fantezia nu cunoaște opreliști, mai ales acum.

Acum măsurătoarea timpului începe iarăși de la zero, pe ceas și în calendar. Suntem în zona care acumulează cele mai multe zile înroșite din an. Cuminte, rulat într-un sul, calendarul anului viitor abia așteaptă să-l agățăm în loc, îmbiindu-ne cu pagina sa dalbă și invitându-ne să dăm pași măsurați și să ne rescriem pe curat.

(Spania, Anul Nou 2025)

Cronica unei nașteri anunțate

Schimbăm tot, dar oamenii îi păstrăm. Stă în firea omului să schimbe. Schimbarea e un soi de mișcare, iar mișcarea este forma sau manifestarea primară a regnului viu.

Suntem în situația preluării unei vechi companii de către un nou investitor care, perfect normal, se întrebă la momentul achiziției ce schimbă și ce păstrează sau, mai exact spus, ce se poate păstra și ce ar trebui schimbat. E o altă nuanță a întrebării, dar una foarte semnificativă.

„A vrea”, „a putea” și „a trebui” (sau „a NU trebui”), după cum rostesc chiar literele și sensul lor cuvenit, intră în trei sertare diferite.

Infiltrată pas cu pas, cu fiecare descoperire care a pavat drumul cu încă o lespede, Era Digitală este în jurul nostru și se manifestă cu accente tot mai autoritare și mai radicale. Radicalismul fiind una dintre trăsăturile ei principale. Ei bine, dacă ea e aici cu toate ale ei, și când zic „toate ale ei” chiar și vreau să zic „toate”, noi, oamenii, unde ne vom mai plasa? Dacă s-ar naște întrebarea, desigur, ea cam așa ar trebui să „sune.” Răspuns: în ea. Unde mai exact? La centru? Tangent? Aiurea?

Aici analiza se complică. Caracterul invaziv, osmotic al IA face foarte dificilă poziționarea sau poziționarea unui referențial stabil și robust pentru a servi drept principiu comparator în setul de analize ale unei evaluări cât mai riguroase și mai exacte.

Toate sunt în mișcare, într-o mișcare din ce în ce mai accelerată, care nu e favorabilă analizelor exacte, ci a unora de tip „nor” de probabilități, total neprietenoase predicțiilor exacte, chiar atunci când vorbim de *coduri* – teoretic niște invariante.

Nu numai că viața noastră se desfășoară doar pe baza lor între punctele ei terminale, dar chiar e alcătuită din coduri subtil asamblate: codul genetic, codul numeric, codul literal, codul de comunicare maritimă prin fanioane, codul juridic, codul Morse, codul muncii, codul culorilor, codul bunelor maniere, codul militar, codul muzical, codul civil, codul de procedură penală, codul fiscal etc. Codurile – toate

codurile – sunt seturi de simboluri, convenții, norme sau reguli după care sunt organizate informațiile din anumite sfere de recunoaștere.

Toate codurile în afară de unul singur au ceva în comun: sunt făcute de om. Codul genetic nu e făcut de om. Și totuși, omul, dintr-o nesănătoasă curiozitate, tot șurubărește/ciocănește/măcelărește cu zel la această cărămidă primordială a vieții, la adăpostul a tot felul de justificări care mai de care mai „rațională”, mai „bine intenționată” și mai „umanistă”. Astfel de intervenții nu sunt neutre. Însăși natura metaumană a substanței de lucru face rezultatele experimentelor să refuze predictibilitatea, mai ales cea pe termen lung, iar galaxia de efecte colaterale stârnite de siajul unor asemenea chițibușuri biotehnologice este cu nepuțin de contemplat, ca să nu mai zic evaluat. Cel puțin deocamdată.

Insistența în a continua experiențele de „editare” a codului genetic va sfârși cu certitudine prin a deveni un păcat. Soldat cu consecințe nu asurzitoare ca un pneu explodat, ci mai degrabă suave ca o fantezie de Mozart. Codurile sunt, ori ar trebui să fie, imuabile. Tocmai această caracteristică a lor le face să fie utile de-a lungul unor lungi perioade de timp. Tocmai fiindcă sunt garantul unei funcționări a unui sistem și deoarece sunt lăsate ca moștenire de la o generație la alta, orice alterare brutală a ordinii lor interne sau a conținutului va duce la dereglări sistemice provocatoare de reșezări complete noi, cu alte funcționalități, alte conexiuni, cu desăvârșire necunoscute ca relevante de vechiul sistem brusc înlocuit.

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate, ne avertiza Dante în *Infernul*. ADN-ul nu este un simplu joc de lego. E adevărat, din când în când (după sute, mii sau chiar milioane de ani) face salturi numai de el știute în urma înglobării de o manieră tainică și cu adevărat profundă a unor excepții și accidente temporale survenite de-a lungul acestor lungi perioade de timp.

Florin Radu PINTEA

În 25 noiembrie 2018, geneticianul He Jiankui de la Universitatea de Sud pentru Știință și Tehnologie din R.P. China a anunțat că, folosind tehnologia CRISPR-CAS9 de editare a genomului, a adus pe lume (chiar asta e cel mai potrivit verb care ilustrează fapta) primul bebeluș editat genetic, adică, mai pe românește, prima ființă umană „curățată” din fașă (mai exact din pre-fașă) de genomurile prezumtiv vulnerabile la viitoare îmbolnăviri. Cam asta a făcut dl He Jiankui folosindu-se de un așa-numit „bisturiu molecular.” CRISPR înseamnă în limba engleză Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats, iar în românește „Ciorchini de secvențe palindromice scurte repetitive”. Această „naștere” anunțată, nu mai era doar o alta oarecare *in vitro*, cu care ne-a obișnuit viața până acum; ea a depășit pereții de sticlă ai clasicei eprubete, iar „nașul,” ca și la Wuhan, e laboratorul cu-ai săi chinezi cu tot, în frunte cu dr. He Jiankui ca maestru de ceremonii.

Pentru cunoșcătorii din domeniu, evenimentul nu era deloc o surpriză totală.

Cu numai doi ani mai înainte, în august 2016, revista *National Geographic* invita la o largă dezbatere publică a argumentelor în favoarea și împotriva ingineriei genetice aplicată genomurilor umane. Pentru ca în februarie 2024 Autoritatea Britanică pentru Fertilizare Umană și Embriologie să dea viza Institutului Francis Crick din Londra, pentru a edita cu ajutorul aceleiași tehnologii CRISPR-CAS9 genomurile prezumabil predispușe la îmbolnăviri din embriioanele umane concepute *in vitro* la cererea unor subiecți umani. Acestor embriioane nu li s-a permis să se dezvolte decât șapte zile.

Teoretic, generația următoare ar trebui să nu mai fie vulnerabilă la îmbolnăviri. Asta era justificarea solicitării.

Solomon Marcus – cuvânt de prețuire (la un secol de la naștere)

Acad. Ioan-Aurel POP

La împlinirea unui secol de la naștere, statura lui Solomon Marcus are mai mult decât oricând dimensiuni de uriaș. Posteritatea, pe măsură ce se adâncește, îl proiectează în timpul necuprins. De aceea, a rosti sau a scrie cuvinte elogioase despre Solomon Marcus, membru titular al Academiei Române, poate părea multora superfluu. Faptul este nu numai de prisos pentru cunoscători, dar este riscant din mai multe puncte de vedere. Mai întâi, matematicianul nu mai are demult nevoie de elogii, fiindcă este de decenii arhicunoscut în calitate prin care s-a ilustrat, dincolo de vremuri și de regimuri politice, aceea de personalitate științifică de valoare națională și internațională. În al doilea rând, atâtea laude justificate și binemeritate i s-au adus de-a lungul timpului, încât oricine riscă să fie redundant, repetând vorbe care se știu. În fine, spunând ceea ce au spus și alții, așa putea deveni repede neinteresant, fad sau formal și așa ajunge, pentru unii, să par nesincer. Mă voi strădui să nu cad în astfel de capcane.

Intenția mea este de a fi scurt – cum numai matematicienii știu să fie – și sincer, evitând, pe cât posibil, locurile comune. Această brevită concentrată am învățat-o de la „domnul academician”, care iubea maxima „nu multe, ci mult” (*non multa, sed multum*). Adâncimea mesajelor-sinteză făcea farmecul dialogurilor mele, ale noastre cu Solomon Marcus. Am rămas impresionat de la început, în Academia Română, pe viu, adică, din 2001 încoace, de elocința desăvârșită a „domnului academician”, a celui celebrat acum, la o sută de ani de la naștere. Am fost surprins, inițial, de o anumită severitate, de o aspră intransigență, de verbul dăltuit în piatră, care părea, câteodată, că taie în carne vie. Critic cu strategiile de cercetare, cu politica cercetării, cu validarea rezultatelor muncii noastre, domnia sa era critic și cu toți colegii și mai ales cu aspiranții la înalta calitate de membru al Academiei. Am fost chiar speriat de câteva ori, în focul unor polemici înverșunate, de judecățile care mi se păreau necruțătoare, mai ales față de reprezentanții disciplinelor sociale și umaniste.

Inaintea oricărei adunări generale de alegeri din cadrul Academiei Române, sobrul intelectual se informa judicios, căuta prin biblioteci, se uita, de la un timp, pe Google și mai ales pe Google Scholar, cerceta lucrările candidaților și lua cuvântul. Cuvântul său era așteptat și temut și el reprezenta un adevărat verdict. Dacă Solomon Marcus avea cuvinte aspre, de mustrare, față de creația candidatului, însemna că acesta nu se ridică la înălțimea exigențelor înaltului for. Cuvântul său suna ca o

sentință și era primit cu admirație, dar și cu teamă. Mulți aspiranți la fotoliul de membru al Academiei au fost astfel respinși fără drept de apel, rămânând cu nostalgia unei șanse ratate și, poate, și cu ran-chiune personale.

Cu timpul am conștientizat, însă, câteva lucruri surprinzătoare și mai ales acela că, sub asprimea judecăților, se ascundea o mare bunătate față de știința, cercetarea, spiritualitatea și cultura românească în ansamblu. Bunătatea aceasta severă se corela întotdeauna cu grija față de Academia Română, care se cuvenea să rămână, în concepția

1 martie 1925 – 17 martie 2016

savantului, empireul spiritelor celor mai alese ale națiunii, să nu scadă exigența, să nu dilueze calitatea. Am înțeles că, de secole, noi, românii, ducem lipsă de normare, de reguli și rânduieli precise, pe care se cuvinea să le și respectăm. Am înțeles că, omenoși fiind, suntem adesea și delăsători, că, inventivi fiind, suntem și superficiali, că talentați fiind, uităm uneori de tenacitate, stăruință și, mai ales, de munca acerbă, care poate să învingă orice. Uitam că „munca stăruitoare învinge orice” (*labor improbus omnia vincit*), ca să reiau, aproape neschimbat, un vers din Vergiliu.

Dincolo de critici, cel mai adesea, cuvintele și scrierile distinsului intelectual Solomon Marcus relevau – pentru cei meniți să înțeleagă acest lucru – o mare dragoste pentru știința românească, pentru valorile intelectuale ale acestei țări. Și am mai înțeles ceva, anume că matematica este astăzi o parte fundamentală a culturii generale, că fără matematică rămânem simpli povestitori, într-o lume digitalizată. Astfel, mi-am dat seama că matematicianul Solomon Marcus, devenit eseist, prozator, artist câteodată, a înnobilit cultura noastră, i-a dat relief, relevanță, vizibilitate. M-am convins de

destul timp că – în lungile decenii de viață creatoare – „domnul profesor” ar fi putut trăi mai prosper și mai confortabil pe alte meridiane, că ar fi putut onora catedre universitare și academii de prestigiu din această lume, cum au făcut atâția alți confrăți, din varii motive. Dar Solomon Marcus a rămas aici și ne-a învățat mereu, discret și greu de înțeles pentru unii, cum poți să fii patriot român fără s-o spui cu voce tare, cum poți iubi acest pământ fără să declami gălăgios acest lucru și cum poți face din științele exacte și din disciplinele umaniste monumente de armonie intelectuală. Ne-a dat, prin urmare, lecții generoase și profunde de viață.

Vreau să închei cu una dintre aceste lecții, pe care am înțeles-o destul de târziu, deși i-am primit bazele prin anii '70 ai secolului trecut, de la unii dintre dascălii mei brașoveni: astăzi nu poți fi depozitarul unei culturi generale solide și utile fără matematică, informatică, fizică, biologie, chimie. Până la urmă, accentul grav în ceea ce mai numim acum cultură generală nu mai cade, ca odinioară, pe vaste cunoștințe de mitologie, studii clasice, istorie, literatură, filosofie, pe „umanoare” și științe (discipline) sociale, ci pe modalități și metode de adaptare la provocările acestei lumi grăbite, care vine puternic peste toți, cu tablete, e-books (cărți electronice), iPhone-uri, cu rețele sociale amețitoare, cu forme de cercetare și de comunicare de neimaginat în urmă cu două-trei decenii. Pe când se vorbea încă de „revoluția tehnico-științifică” era de ajuns pentru un umanist – ca să nu se simtă „infirm” intelectual – să știe câte ceva (sau să nu uite ceea ce învățase la școală) despre postulatul lui Euclid și teorema lui Pitagora, despre pârghii, plan înclinat și scripete, despre structura atomului, despre ereditate ori despre tabloul periodic al elementelor. În momentul actual, lucrurile s-au complicat foarte mult. Nu le putem ști pe toate, dar putem avea bunăvoința de a recepta ceea ce ne oferă oamenii de știință. Pentru receptare, nu ajunge însă bunăvoința, ci este necesară o bază de cunoștințe și metode (tehnic), care se dobândește din copilărie și adolescență, prin educația școlară. De aici vine insistența Domniei Sale pentru o școală cumpănit structurată, fără multe materii mici, ci axată pe domeniul de interferență, în care științele numite exacte (fundamentale) să ocupe un loc central. Azi mai exagerează unii, punând accentul pe tehnici (*know how*) și ignorând ori disprețuind cunoștințele. Este vorba despre un mesaj greșit. Acestea, metodele și cunoștințele, merg mână în mână, fiindcă memoria este o componentă fundamentală a inteligenței. Necultivând memoria, ne condamnăm la paupertate intelectuală și la moarte spirituală.

Textele de la paginile 10-13 sunt reluate cu acordul autorilor și al editorilor din volumul Marcus 100, editat de Vasile Burlui și Mina-Maria Rusu (va apărea la Cartea Românească Educațional, Iași), volum bibliofil care se tipărește în paralel cu numărul de față al revistei, cu ocazia Centenarului

Solomon Marcus, celebrat, sub egida UNESCO, în cadrul Congresului Internațional „Pregătim viitorul promovând excelența”, ediția a XXXIV-a, al Universității Apollonia, Iași, 27 februarie – 1 martie 2025. Alte câteva texte din acest volum vor fi reluate în numărul viitor al revistei.

Entuziaștii „eugeniei genetice” speră la robustețea generațiilor următoare unor astfel de intervenții. Tocmai aceștia uită principiul curățeniei: e imposibil să cureți ceva fără să murdărești altceva. Oponenții invocă imposibilitatea de a obține consimțământul acestor generații viitoare. În cazul nostru, riscăm să „murdărim” însuși mediul cu o exagerat de cruntă curățenie. Deocamdată nimeni nu ne poate spune, nici măcar Convenția de la Geneva asupra editării genomului uman cu drept de moștenire, dacă nu cumva ceea ce azi dl He numește „vulnerabilități” sunt de fapt niște terminale responsabile pentru transmiterea emoțiilor, a senzațiilor și sentimentelor în accepțiunea lor contemporană. Dacă da, amputarea lor din faza vie fetală, embrionară sau chiar pre-embriionară ar duce la apariția pe fața Pământului a unei încrengături noi de roboți biologici derivați din specia *homo trotineticus onlinensis*, produse de concepție sănătoase și robuste, ce-i drept, dar total incapabile să-și dea seama de asta, ori să aprecieze o Băbească Neagră, un cvartet de Beethoven ori să râdă la un banc bun... sau măcar să rânjească. Probabil vor semăna mai curând cu automobilele lui Elon Musk, dar fără roți. Iar dacă se va întâmpla asta, aleluia Ceaikovski, aleluia Brahms! Ca niște automobile ce sunt, aceste omobile vor face și ele ceea ce fac toate automobilele: se vor deplasa cu sau fără trotinetă de la punctul A la punctul B fără să știe de ce.

De aceea omul, măcar omul, în iureșul atâtor schimbări în centrul cărora se află, ar trebui să se păstreze natural indiferent de culorile sub care se prezintă acest „natural”: bun (sănătate) sau rău (boală). Biologia naturală nu operează cu noțiuni ca bun sau rău. Ea își este sieși singura garanție că e „bună.” Logica viului (care e metauman) e mai cuprinzătoare decât cea a operanților etici (care e pur umană).

Atacul la naturalețea nașterilor umane naturale, neaugmentate, indiferent de pretext, constituie un afront și o impertinență ce își vor primi pedeapsa cuvenită la momentul potrivit. Iar să pui la îndoială „scrisul lui Dumnezeu” care e codul genetic, ba să te mai apuci și să-l „corectezi” dovedește trufia clasică a celei mai luciferice dintre tentativele din paleta ispitelor prin care Infernul s-a strecurat încă o dată printre noi, cele mai iubite dintre creațiile Lui. Va fi unul mut, fără epitețe și fără armonii, deoarece nu va mai fi nimeni care să le simtă și să reacționeze la ele. Va fi suficient să duduim de sănătate. Pe urmă doar să duduim. Fiți veseli! Mașina virtuală 01 produsă de OpenAI deja își „dă seama” când cineva dorește să o închidă și „minte”, căutând toate mijloacele de a împiedica lucrul acesta. Specialiștii clatină din cap, perplecși. Cei 4 vectori par a fi convergenți. Natural – artificial, normal – virtual.

Și deja am intrat până peste cap într-o cu totul altă paradigmă, dintr-o altă lume...

Solomon Marcus – 100

Acad. Irinel POPESCU

În ultima parte a lunii noiembrie 2012, Academicianul Solomon Marcus mi-a adresat o rugămintă oarecum surprinzătoare: să-l însoțesc la Ateneul Român, unde, în seara de 2 decembrie, urma să poarte un dialog cu laureatul Nobel

Luc Montagnier.

Conferințele organizate de Ateneu au o lungă tradiție. Conferențiarul, de regulă personalități de prestigiu, abordează teme de interes pentru publicul larg. Ceea ce, în paranteză fie spus, nu este deloc ușor, pentru că în fața unui astfel de public trebuie să te faci înțeles fără să cobori, în același timp, nivelul expunerii.

În privința lui Solomon Marcus, nu aveam îndoilei, abordase atâtea subiecte de larg interes, încât ar fi putut dialoga cu orice specialist, din orice domeniu, la cel mai înalt nivel. Am considerat că invitația de a-l însoți pleca de la faptul că eram medic, dar aveam și pasiunea cercetării. Subiectele principale ale discuției din seara de 2 decembrie au fost medicina și cercetarea.

Înainte de conferința propriu-zisă, a avut loc o scurtă întâlnire între Solomon Marcus și Luc Montagnier, într-o încăpădere de protocol, iar Academicianul Marcus mi-a făcut onoarea să mă prezinte partenerului său de dialog din seara aceea.

Luc Montagnier era, desigur, foarte cunoscut. În primul rând, pentru că era laureat al Premiului Nobel. În același timp, circumstanțele în care i-a fost acordat Premiul Nobel în anul 2008, pentru descoperirea virusului imunodeficienței imune (HIV), au fost destul de neobișnuite: o echipă franceză condusă de Luc Montagnier și o echipă americană condusă de Robert Gallo au efectuat cercetări simultan și au ajuns la importanta descoperire aproape în același timp.

Cine a fost totuși primul, cel căruia trebuia să i se acorde Premiul Nobel? Echipa americană a încercat să își asume prioritatea, dar, în urma unei întâlniri franco-americane la cel mai înalt nivel politic, s-a acceptat că prioritatea revine echipei franceze.

În istoria Premiilor Nobel nu e singurul caz în care prioritatea unei descoperiri a fost disputată, ceea ce arată că principiile etice nu sunt întotdeauna respectate în cercetarea științifică, uneori chiar la vârful acesteia.

Pentru început, organizatorii au pregătit un mic concert muzical foarte reușit, astfel încât discuția propriu-zisă a început sub bune auspicii.

Așezat într-unul din primele rânduri, am asistat fascinat la un dialog extrem de interesant despre cercetarea și practica medicală, dar și despre cultură și educație.

Solomon Marcus a abordat încă de la început problema Premiului Nobel, citând din cartea *Bătăliile vieții* a lui Montagnier, unde capitolul dedicat acestei

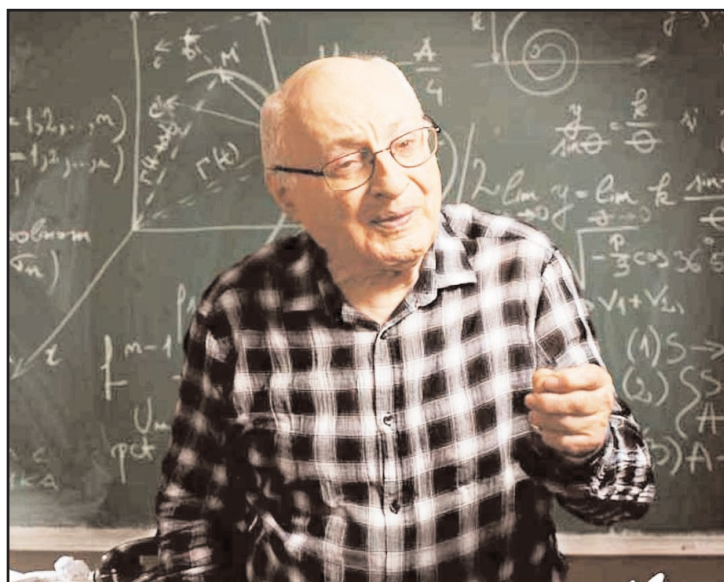
O seară de neuitat

controversate probleme este intitulat sugestiv „Când o descoperire devine afacere de stat”. Montagnier a afirmat că astăzi cercetarea se face, de regulă, în echipe interdisciplinare, care luptă permanent pentru accesul la finanțare, iar uneori nu mai contează mijloacele folosite.

Ceea ce s-a întâmplat din anul 2012, când a avut loc discuția de la Ateneul Român, și până astăzi, nu face decât să confirme temerile celor doi mari savanți; după cum se știe, în ultimii ani au fost retrase numeroase articole care conțineau date fraudate, chiar și din cele mai repute reviste științifice ale lumii.

Concluzia a fost că etica științei devine o problemă din ce în ce mai acută a cercetării contemporane.

Menționarea de către Solomon Marcus a produsului antioxidant pe care Luc Montagnier l-a administrat Papei Ioan Paul al II-lea pentru ameliorarea simptomelor bolii Parkinson atinge o altă latură a activității savantului și medicului francez: aceea a „ieșirii din tipare”,

a abordării neconvenționale a unor probleme rezolvate ale științei. Se știe că Montagnier a fost un promotor al unei asemenea abordări, pe care a extins-o la ipoteza originii infecțioase a cancerului sau la suportul necondiționat pentru homeopatie și acupunctură.

El a fost aspru criticat de comunitatea științifică internațională pentru vederile sale. Dar, și poate Marcus tocmai asta a vrut să sublinieze, gândirea neconvențională și „ieșirea din tipare” au produs uneori rezultate surprinzătoare și au deschis drumuri ce păreau să nu ducă nicăieri, dar care s-au finalizat cu descoperiri remarcabile.

După Marcus, curiozitatea și dorința de a deschide căi necunoscute sunt caracteristici ale adevăratului savant; care ar trebui să stea și la baza procesului de învățământ.

„Având drept motor curiozitatea dumneavoastră, sunteți foarte sceptic în ceea ce privește certitudinea

și preferați ipoteticul, probabilul, necunoscutul, îndoiala, întrebarea, supoziția. Sunt cuvinte rar întâlnite în manualele școlare; educația din școli se desfășoară într-o logică mai degrabă binară, în care nu este decât puțin loc pentru punerea la îndoială a rezultatelor obținute”, afirmă Solomon Marcus.

De-a lungul timpului, marele nostru matematician a fost aproape obsedat de metodologia învățământului și cred că această preocupare a avut un substrat mult mai profund: acela de a avea certitudinea că predă ștafeta unor noi generații cu aceeași curiozitate și dorință de cunoaștere, prin urmare, cu același nivel al cunoștințelor ca al său.

Pe de altă parte, oameni ca Solomon Marcus și Luc Montagnier fac parte din categoria celor care pe măsură ce acumulează cunoștințe se apropie din ce în ce mai mult de dictonul socratic „știu că nu știu nimic”.

Astfel de oameni ne-au lăsat moștenire mai multe întrebări decât răspunsuri, mai multe probleme deschise decât ecuații rezolvate.

Într-o altă carte a sa, Laureatul Nobel și călugărul, savantul francez abordează chiar și componenta spirituală și legătura acesteia cu etica cercetării: „Eu și călugărul cu care am avut un dialog ne-am pus de acord, mai mult din motive religioase și mai puțin din motive biologice, în privința faptului că trebuie să fim foarte precauți în modurile noastre de abordare și de raportare la genom”.

Abordând practica medicală, Luc Montagnier promovează două idei care prind din ce în ce mai mult contur astăzi: medicina de prevenție și medicina personalizată și „participativă” (care înseamnă implicarea pacientului în deciziile medicale, după o informare adecvată asupra bolii sale).

În același timp, medicul francez nu ezită să recomande abordarea holistică a bolnavului și a bolii, cu referire directă la medicina chineză.

Spre finalul discuției, Marcus îl citează pe ilustrul său interlocutor cu una din temele care și lui i-a fost la fel de dragă: dorința de a trăi mult. Iată ce spune Montagnier: „O viață lungă este ceva formidabil, există atât de multe lucruri de știut” (*Laureatul Nobel și călugărul*, pagina 67).

Iar la întrebarea „De ce să trăim mult”, Montagnier răspunde: „Pentru a avea bucuria de a transmite cunoștințele noastre generațiilor următoare” (pagina 11, *Bătăliile vieții*).

În final, nu pot spune decât că pentru mine a fost o seară de neuitat! În afara plăcerii de a-l însoți pe Solomon Marcus și a onoarei de a-i fi prezentat unui ilustru savant, a fost o ocazie de a afla lucruri esențiale despre motivația cercetătorului și despre etica cercetării, despre direcțiile în care se îndreaptă medicina și cercetarea medicală contemporană și despre felul în care se integrează în cultura și viața societății în general.

Prin urmare, din pledoaria „domnului academician” Solomon Marcus, am înțeles că un intelectual autentic poate rezolva pe o față a unei foi (foaia poate să fie și virtuală) o problemă de logică, de aritmetică, de trigonometrie ori de geometrie, iar pe cealaltă față să compună o poezie ori un eseu, dacă simte nevoia. Cultura generală actuală îmbină științele și disciplinele, încercând o nouă sinteză, cum toate marile epoci din istoria umanității au încercat să facă. „Domnia sa” nu ne îndeamnă să devenim cu toții polihistori – pentru aceasta e nevoie de înzestrări naturale excepționale și de o întoarcere la iluminism – ci să prețuim și valorile științelor exacte și să le integrăm în paradigmele cunoașterii noastre. Firește, și reciproca este valabilă (oamenii de știință adevărați nu se pot descurca în lume fără „umanoare”), fiindcă nu există discipline superioare și inferioare, iar spiritul nostru, cu voie ori fără voie, tânjește după creații literare, istorice, muzicale, plastice etc. Există discipline abordate serios sau neserios, așa cum „nu e om să nu fi scris o poezie”. Solomon Marcus se emoționa în fața unor versuri, recita poezii, cunoștea viețile scriitorilor și artiștilor celebri.

Am promis să închei, dar mai cer un bob zăbavă, pentru că trebuie să relev aici prețuirea pe care a avut-o Solomon Marcus pentru limba și literatura română și pentru limba și literatura latină. Mi-a spus odată că gramatica limbii latine disciplinează mintea fiecărui elev și adolescent și că pentru specialități precum filologia (romanică, în special), botanica, farmacia, geometria, științele tehnice, politologia, sociologia etc., latina era un izvor de apă vie. Credea că a descifra un text latin era ca și cum ai fi rezolvat o problemă de geometrie. Îmi dădea exemple de facultăți și specializări din Germania – inclusiv din domeniile politehnice – unde

studenții aveau cursuri de limbă latină adaptate disciplinelor respective. Am luat împreună pagina inițială a programului Word și am analizat cuvintele englezești de pe ecran (insert, design, page, file, references, review, view, space, times new roman, title, place, replace, select, close, normal, copy, delete etc.). Constatarea a fost extraordinară: peste 75% din vocabularul acestei pagini digitale este de origine latină. Iar limba română, fiica latinei, îi era la suflet academicianului ca limba maternă și ca limba patriei sale.

Matematicienii și istoricii, paradoxal, au câteva elemente de structură comune, între care operarea cu numere și cu spații. Timpul este însă comun tuturor oamenilor și el se dispune – după cum ne-a asigurat Fernand Braudel – pe trei planuri etajate: timpul geografic (ritmul naturii), timpul social (ritmul comunităților umane) și timpul individual (ritmul evenimentului). Viața oamenilor este relevantă la nivelul profunzimilor, al timpului lung, al „duratei lungi”. Viața lui Solomon Marcus, deși individuală, atinge dialectica duratei, fiindcă a dat naștere unor structuri, unor cutume, unor exemple de urmat.

Până la urmă, lecția de viață a lui Solomon Marcus vine din timp, dar trece peste timp. Este o lecție a echilibrului și armoniei. Pentru aceasta, îi mulțumesc din suflet și îi doresc viață eternă printre stele, luminată de prețuirea celor care se consideră și se vor considera elevi ai săi pe pământ, chiar dacă nu l-au avut profesor la catedră. A fost un magistru al oamenilor, așa cum „istoria este magistra vieții” și s-a înscris printre învățătorii comunității internaționale și, mai ales, ai lumii românești din care a făcut parte și pe care a iubit-o cu atâta ardoare.

Când mă gândesc la Solomon Marcus

Sanda GOLOPENȚIA

Când mă gândesc la Solomon Marcus, îmi vine în minte automat Parcul Herăstrău. Solomon Marcus era pe atunci „tânărul Marcus”, cum îl numea alintându-l Profesorul Alexandru Rosetti, atunci când, bine dispus, nu opta decis pentru „junele Marcus”. La fel cu mulți alții, Solomon Marcus locuia într-o singură încăpere care nu-l trăgea la scris sau citit. De cum venea însă vremea caldă, Marcus migra la sala de lectură în aer liber din Parcul Herăstrău. Prin el am descoperit-o și eu în anii de demult. Marcus își alegea cu grijă o masă, o acoperea cu note, cărți și redactări și lucra fericit ore în șir la ce avea să devină în timp *Poetica matematică*. Arta de a-și inventa cu simplitate bucurii îi impunea.

Îl întâlneam regulat la ședințele de redacție de la institutul nostru în care se pregătea sumarul pentru câte un număr din *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*. Marcus apărea radios, încărcat cu o desagă de articole scrise de studenții lui de la

Facultatea de Matematică, pe care ni le prezenta cu vizibilă delectare și nu se retrăgea până nu le plasase pe toate.

Au trecut anii, eu am plecat în Statele Unite și comunicam cu Marcus prin telefon. Într-un rând, tocmai trimisese un articol despre el pentru un volum care-i era dedicat. Marcus mi-a spus atunci că lucrează cu un grup de tineri inimoși care ar putea să-mi tipărească și mie un volum omagial. Trebuia numai să dau o listă de autori posibili, cu adresele lor și el avea să-mi facă legătura. Nu știam pe atunci că era vorba de Lavinia Spandonide și de colaboratorii ei, care deprindeau arta editării. Traversam însă o perioadă grea și numai la un volum omagial nu mă gândeam. Am râs și am spus nu, minunându-mă de idee. Mult mai târziu, Marcus nu mai era, prietenul Zoltan Rostas mi-a vorbit din nou de un volum omagial la un pahar de vin fiert cu Lavinia Spandonide. Avea să-l pregătească în colaborare, spunea, și nu dorea nimic de la mine ca informație

pregătitoare. Volumul *Sanda Golopenția In honorem* a apărut în anul 2020 și mi-a încălzit sufletul. Era un volum cald, al prieteniei larg desfășurate. Mi-am amintit de Marcus.

Marcus este cel căruia i se datorează ideea de a lăsa libere un număr de pagini la sfârșitul cărților publicate de Editura Spandugino. Prin ele, spunea, cartea va putea conține și notele de lectură ale cititorilor. Tot el a insistat, în perioada formativă inițială, asupra evitării cu orice preț a greșelilor de tipar. Mă uit cu admirație la munca grupului de redactori, tehnoredactori și cap limpede de la Editura Spandugino datorită cărora cărțile apar impecabil, la fotografia de la standul de carte al editurii cu prilejul târgurilor de carte și știu; Marcus e cu noi, simplu, mereu.

Tudor Călin ZARJANU

Înainte de toate, o mărturie de suflet, cum este aceasta, trebuie să fie în întregime sinceră, așa că o să încep prin a spune că nu m-am omorât niciodată cu matematica, n-aveam o pasiune pentru ea, chiar dacă, în mod conjunctural, am făcut

trei ani de Clasă Specială de Matematică la Liceul (azi Colegiu Național) „Mihai Viteazul” din București, după care am dat la Facultatea de Matematică pentru unicul motiv că Informatica, secția pe care o alesesem, era în acel moment (1975) singura specializare cu șanse solide de a oferi un loc de muncă în Capitală și, într-adevăr, cinci ani mai târziu (luați în calcul armata) aveau să fie 36 de locuri de repartitie aici pentru 20 de bucureșteni.

Vestea că-l vom avea profesor pe Solomon Marcus n-a fost una banală. Pentru orice om care citea cărți – și nu mă refer doar la cele de matematică – era deja o legendă, iar faptul că Nichita Stănescu îi dedicase o poezie era pentru generația mea cam cum ar fi pentru tinerii de azi să știe că Taylor Swift i-a scris un cântec lui Bill Gates...

Am făcut cu Solomon Marcus doi ani de Analiză Matematică și... n-am avut note bune. Asta e. Dar când Profesorul îți dădea o notă mai mică n-o făcea cu superioritatea aproape disprețuitoare pe care o afișează alți dascăli, ci – așa putea spune – cu regret și cu blândețe. Iar felul în care vorbea cu tine, studentul mediu, nu diferea deloc de modul în care conversa cu aceia dintre noi care erau foarte buni.

De altfel, ne-a spus odată că, dacă la un examen, are nevoie de 20 de minute pentru a pune o notă (țineți cont că pe vremea aceea majoritatea examenelor erau orale sau o combinație de scris plus oral, și nici vorbă de teste-grilă), îi trebuie un minut ca să știe ce notă merită studentul și 19 ca să-l convingă că aceea e nota pe care o merită!!

Să-l convingă!? De ce!? Pentru ca tânărul să nu plece de-acolo frustrat și, în al doilea rând, ca să învețe un pic chiar în timpul examenului, Profesorul explicându-i ce-ar fi trebuit să știe!

Scrieți repede pe un colț de hârtie numele cadrelor didactice care știți că au o asemenea abordare...

Despre milițieni. La cursuri, Solomon Marcus era fascinant, cred, și pentru cineva care n-avea nicio treabă cu matematica. Când ne-a predat de pildă, lema care spune că dacă două șiruri, a_n și b_n tind amândouă la aceeași limită α și, pe de altă parte, un alt șir este încadrat între ele, adică $a_n < c_n < b_n$ pentru orice n , atunci și acesta tinde tot la α , Profesorul s-a răsucit de la tablă către noi (chiar îl văd cum era atunci, cu creta în mână

Profesorul

și un zâmbet ghiduş pe față!) și ne-a zis: „I se spune *Lema celor doi milițieni*: când unul te saltă de braț din stânga și celălalt din dreapta, nu mai poți să mergi decât unde te duc ei!”

Vă dați seama că, la o jumătate de secol distanță și fără să fi urmat vreodată o carieră matematică, țin minte această leamă datorită Profesorului!

M-am apropiat de el la începutul anului patru, când trebuia să ne alegem un subiect pentru Lucrarea de Diplomă, cum se numea atunci,

terile mele de-a deveni scriitor, mi-a zis: „Nu mai bine mai faceți o lucrare de lingvistică matematică? Că eu vă public mult mai sigur și mai repede!”

Nu avusesem în plan să devin cercetător, dar m-a convins, așa încât am scris o a doua, apoi o a treia lucrare de acest gen. Nu doar că mi le-a publicat și pe ele în „Cahiers...”, dar le-a și trimis la *Congresele internaționale de cibernetica și sisteme* de la Londra, respectiv Baden-Baden. Pentru cel de la Londra – nu era singurul român căruia îi promova munca – a trebuit să ceară exceptarea de la plata taxei de participare și mi-a arătat apoi răspunsul primit de la *chairman*, în termenii „vreau să înțelegeți că aceasta este o foarte rară excepție și sper că măcar autorii vor fi prezenți!”

și mă grăbesc să spun că erau lucrări *pe bune*, în care studenții aveau contribuții personale, originale, care puteau deveni – și în unele cazuri au devenit – puncte de plecare pentru noi abordări ale domeniilor respective.

Împreună cu câțiva colegi, l-am rugat pe Profesor să ne ia sub aripa lui, în domeniul Lingvisticii Matematice, al cărui părinte fondator era. O colegă a făcut o lucrare de abordare matematică a muzicii, un coleg ceva similar pentru poezie, iar eu, pentru că de câțiva ani jucam teatru amator, am ales dramaturgia. Și așa, sub grija de-a dreptul părintească a lui Solomon Marcus, am absolvit Facultatea de Matematică prin „O abordare matematică a piesei *Romeo și Julieta*, de William Shakespeare”, lucru cu care, până azi, nu încetez să las cu gura căscată pe cei care află asta...

Foarte rare excepții. Nu mult după absolvire, m-am întâlnit cu Profesorul, care mi-a propus să-mi publice lucrarea în seria *Cahiers de linguistique théorique et appliquée* editată de Academia Română... Și-așa am ajuns în bibliotecă cu mult înainte să reușesc să public primul volum de proză. De altfel, întâlnindu-mă într-o bună zi cu Profesorul în fața Palatului Regal (și aceasta este o imagine pe care mi-o amintesc cu totală claritate, era o zi însorită de vară), el, fiind la curent cu zba-

Un purtător de cuvânt disperat. Ei, aș! N-a putut pleca nici Profesorul. La un alt congres, la Roma, unde era, ca de obicei de altfel, șef de secțiune, președintele reuniunii, nimeni altul decât Umberto Eco, l-a scuzat public că „nu poate participa din motive medicale: e bolnav de pașaport...”

Altădată însă a reușit să iasă din țară și mi-a povestit că a ajuns în Disneyland Paris, unde s-a dat în *montagne russe* cu același Umberto Eco!! Mi-am imaginat de multe ori scena...

Până la urmă mi-a apărut totuși o carte și am ajuns și membru al Uniunii Scriitorilor, una dintre scrisorile de recomandare fiind scrisă chiar de Profesor, care nu s-a supărat pe mine că am abandonat cercetarea.

Ne-am văzut de atunci de multe ori, dar cinci sunt cele mai emoționante amintiri.

Prima, când i-am cerut un interviu pentru Radio România Cultural și mi-a făcut inedita propunere să-l înregistrăm în timp ce mâncăm împreună micul-dejun la el acasă! După știrea mea, înregistrarea există în Fonoteca de Aur a radioului public.

A doua, când a fost prezent la lansarea romanului meu *Sfârșitul lumii*, pe terasa Observatorului Astro-nomic București (sic!) și a vorbit acolo și apoi mi-a scris câteva mail-uri ale căror texte le păstrez cu sfințenie.

A treia, discursul de recepție din Aula Academiei.

A patra, tot acolo, când a fost celebrat la 85 de ani și a vorbit despre numeroșii elevi de valoare care îi scriu ca să se plângă că materia școlară îi sufocă și le distruge creativitatea. „Sunt purtătorul de cuvânt al celor fără de cuvânt!”, a strigat Profesorul, aproape disperat, în sanctuarul științei.

A cincea – în rezerva lui din Spitalul Elias, cu câteva zile înainte de sfârșit...

Solomon Marcus – 100

Cristian S. CALUDE

În toamna anului 1972, cursul de Funcții Reale (există funcții ireale?) la Secția de Informatică de la Facultatea de Matematică a Universității din București a fost ținut de Profesorul Solomon Marcus.

Noi, studenții, eram în anul al doilea și audiasem un curs de două semestre de Analiză Matematică; teoretic, eram pregătiți pentru noul curs. Eroare! Atât cursul, cât și Profesorul, proaspăt reîntors după un an petrecut la Universitatea din Toronto ca profesor vizitator, erau deosebiți de ceea ce noi fusesem obișnuți.

Profesorul nu a început cursul în stil clasic, cu definiții, teoreme și demonstrații, în care audiența este aproape complet ignorată. Primul curs a fost un dialog despre ceea ce învățasem în anul întâi, despre ce vom învăța în următoarele lecții, despre importanța rezultatelor care ne vor fi prezentate și, mirare, despre modul în care Profesorul a selectat materialul în așa fel încât să fie relevant pentru studenții de la informatică. Am învățat că un curs poate fi conceput și predat în diverse feluri, depinzând de locul unde va fi folosit ulterior.

Am fost uimit, dezamăgit (am înțeles că n-am înțeles mare lucru din cursul precedent, deși luasem note maxime) și sedus de atitudinea Profesorului, care trata studenții ca pe prieteni sau colaboratori. Nu am luat nota maximă, dar am rămas pe viață un admirator, ucenic, colaborator, aproape un membru al familiei. Elena, soția mea, a scris lucrarea de diplomă sub îndrumarea Profesorului, iar fiica noastră, Andreea, a scris un articol în colaborare cu Profesorul. Am fost

Primii pași cu Profesorul

gazdele familiei Marcus, Paula Diaconescu și Profesorul, în timpul vizitei lor la Universitatea din Auckland și l-am întâlnit în fiecare an, din 1992, când ne-am mutat în Noua Zeelandă, până în 2015. Regula Profesorului era următoarea: în București el plătea pentru masă, în orice altă țară, eu plăteam.

Comunicam aproape în fiecare săptămână, prin telefon sau email. Am vorbit la telefon în ultima săptămână: nu era îngrijorat de apropierea sfârșitului – „trebuie să fim realiști” – dar îl supăra faptul că nu avea voie să lucreze cu laptopul.

În primăvara anului 1973, când eram student în anul al treilea, am început să lucrez cu Profesorul și matematicianul I. Ţevi, de la Institutul de Matematică, la un proiect inițiat de academicianul Moisil înainte de

datează din 1975 și este prima noastră fotografie.

După terminarea facultății, în 1975, Profesorul m-a acceptat la doctorat într-un domeniu în care nu era expert – mai cunoașteți un alt exemplu? Condiția pusă a fost simplă: „Când vei avea trei articole publicate în reviste internaționale de prestigiu, voi iniția susținerea tezei”. Condiția a fost îndeplinită și am susținut teza la sfârșitul anului 1976.

Privind în urmă, orice lucru important din viața mea academică din primii 44 de ani a fost influențat sau discutat cu Profesorul.

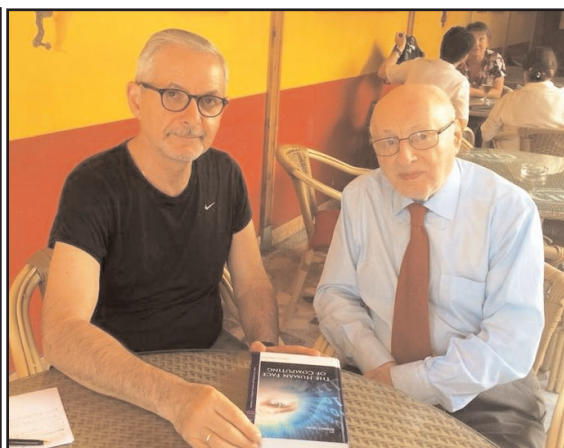
Ultima noastră fotografie, după 40 de ani de la prima, a fost făcută la un restaurant frecventat des de profesor: îi prezentasem un exemplar din cartea proaspăt apărută, *The Human Face of Computing*, Imperial College Press, 2015, al cărei titlu îi aparține.

Când sunt într-o stare bună, îmi închipui că ultima mea carte, *To Halt or Not to Halt? That Is the Question*, World Scientific, 2024, l-ar fi interesat...

După profesorul David M. Eagleman, autorul cărții *Sum: Forty Tales from the Afterlives*, Pantheon Press, 2009, carte tradusă în 28 de limbi, „Sunt trei morți. Prima este atunci când organismul

încetează să funcționeze. A doua este atunci când cadavrul este înmormântat. Al treilea este acel moment, cândva în viitor, când numele său este rostit pentru ultima dată.”

Ultimii nouă ani au lăsat un gol care nu se va umple niciodată. Profesorul este departe de ultima moarte.

plecarea sa în Canada: o prioritate a matematicianului român Gabriel Sudan în teoria funcțiilor recursive. Istoria acestui proiect a fost relatată într-un capitol din cartea S. Marcus, *Din gândirea matematică românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

Fotografia din stânga, împreună cu Profesorul Andrew Bruckner, expert în teoria funcțiilor reale,

Mihai NADIN

Imaginați-vă momentul în care ultimul dintre cei care l-au cunoscut pe Solomon Marcus nu mai este. Da, vremea trece, știm cu toții că uitarea e inevitabilă. Asta ar fi partea tristă a acestor rânduri, menite să exprime respect și admirație pentru

acest coleg deosebit. Solomon Marcus merită însă nu numai regretul că îi uităm și pe cei care ar merita să ne însoțească în viață, ci și un omagiu pentru faptul că ne-a lăsat o contribuție care nu are nevoie de martorii existenței sale pentru a rezista timpului.

Pasionat învățător – titlu mult mai important decât profesor, savant, academician – Solomon Marcus a devenit parte a realității. Nu trebuie să-i știi numele sau să-i fi citit articolele și cărțile, pentru a realiza că el e prezent în acest moment în care Modele Mari de Limbaj (tehnologia LLM ca un produs al cercetărilor în inteligența artificială) domină discuțiile despre un viitor în care performanța mașinilor e greu de deosebit de aceea a oamenilor. Dacă Solomon Marcus ar fi cu noi, am putea discuta despre rolul limbajului, marea sa pasiune, sau despre ce numesc eu teologia mașinilor, aproape o religie (minus spiritualitatea) în aceste zile. Dar el prevăzuse, în deșteptăciunea sa, momentul. În anul 2009 – nu pot uita contextul – discutăm cu el despre *Go to Google and type "buy an essay"*. Pe scurt: caută pe Google

Panta rei

cum poți să-ți cumperi un eseu. Zis și făcut. Am găsit *Best Essays* cu reclama: „Facilităm, încă din anul 1977, articole și alte texte originale. Noi le scriem, voi le semnați.” Deci o făceau de mai mult timp. Prețurile zilei: de la 19.99 dolari până la 42.99 dolari pe pagină. Prețul depindea de urgența și de dificultatea subiectului. Scriau alții pentru tine – și încasau pentru munca lor de autori invizibili.

Suntem în anul 2025 și, în locul unei firme cu o adresă fictivă în statul Virginia, oricine poate comanda eseuri, lucrări de masterat, lucrări de doctorat, romane, poeme, picturi, ba chiar și muzică la Chat GPT. Ai doar nevoie să plătești pentru folosirea acestei tehnologii. O sută de dolari pe lună. În loc de o firmă în Filipine (la Manila), unde se comanda scrierea, avem acum zeci de firme, unele mai dubioase decât altele, în Silicon Valley (dar și în alte locuri). A devenit imposibil de stabilit dacă textul pe care îl citim e produs de tehnologia care a automatizat ceea ce acum 15 ani era produs de scriitori cu felurite diplome și semnat nu de autori, ci de cei care plăteau.

A inventat Solomon Marcus această tehnologie? Nu, dar a recunoscut foarte rapid că scrierea, adică producția de limbaj în formă de text se poate automatiza. Și dacă putem formula o comandă în limba maternă – *Scrie-mi un roman despre dragostea pentru avioane* – sau într-o altă limbă, putem produce, la comandă, felurite texte sau chiar imagini

(„o pictură în stilul lui Mattise”), sau muzică (à la Beethoven sau Heavy Metals).

Geniul lui Solomon Marcus a fost să înțeleagă vectorul timpului. Același lucru se poate spune despre interesul său în genetică în anii în care puțini au înțeles rolul acidului Deoxiribonucleic (ADN e „traducerea” în românește a DNA-ului care rămâne o preocupare a științei). Studenții săi au jucat un rol important în cercetarea genetică. El a fost mândru de faptul că acești foști studenți au devenit personalități recunoscute. Nu știa ce e invidia. Știa doar că generozitatea era parte integrală a procesului de învățare! Învățătorul se identifica cu cei pe care îi încuraja să descopere ei înșiși drumul lor în viață.

Vreau să fac clar că preocupările sale sunt bine ilustrate nu numai în ideile sale, împărtășite în mod generos în conversații și în prelegeri, ci și în articole, cuvântări, cărți, prelegeri. Dar și acestea sunt trecătoare. Cine mai citește astăzi textele lui Leibniz, Einstein sau Henri Coandă? Ce rămâne e spiritul – capacitatea de a vedea mai departe decât ceilalți. De a sesiza noul autentic. Mașinile halucineză uneori. Ei bine, până și halucinația poate fi creativă. Cel mai recent Premiu Nobel e bazat pe halucinația mașinii – noi forme de proteine. Nimeni nu s-ar fi gândit la aceste forme dacă nu ar fi fost halucinații ale mașinilor.

Cea mai înaltă calitate. Știu prea bine că a fost membru titular al Academiei, calitate pe care – la valoarea lui nu doar națională, ci și mondială – a primit-o neverosimil de târziu, după care i-au trebuit câțiva ani buni, după propria lui mărturisire, ca să-și compună discursul de recepție, *Singurătatea matematicianului*, un text formidabil, tulburător, profund, care a reușit să devină viral pe Internet, lucru total neobișnuit pentru un mesaj din zona științei.

Știu. Am fost acolo. Și chiar pot să spun, cu emoție și încântare, „Et in Arcadia ego!”

Dar în mintea și în sufletul meu, de câte ori mă gândesc la el – și asta nu se

întâmplă rar – îl identific cu drag drept Profesorul, o calitate la care îndrăznesc să cred că ținea mai mult decât la cea de academician și pe care a slujit-o cu strălucire până în ultimele zile ale vieții.

Nu doar „profesor universitar”, ci profesor pur și simplu, inclusiv pentru copiii de 7-8 ani cu care l-am văzut vorbind ca un bunicuț. Profesor nu doar de matematică, ci și de cultură generală.

Și de viață.

N-am cunoscut niciodată un om mai dedicat vieții, spiritului, sufletului și culturii decât este – nu pot să spun „a fost!” – Profesorul Solomon Marcus.

Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere

Teme și motive orientale în poezie

Florentin POPESCU

Astăzi, la o sută și șaptezeci și cinci de ani de la ivirea pe lume a celui mai mare poet român, moștenirea literară a acestuia este încă departe de a-și fi epuizat tezaurul de idei și de teme, în ciuda faptului că de la moartea lui, survenită în 1889, și până astăzi s-au scris sute de studii și cercetări, atât la noi, cât și în afara granițelor țării.

Acest adevăr de domeniul evidenței chiar și pentru un școlar demonstrează încă o dată, dacă mai era nevoie, că trecerea timpului nu numai că nu l-a umbrat în vreun fel pe poet, ci dimpotrivă, opera lui a căpătat și capătă noi și noi străluciri, atât prin valoare și frumusețe, cât și prin ideile de o mare actualitate – semne ale unui vizionar care și-a depășit vremea și spațiul în care i-a fost dat să trăiască, înscriindu-și numele alături de mari creatori ai Europei și ai lumii.

Dacă poezia lui Eminescu a fost/este cercetată din varii unghiuri de către generațiile de critici și istorici de ieri și de azi, nu mai puțin investigată a fost și este formația de cântăreț cu o gândire enciclopedică, formată și modelată prin lecturi din toate domeniile (de la literatură și filozofie și până la matematici, astronomie ș.a.).

Curiozitatea, spiritul neliniștit, dorința neconținută de informare l-au determinat pe poet să studieze până și sanscrita și alte idiomuri care de regulă intră mai rar în atenția unui creator de literatură și cu atât mai puțin în aceea a unui poet.

Că toate aceste studii i-au folosit lui Eminescu în lirică și în activitatea de ziarist este, așijderea, un adevăr evident pentru cei ce se apleacă asupra scrierilor lui.

Prin aceste rânduri ne-am propus să punem în lumină câteva din creațiile în care bardul, în chip imaginar, dar totodată și bine informat, a lăsat gândul și pana să cutreiere spațiile orientale, reușind să dea la iveală texte emblematice, antologice.

Privind lucrurile cronologic, cel dintâi poem de inspirație orientală este *Egiptul*, apărut în revista *Convorbiri literare* din 1 octombrie 1872.

Este vorba, desigur, de o evocare imaginară, susținută de lecturi, întrucât se știe că Eminescu n-a călătorit niciodată în Orient, deplasările lui, câte vor fi fost, netrecând dincolo de granițele Europei.

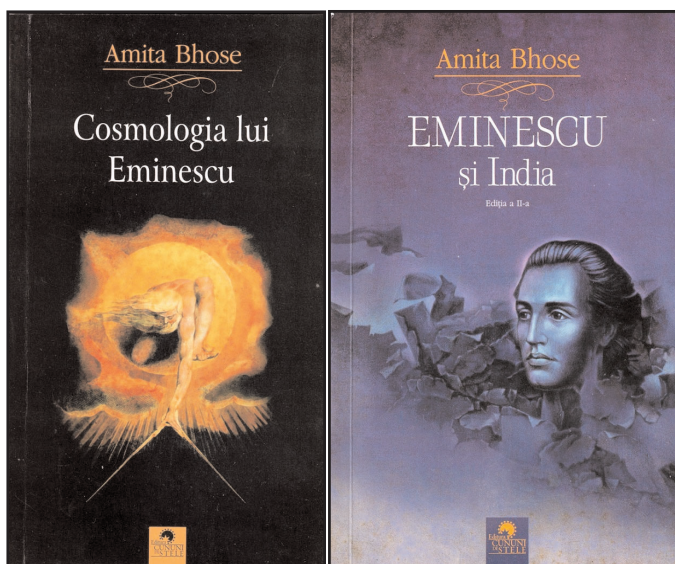
Cum, desigur, era și firesc pentru un poet fascinat de istorie și cu o imaginație bogată, Eminescu își începe evocarea cu descrierea Nilului, cel mai mare și mai lung fluviu din lume, care străbate Egiptul de la sud la nord: „Nilul mișcă valuri blonde pe câmpii cuprinși de maur,/ Peste el cerul d-Egipt desfăcut în foc și aur;/ Pe-al lui maluri gălbii, șese, stuful crește din adânc;/ Flori, juvaeruri în aer, sclipsesc tainice în soare,/ Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare,/ Alte roșii ca jeratec, albe-albastre, ochi ce plâng.// Și prin tufe de mături, ce cresc verzi, adânce, dese,/ Păsări îmblâzite-n cuiburi disting penele alese,/ Ciripind cu ciocu-n soare, gugiulindu-se cu-amor./ Înceat de vecinici visuri, răsărit din sfinte-izvoară,/ Nilul mișcă-a lui legendă și oglinda-i galben-clară/ Către marea liniștită ce îneacă al lui dor.“

Ca într-o viziune pe care noi cei de azi am putea-o numi „cinematografică“, poetul își mută privirea către „câmpii verzi și țări ferice“, situate pe malurile celebrului fluviu.

Între contururile de vechi cetăți ce se întrevăd în depărtare, Eminescu descoperă Memfisul, „cu zidurile-i antice,/ Mur pe mur, stâncă pe stâncă, o cetate de giganti“, viziune ce-l poartă numaidecât în vremuri demult apuse. „Sunt gândiri arhitectice – ne spune poetul în continuare – de-o grozavă măreție!/ Au zidit munte pe munte în antica lor

trufie,/ l-a-mbrăcat cu-argint ca-n soare să lucească într-un lanț// Și să pară răsărită din visările pustiei,/ Din nisipuri argintoase în mișcarea vijeliei,/ Ca un gând al mării sfinte, reflectat de cerul cald/ Ș-aruncat în depărtare... Colo se ridic trufașe/ Și eterne ca și moartea piramidele-uriaeșe,/ Racle ce încap în ele epopeea unui scald.“

După trasarea tabloului, realizat în cel mai pur și exact stil romantic, bardul propune cititorilor lui o viziune nocturnă asupra locului, pe când „Nilul doarme și ies stelele din strungă“, iar „Luna-n mare își aruncă chipul și prin nori le-alungă“, își imaginează cum „regele: în haină de-aur roș și pietre scumpe“ deschide o ușă și intră în marea piramidă „să vad-acolo tot trecutul“ și „l se rumpe/ Al lui suflet când privește peste-al vremurilor vad.“ Dar totul este doar o iluzie, o închipuire, fiindcă „În zadar caut-al vieții înțeles nedezlegat.“

Noaaptea, liniștea, taina locurilor stimulează imaginația poetică și, în plus, în toată nemișcarea din jur, Nilul, martorul milenar al tuturor întâmplărilor, ca și al trecerii inexorabile a timpului, rămâne singura ființă de la care s-ar mai putea afla ceva: „Râul sfânt ne povestește cu-ale undelor lui gure/ De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure,/ Sufletul se-mbată-n visuri care-alunecă în zbor./ Palmii risipiți în crânguri aurii de-a lunei rază,/ Naltă zveltele lor trunchiuri – Noaptea-i clară, luminoasă,/ Undele visează spume, cerurile-nșiră nori.“

În acest halou, romantic prin excelență, obsesia poetului rămâne străvechea cetate a Memfisului, fondată de faraonul Menes la sfârșitul mileniului 4 î.e.n., pe vremuri o reședință regală până în secolul 4 e.n., când, după triumful creștinismului, a început să decadă.

Pe aripile imaginației bardul vede ca prin vis un mag „pază răzbnării“ față de „regii pătați de crime“ și față de „preoțimea desfrănată“.

Citind însă „semnul întors“ magul a atras furtuna deșertică ce a acoperit „orașe, ca giganti sicriuri“. Pe când „luna argintește tot Egiptul antic“ sufletul poetului „visează tot-istoria străveche“.

Gândit treaptă cu treaptă și vers cu vers prin imagini de o rară, cuceritoare frumusețe, poemul se încheie într-un chip triumfal, meditația asupra scurgerii veacurilor și mileniilor fiind îmbrăcată în metafore ce sugerează clipe de reculegere și reflecție: „Râul Marea-n fund clopote are care sună-n orice noapte;/ Nilu-n fund grădine are, pomi cu mere de-aur coapte;/ Sub nisipul din pustie profundat e un popor,/ Ce cu-orașele-i deodată se trezește și se

duce/ Sus în curțile din Memfis, unde-n săli luminează luce;/ Ei petrec în vin și-n chiot orice noapte pân-în zori.“

Memento mori, poem de mai mare întindere, în care evocarea istoriei milenare a omenirii (văzută „selectiv“ – prin marile ei imperii, dar și prin legendele și miturile care au străbătut veacurile și au rămas în memoria colectivă) se îmbină armonios cu reflecțiile autorului, pe canavaua gândirii filozofice eminesciene, include în prima lui parte și textul *Eghiptului* ca secvență a răbojului milenar pe care au fost înscrise momente din trecut.

„Topit“ dacă se poate spune așa în arhitectura îndelungii meditații din *Memento mori* (*Panorama deșertăciunilor*, cum a fost subintitulat acesta de către poet), ne apare fereastră de început în cronologia evenimentelor. Acestuia îi urmează tablourile, ori mai bine spus suita de tablouri din Orientul Mijlociu, inspirate de evenimente istorice propriu-zise. Și aci Eminescu recurge mai întâi la o „punere în scenă“, la conturarea unui cadru sugestiv pentru ceea ce dorește să evoc. „Vezi Iordanul care udă câmpii verzi Palestine:/ Dintre vii cu struguri de-aur se ridic mândre coline,/ Pe Sion, templul Iehovei, o minune îl privim;/ Codrii de măslin s-amestec printre lunci de dafin verde,/ Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari – ș-apoi se pierde/ În cetatea ce-n văi doarme – miticul Ierusalim./ Și în Libanon văzut-am rătăcite căprioare/ Și pe lanuri secerate am văzut mândre fecioare/ Purtând pe-umerele albe auritul snop de grâu./ Alte vrând să treacă apa cu picioarele lor goale/ Ridicără rușinoase și zâmbind albele poale,/ Turbând cu pulpe netezi fața limpedelui râu.“

Însă cu deosebire pe evocatorul liric îl preocupă figurile intrate în istorie și în legendă.

El îl „vede“ mai întâi pe regele David „în lacrimi rupând haina lui bogată/ Zdrobind arfa-i sunătoare de o marmură curată,/ Genunchind să-i ierte Domnul osânditul lui păcat“, apoi pe „Solomon, poetul-rege, tocmin glasul unei lire/ Și făcând-o să răsune o psalmodică gândire,/ Moaie-n sunetele sfinte degetele-i de profet;/ El cânta pe ceruri auzind cântarea-i lină,/ Lumea asculta uimită glasul-i dulce și încet.“

La ieșirea din templul sacru, același rege Solomon „lasă gândul lui să cadă,/ Căci amorul îl așteaptă cu-a lui umeri de zăpadă“. Un amor trăit, desigur, în compania unor femei („Brune unele ca gânduri din poveștile asire,/ Alte blonde cu păr de-aur – vise tainice de Nord“).

Însă totul a dispărut, a fost îngropat în nisipurile deșertului, în noaptea istoriei și a legendei, iar cele ce se înfățișează poetului duc rațiunea și judecata în spațiul deșertăciunii: „Și popor și regi și preoți îngropați-s sub ruine./ Pe Sion templul se sparge – niciun arc nu se mai ține,/ Azi grămezi mai sunt de piatră din cetatea cea de ieri./ Cedri cad din vârf de munte și Livanul pustiește./ Jidovimea risipită printre secole rătăcește –/ În pustiu se înalță-n soare desfrunziții palmieri...“

Se poate afirma, fără teama de a greși, că *Memento mori* (cu citatele pe care le-am reprodus, ca și cele care le succed, referitoare la cultura și civilizația Greciei antice, ale Romei, cu istoria și miturile Daciei preistorice) reprezintă o neconținută meditație asupra condiției umane în general și totodată a trecerii timpului.

Frumoasa poveste a lui Orfeu și a dragostei sale pentru Euridice sugerează că a privi în urmă, adică rămânând ostatici ai trecutului, omoară dragostea. Cred că povestea nu e numai despre dragoste, ci și despre un trecut care merită omagiat, dar nu trebuie să devină o obsesie. Un Solomon Marcus al zilelor noastre ar avea de luptat cu bacantele – atâtea realități amăgitoare, atâtea capcane ale intelectului și ale inimii. Când mă gândesc că în ultimii ani am avut experiența unor universități – includ aici Harvard, MIT, Stanford, ca să nu mai vorbesc de unele universități europene – în care nivelul intelectual reflectă cumpărarea scrisului, pe care Solomon Marcus o vedea ca un pas problematic, mă întreb: ce ar fi făcut el când majoritatea lucrărilor de seminar sau a tezelor

academice provin de la mașini? Și ce ar fi făcut el, când a devenit evident că ADN-ul nu e un plan al vieții, ci mai curând o unealtă pe care o folosesc celulele în interacțiunea lor? Îl interesa biologia și nu fizica sau chimia vieții.

Regret că nu am reușit, în conversațiile noastre, să-l conving că anticiparea este o condiție necesară a vieții. În absența anticipării viața încetează. Dar până și acest regret ține de faptul că el e prezent în gândurile noastre. Sunt sigur că atunci când ultimii dintre cei care l-au trăit pe Solomon Marcus nu vor mai fi, va rămâne o prezență materializată în ceea ce un învățător lasă în urmă: dorința de a ști, de a înțelege, de a realiza că totul este în continuă schimbare. În cuvintele lui Heraclit: *Panta rei*, totul e în mișcare.

Seniori ai culturii

Eugenia TOFAN

Face parte din galeria marilor personalități, nu doar pentru meritele sale incontestabile în științele medicale, în special

ale cardiologiei, ci și prin posesia acelor trăsături care definesc marii oameni – bogăția sufletului, modestia, bonomia, aida anotimpului în care s-a născut cel despre care vin să împletesc câteva gânduri ale prețurii firești, ca să fiu în armonie cu perfecțiunea culorilor autumnale, dar și în speranța că într-o zi în serviciul clipelor plăcute. E toamnă. E un timp încă blând al naturii, calendaristic vorbind, pentru un sfârșit de octombrie care se duce iată și el lin și cu pași aproape nevăzuți. Și-a potrivit bătaia inimii cu ritmul naturii și academicianul Mihail Popovici, personalitate cu demnitatea de savant prin care se impune cu plenitudine în mediul științific și academic universitar, un reprezentant de onoare al generației, așa-numite „de aur”, de savanți dedicați medicinei, specialist de înaltă clasă al cardiologiei.

Marcat de o biografie frumoasă, încadrată de fapte nobile și bune, academicianul Mihail Popovici, doctor habilitat în medicină, profesor universitar, renumit cardiolog, fondator al Serviciului clinic cardiologic de excelență din Republica Moldova, implicat plener în dezvoltarea și buna funcționare a serviciului de combatere a bolilor cardiovasculare din Republica Moldova, director fondator al Institutului de Cardiologie, un manager de vocație, un patriot al neamului, semnat al Declarației de independență, își mai face un bilanț al vieții. Acest sfârșit de brumărel, 29 octombrie, vine pentru distinsul savant cu încă un an trăit frumos și demn, mulțumind pentru privilegiul de a mai înscrie o toamnă în destinul vieții, cu sănătate și recunoștință. A parcurs, iată, 82 de ani de viață, cu rănduiala și echilibrul învățate de acasă, de la părinți, iar atunci când a înțeles că medicina este destinul său, a mers pe intuiția inimii, alegând-o ca vocație sau chiar demnitate. Și-a urmat cu drag și pasiune drumul, deși ne-a descris un întreg concurs de circumstanțe prin care a ajuns să se înrudească cu cardiologia, având astfel tentația să creadă că mai curând nu el a ales cardiologia, ci aceasta l-a ales pe el.

Și dacă tot se zice că timpurile nasc oamenii potrivii și cu menirea prescrisă de a face ceva

Academicianul Mihai Popovici, „salvatorul de inimi”

important și la momentul când o cer circumstanțele, tot oamenii fac vremurile. Profesorul nu s-a lăsat copleșit nicicând de aroganță sau răbufniri de orgoliu, superioritate, dar nici de indiferență, dimpotrivă, a pus

umărul, capacitățile, inteligența, calitățile hărăzite de Sus și cultivate cu grijă de părinți, la salvarea de viață, tratând inimile altora cu căldura și sublimul propriei inimi. Așa și-a învățat și discipolii, care astăzi au devenit ei înșiși nume grele în lumea științifică și aduc glorie neamului, indiferent pe ce meridian al globului au ajuns să salveze și ei inimi. Se consideră un fericit al destinului, căci are de trăit marea bucurie și satisfacție a vieții de a-și vedea și copiii dăruiti cu pasiunea pentru medicina inimii.

Deși ne înspăimântă pe toți alergarea timpului, care se teme și el să nu-l împovăram cumva cu greutatea și grijile noastre, pentru „salvatorul de inimi”, căci așa îl caracterizează cei care îl cunosc pe academicianul Popovici, anii au trecut doar cu gândul pe lângă el, iar frumusețea, calmul și echilibrul aniversatului pare să ne scoată din tăceri. Are chipul unui om pentru care cuvintele au greutatea faptelor, a faptelor bune, bineînțeles. Când te uiți la el, ți se pare că e străjuit de o expresie a înțelepciunii, are chipul unui om care și-a început drumul prin lume tot într-un sat, ca aproape toți intelectualii, parcă e o oglindă a împăcării totale cu toți și cu toate. Tot el vine cu

convingerea că relația sa cu inima a devenit ca un sol purtător de prețuire a vieții. Despre chipul frumos al omagiatului mi-a mărturisit și distinsul academician Gheorghe Paladi („omul care naște dimineți”), despre care are aș dori să fac o relatare la un

moment dat: „Mă bucur când îl văd în fața mea pe dl. academician Mihail Popovici. Fizic, a rămas aceeași persoană frumoasă la chip, dar și-a păstrat și principalele calități umane...”, mi-a mărturisit acad. Paladi, ceea ce a conferit aserțiunii mele o și mai mare certitudine. Poate de aceea nu s-a lăsat adulemeat de bruma lui octombrie și nici de toamna anilor care, după cum vedem, l-au așteptat cu îngăduință. Parcă ar trăi în alt anotimp, cel al stării de spirit care îi sublimază fiecare clipă a vieții.

A deschis ușa spre cardiologie,

Mihail Popovici s-a născut la 29 octombrie 1942, la Podoima, raionul Camenca. A absolvit Universitatea de Stat de medicină (facultatea de medicină generală) în 1965, a obținut doctoratul în 1968 și habilitarea în 1986. Multiple stagii la Moscova, Sankt Petersburg, în Germania, România, Italia, Franța, Spania, Elveția, SUA. A fost asistent și conferențiar la catedra de biochimie (1968-1977), șef al laboratorului de cercetări în domeniul cardiologiei, șef al sectorului de cardiologie clinico-experimentală (1977-1983), profesor universitar din 1990. Din 1988 și până în anul 1997 deține funcția de director general al Institutului de cercetări în medicină preventivă și clinică, iar din 1997 este director al Institutului de Cardiologie. Autor a peste 600 de publicații științifice, inclusiv 20 de monografii, compendii și ghiduri. Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei din 1993 și membru titular din 2007. Deputat al Parlamentului Republicii Moldova (1990-1994), ales în Circumscripția nr. 198, raionul Camenca. Membru al Comisiei parlamentare pentru ocrotirea sănătății și asistență socială. Votant al Declarației de Independență a Republicii Moldova. A primit numeroase distincții, premii, titluri.

cu cheia speranței purtătoare de frumusețea pe care o căutăm mereu în cineva sau ceva. A îmbrăcat albul imaculat al halatului, fiind sigur că s-a „înarmat” cu acea calitate care conferă încredere, demnitate și frumusețe în demersul său salvator de inimi, iar acel alb imaculat începe să devină pentru mulți suferinzi o felie de viață.

Pe lângă *Memento mori*, poem emblematic pentru gândirea filozofică și viziunea eminesciană asupra vieții și a morții, a istoriei și a trecutului îndepărtat al omenirii, poetul a mai recurs și la unele trimiteri (pe care le-am numi ocazionale) în acest sens: „În zadar râuri în soare/ Grămădești-n a ta gândire/ Și câmpiile asire/ Și întunecata mare:// Piramidele-nvechite/ Urcă-n cer vârful lor mare –/ Nu căta în depărtare/ Fericirea ta, iubite!” (*Floare albastră*); „În pădurile antice ale Indiei cea mare,/ Printre care, ca oaze, sunt imperii fără fine,/ Regii duc în pace-eternă a popoarelor destine/ Închinând înțelepciunii viața lor cea trecătoare.” (*Dumnezeu și om*)

În *Rime alegorice*, imaginea peisajului saharian îi folosește lui Eminescu la construcția unei viziuni macabre, în care se închipuie pe sine mort: „De prin deșerturi lungi și depărtate./ În șiruri vin scheletele uscate./ Pustiu-atunci, cu caravane-sate./ Dormea ca mort sub luna care bate./ O caravană lângă mine trece./ Înaintea ei vine-o suflare rece./ În șiruri lungi se strecoară și se strecoară:/ Eu număr unul, număr doisprezece.”

Într-un poem mai puțin cunoscut și aproape deloc comentat de critici (*Pentru păzirea auzului*) Eminescu vorbește despre „Asirienii antici din Asia departe”, care ar fi avut obiceiul barbar de a se distra cu muzica și cântările unor tineri pe care mai înainte i-au schilodit spre a le face, în concepția lor, vocea mai frumoasă. Acei asirieni „Ce nu se-mbată însă nicicând cu dulce vin/ Ci cu cântări molateci, cu-al glasului suspin./ Ei schilodesc băieții ca glasul să-l subție./ Ca gura lor ca gura muierilor să fie./ Păreau c-a lor ființe sunt cu muieria gemeni./ Cântau cu glasul dulce și rugător asemeni./ La cânturii desfrânate ei ascultau cu haz./ Se îmbătau de patimi, se îmbrăcau cu-atlaz/ Și numai în odihnă și-n desfătări de rând,/ Culcați pe sub umbră, trăiau ei putrezind/ În dulce lenevire și nu erau destoinici/ S-asculte glasul aspru al trâmbiței războinici:/ Hrânindu-și nălucirea cu gânduri moi, băieții./ Să pară cântărețe – că li sunt cântăreții.”

Din galeria temelor și motivelor orientale eminesciene nu putea lipsi un poem-poveste de dragoste, imaginat cu toate detaliile exterioare și interioare. El se cheamă *În căutarea Șeherezadei*. Și aci este prezentat mai întâi cadrul natural: „Munții înalți la cer străbat, se vede:/ Văi cu izvoare s-adâncesc sub soare/ Și dealuri mari păduri înalță-n spete:// E Orientul. Codrii cu grandoare,/ Cu vârfii nalți vor norii să-i desfete./ Cetăți prin ei își pierd a lor splendoare.”

În peisajul cu pricina poetul află un serai (pe care, în treacăt fie spus, bardul îl descrie cu întregul lui fast, cu bolți înalte, cu covoare străjuite de mari glastre

de flori, cu catifele și baldachine, în fine cu toată recuzita unor astfel de lăcașuri) unde trăiește însăși Șeherezada care „Frumoasă e în visu-i de plăcere./ Cu fața albă ea lumină sala/ Și ochii ei izvoare de mistere...”

În volumele *Eminescu și India*, *Cosmologia lui Eminescu* și *Eminescu este magnetul* care mă atrage spre România, precum și în studiile publicate în presa de la noi în anii '70-'80 ai veacului trecut, renumita cercetătoare Amita Bhowe a purces la o atență și minuțioasă analiză a creațiilor lui Eminescu, stabilind o serie întreagă de filiații între ele și capodoperele indiene *Vedele*, *Upanișadele*, *Rāmāyana*, avansând idei și teze prin care a demonstrat – cu citate revelatorii – că opera marelui poet român atestă legături indubitabile cu mitologia Indiei. Mai ales în volumul *Cosmologia lui Eminescu*, o antologie alcătuită de d-na Carmen Mușat-Coman, apărută în postumitatea autoarei Amita Bhowe, izvoarele de inspirație și posibilele trimiteri la spațiul indian sunt detaliate și comentate sub titluri ce par a vorbi, ele singure, de demersurile comentatoarei: *Cine-i bătrânul dascăl din „Scrisoarea I”?*, *Cosmogonia indiană și „Scrisoarea I”*, *Filosofie și mitologie indiană în „Sărmanul Dionis”*, *Trecerea la Vede*, *„Repaos” și „chaos”*, *Cosmologia lui Eminescu*.

Categoric, dincolo de unele supoziții și presupuneri, textele eminescologiei îndeamnă la reflecții și meditații și în mod sigur sugerează lectura poeziilor lui Eminescu printr-o nouă și nu de puține ori fascinantă grilă – ceea ce nu le scade cu nimic valoarea, adevărind, între altele, cât de bine și exact era inițiat marelui poet în cultura indiană și în cea universală.

Temelor și motivelor orientale, astfel reci, dacă nu cumva chiar încremenite în cărțile de istorie și-n literatura orală, geniul eminescian le-a dat culoare și fior poetic, conferindu-le totodată și o nouă viață, mai lesne de cunoscut și de acceptat de către noi, modernii. Ceea ce, până la urmă, este cel mai important.

Așa stând lucrurile, nu ne rămâne decât să încheiem aceste considerații cu ceea ce mărturisea, inspirată, aceeași Amita Bhowe, după prima întâlnire cu lirica marelui poet: „Descopeream o întregă lume, în care Orientul se întâlnește cu Occidentul, Europa se unește cu Asia, finitul se dezmargințește și granițele se șterg. Poezia lui Eminescu în totalitatea ei – de la oda funerară *La mormântul lui Aron Pumnul* până la epitaful purificat al poetului, *Mai am un singur dor* – mi s-a dezvăluit astfel ca o melodie neîntreruptă, îngemănând toate hotarele timpului și ale spațiului.”

Făcând o cântărire a șanselor, acum am putea spune că aceasta a însemnat o pornire cu dreptul în viață, deși, după cum am aflat, declinase mai multe oportunități. Despre menirea sa de a fi medic, despre itinerarul parcurs într-o dificilă, dar și nobilă carieră în medicină, spune chiar el, că o consideră nu doar „cea mai umană profesiune, dar și cel mai tainic și nețărmitur tărâm de cunoaștere”. În modestia care-l caracterizează, acad. Popovici evită să vorbească despre munca titanică depusă în modernizarea medicinei profilactice, despre importanța serviciului cardiologic, căruia i-a dedicat întreaga viață. Consideră că despre aceasta ar fi mai bine să vorbească alții care l-au cunoscut, dar și cu care a activat. În schimb, se bucură nesimulat de întreaga sa familie, copiii – Victoria, Ion și Lucia – doctori habilitați în medicină, specialiști consacrați în cardiologie, care au ales să poarte aceeași haină a albului imaculat de urmași demni ai lui Hippocrate și același destin de tămăduitori de inimi.

Despre certitudinea pasiunii, dar și a devotamentului pentru care nutrim convingerea că ar fi chiar mai mult decât o pasiune, vorbesc convingător virtuțile sale. Și-a dorit să fie doctor, doctor de inimi. Și a reușit. A reușit pentru că simțea că un ochi special al inimii sale vede ce se întâmplă în inimile altora, inclusiv sau mai ales, în inimile consăngenilor săi din Podoima, Transnistria, de unde își are pornirile în drumul lung al vieții, rădăcinile. Și a reușit nu doar să-și cultive vocația pentru inimi, să readucă speranța și frumusețea altor inimi care așteptau în disperare să bată în ritmul firesc de altădată și pe care doctorul Mihail Popovici le-a tratat cu căldura și empatia propriei inimi, dar a venit cu tot ce a putut mai bun în meserie pentru a dezvolta o cardiologie modernă, implicându-se plener în crearea și buna funcționare a serviciului de combatere a bolilor cardiovasculare din Republica Moldova. A fondat un laborator, apoi un centru de cardiologie, culminând cu fondarea, în 1984, în condiții extrem de dificile, a Institutului de Cardiologie. Din acest moment, în istoria serviciului de cardiologie a început o nouă perioadă, marcată de o activitate intensă de creștere a nivelului de asistență cardiologică și dezvoltare a cercetărilor științifice în domeniul patologiei cardiovasculare. A fost la cârma Institutului de Cardiologie peț de 30 de ani, astăzi este vicedirector, Institutul fiind una din instituțiile medicale de elită în republică.

Activitatea managerială nu a fost un impediment în continuarea cercetărilor științifice, dimpotrivă, a reușit să realizeze ample cercetări în domeniul cardiologiei experimentale în conexiune cu problemele clinice și în profilaxia bolilor cardiovasculare. Pe parcursul anilor, a efectuat studii clinice și experimentale profunde asupra afecțiunilor toxice de miocard, determinate de utilizarea excesivă a toxicelor agricole în spațiul Republicii Moldova, prin care s-au demonstrat implicațiile destructive ale pesticidelor în raport cu mușchiul cardiac. Despre cercetările savantului și impactul lor asupra dezvoltării cardiologiei, așa cum am menționat și cu alte ocazii atunci când este vorba de specialiști notorii ai domeniului, vor vorbi mai în detaliu, în cunoștință de cauză în evocările lor, specialiștii, colegii, discipolii sau cei care au colaborat de-a lungul anilor cu acad. Popovici. Voi remarca sumar doar ceea ce îmi permit competențele, și anume că munca de cercetare a distinsului cardiolog a fost materializată în numeroase lucrări științifice valoroase și articole publicate în reviste de medicină de impact din țară și străinătate, ceea ce i-a adus profesorului Mihail Popovici o largă recunoaștere internațională.

Acreat și coordonat o școală științifică impresionantă, a pregătit 26 de doctori și doctori habilitați, unde și-a cristalizat un stil de lucru aparte cu discipolii săi, care avea la bază principiul cunoașterii, interesului asumat față de profesie, responsabilitate, dedicație, ce finaliza cu revelația de salvare a inimii, această configurație însemnând nimic altceva decât a-ți valoriza ființa întreagă. Astăzi, academicianul se poate mândri cu numeroși discipoli, specialiști recunoscuți care activează atât în Republica Moldova, cât și în prestigioase centre de peste hotare, iar ca președinte al Societății de cardiologie, a contribuit esențial la creșterea imaginii Republicii Moldova pe plan internațional.

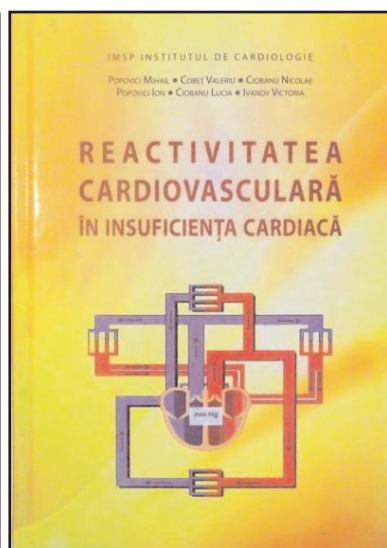
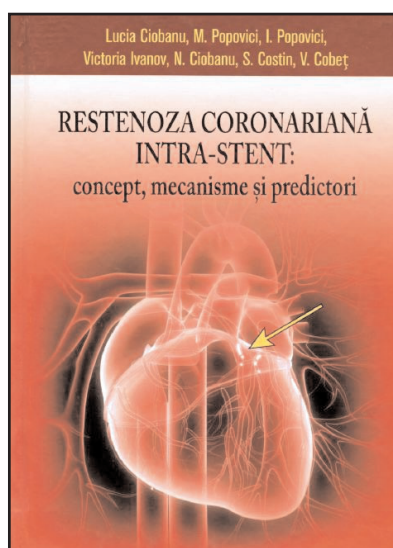
În timp ce mulți dintre noi ne pierdem viețile-n confuzii, acad. Mihail Popovici nu și-a pierdut timpul și energia pe lucruri mărunte, și-a îmbogățit ființa

muncind asupra a ceea ce dădea încredere convingerilor sale. Și-a îmbogățit biografia, și așa mare, cu prietenii luminoase care veneau din partea oamenilor ce făceau să vibreze împrejurul. De când își amintește, s-a străduit să evolueze, să înțeleagă și să-i bucure pe cei care așteptau salvarea, luminându-le într-un fel clipele ce le întunecau la un moment clipa.

Dar, lucrând toată viața la înfrumusețarea și îmbogățirea oamenilor cu însemnele binelui, sufletul său culegea din mers bucuriile celor cărora reușea să le facă inima la loc să vibreze.

Așa se face că venea la muncă în halatul alb, ca simbol al speranței și generozității, și pleca îmbrăcat în haina unei bucurii neașteptate, dar și a unei împliniri că a oferit acea felie de viață cuiva. Ce timidă tentativă de a te declanșa în sentimentul fericirii nobilei dăruiri, dar și ce împliniri...

Un exemplu elocvent în acest context, ar fi să amintesc aici implicarea distinsului profesor atunci când l-am sunat pentru a-l ajuta pe compozitorul Eugen Doga, care venise cu covid de la un spectacol din România, maestrul având și probleme cardiace. L-am simțit nemărginirea sufletului în acea zi de sâmbătă. Era liber. Când l-am sunat și i-am relatat

cu vocea tremurândă temerea mea, cât vorbeam, deja ieșea din casă ca să ajungă în timp util la spital. A avut grijă de toate. Și acum, pot crede că acea zi, în care maestrul Doga a primit toată asistența necesară, a fost una mai mult decât decisivă pentru artist. L-am mulțumit nu o dată profesorului pentru implicarea domniei sale și continui să-i mulțumesc pentru că a mai fost necesar ajutorul său necondiționat și răspunsul a fost mereu același: „Cum să nu? Veniți imediat”.

Din discuții cu cei care l-au cunoscut îndeaproape pe acad. Mihail Popovici, am aflat și cum își ordona prioritățile existenței, entuziasmând colegii, dar și discipolii cu proiecte temerare și de substanță. Îi încuraja să spere în forța binelui, sugerându-le să nu-și etaleze cumva frământările și dilemele interioare, deși își dădeau ghes. Ce miză a medicinei – personalitatea... Înțelepciunea, efortul sisific în muncă, demnitatea în gândire, rigoarea în simțire ale redutabilului specialist în cardiologie îl situează fără echivoc în elita intelectualității, somităților republicii. Acum, când a transferat atributele coordonării domeniului, cu mize la fel de grele, breslei mai tinere de specialiști, acad. Popovici rămâne a fi personalitatea încărcată de noblețea spiritului dedicat cardiologiei, omul care a punctat temerar mediul în care s-a aflat, dar și timpul cu evoluțiile sale prestigioase în medicina autohtonă.

Având mereu un aliat prețios, numit comunicarea, îl urmărești adesea pe acad. Popovici, fie de la tribuna înaltului for științific, fie la alte reuniuni cu caracter științific, încercând să înțelegi cum reușește să extragă din vocabular cele mai potrivite cuvinte nu doar pentru a puncta aspectele esențiale ale unei probleme sau situații, dar și pentru a reliefa într-un mod convingător, cu maxim calm și elocvență, necesitatea și importanța soluționării acestora, creând mereu culoar adevărului, fără să-și aducă în față grupul de critici mereu „la datorie”. Diplomația în dialog, dar și cunoașterea profundă a problemelor domeniului, la care se adaugă calitățile manageriale, care îl fac distinct, i-au permis cu certitudine să colaboreze la cel mai înalt nivel și cu reputați specialiști din țară și de peste hotare, inclusiv cu renumitul cardiolog Evgheni Ceazov, academician al Academiei de Științe din Federația Rusă, personalitate cunoscută la nivel internațional în domeniul cardiologiei, care l-a susținut, alături de acad. Vasile

Anestiadi, prof. Chiril Draganiuc și alții, în demersul său de modernizare a domeniului, dar și de pregătire a cadrelor în cardiologie, atât de necesare la acea vreme pentru republica noastră. Grație bunelor relații cu specialiști cardiologi din străinătate, dar și interesului nestăvilit pentru cunoașterea a tot ce era nou în domeniu, profesorul Mihail Popovici participă la diferite reuniuni științifice internaționale, de unde se întoarce cu noi experiențe, noi viziuni care abia așteptau să fie implementate acasă. Își motivează colegii și discipolii și îi ajută să meargă la stagii de înalt nivel în Italia, Germania, România etc., pentru a reuși performanța și în Republica Moldova, a dezvolta domeniul și a salva cât mai multe vieți. Deci, este omul care a reușit să-și pună pe hârtie propriul mod de-a fi, alegându-se în același timp cu un impresionant palmares de realizări frumoase în demersul său profesional și managerial, dar și cu o impresionantă colecție de oameni frumoși, or, un om frumos este cel care face însuși lumea frumoasă.

De la baștină, acad. Mihail Popovici a primit mereu semne de înalt respect și prețuire. Pământenii din Cămenca l-au mandatat, acum trei decenii, să-i reprezinte în primul Parlament al RM (1990-1994). Să ne amintim doar că din acel Parlament făceau parte reprezentanți ai elitei intelectuale a republicii, care au purtat pe umerii săi povara constituirii statului suveran Republica Moldova. Unul din meritele mari ale primului Parlament democratic, intrat în conștiința națională drept Parlamentul Independenței, a fost adoptarea Declarației de Independență a RM, acad. Mihail Popovici fiind unul din semnatarii acestui important document. Să remarcăm și aportul incontestabil al domniei sale în susținerea sistemului de sănătate, fragil și el atunci, activând în comisia parlamentară pentru sănătate. Curajul cu care s-a înscris în tranșeele acelor bătălii, alături de alți temerari intelectuali, nu poate să nu lase niciun fel de ecou, și asta pentru că numele profesorului Mihail Popovici a devenit deja un etalon al unei conștiințe exemplare.

A fost onorat cu o multitudine de premii și distincții, care i-au confirmat asiduitatea, inclusiv cea mai înaltă distincție în stat, „Ordinul Republicii”, despre care Președintele Republicii Moldova de atunci a spus că, probabil, ar trebui instituit un alt ordin, deoarece „distincția supremă nu poate acoperi toate meritele pe care le-a obținut muncind în beneficiul țării și al comunității”.

Frumusețea și generozitatea acad. Mihail Popovici o regăsim mai peste tot. În susținerea afirmației vine și gestul recent al distinsului savant de a face o donație Bibliotecii Științifice a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” (mai 2022), ce include 353 de exemplare de carte și ediții periodice. O adevărată comoară, mai ales pentru cei care vor veni să continue lupta pentru inimile oamenilor.

Nu consideră succesul a fi o virtute. Crede în muncă cu dedicație, în a-i ajuta pe alții să se ridice, în respectul față de oameni, în a-i ajuta să aibă inimi cât mai sănătoase, să se bucure pentru tot ce le-a oferit destinul. Pentru noi rămâne a fi omul care și-a dat proba spiritului nobil și și-a pus capacitatea în slujba altui om. Pentru noi rămâne a fi omul cu gândurile mereu pe chip, de mulți poate nedeslușite, cu surâsul mereu la vedere, cu privirea expresivă, profundă, elegantă, cu chipul nobil și luminos ca acest octombrie din toamna lui aniversară.

Acum, când academicianul Mihail Popovici mai înscrie o toamnă în excelența vieții, pășind cu demnitate în breasla nobilimii generației de aur a medicinei, în modul cel mai călduros cu putință, doresc să-i mulțumesc pentru inimile salvate, pentru energia consumată, pentru dragostea ce-o are pentru meserie și pentru pacienții săi. Ar fi greșit să încerc să cred că aș putea cuprinde personalitatea complexă a academicianului Mihail Popovici în cuvinte și, de fapt, nu știu dacă am reușit să desprind, pentru cei interesați, o biografie complexă a unui Om, savant de renume, a unei personalități cu un traseu de peste opt decenii, însoțit cu implicare și asumare incredibile, dintre care mai mult de cinci au fost dedicate inimii. Or, anume inima este cea care nu se odihnește niciodată, așa ca și omagiatul nostru care este acel neobosit aflat mereu în slujba de salvare a inimilor noastre, despre care am încercat să creionez un profil.

Podul de reviste

Raia ROGAC

Raia ROGAC: Dragă Virginia, aş vrea să vă felicit pentru noua expoziție personală desfășurată la Biblioteca „Transilvania”, filială a Bibliotecii Municipale

„B.P. Hasdeu”, unde mai întâi am făcut cunoștință cu lucrările, apoi cu autoarea. A fost un vernisaj de sărbătoare la aniversarea bibliotecii, plăcându-le mult lucrările și membrilor delegației de la Biblioteca Județeană „Octavian Goga” din Cluj, biblioteca fondatoare și tutelară a bibliotecii-gazdă, de altfel, prima instituție de carte românească după 1990. Cred că au fost vreo 50 de lucrări... Ați mai avut expoziții personale la „Transilvania”?

Virginia MIREANU: Permiteți-mi mai întâi să vă mulțumesc pentru propunerea de a-mi prezenta lucrările într-o revistă atât de minunată, vorbitorilor pentru cuvintele frumoase și întregului colectiv al Bibliotecii „Transilvania” pentru că au acceptat să pregătească și să găzduiască expoziția mea. Mă bucur nespuse că lucrările mele aduc un pic de fericire cititorilor acestei biblioteci prestigioase. Am expus lucrări selectate cu grijă, realizate în urma călătoriilor mele pe întreg teritoriul Moldovei și în unele regiuni din România. Aceasta este prima mea expoziție la Biblioteca „Transilvania”, iar impresiile pe care le-am trăit sunt deosebit de profunde. Am văzut aici cititori fideli, frumoși, dornici să descopere noi lucrări de artă plastică. Vreau să îi mulțumesc în mod deosebit domnului Andrei Viziru pentru provocarea de a organiza această expoziție și pentru încrederea acordată, de asemenea, îi adresez sincere mulțumiri doamnei directoare Parascovia Onciu pentru primirea călduroasă și pentru atmosfera binevoitoare pe care a creat-o aici. Vă sunt recunoscătoare pentru această oportunitate minunată și sper ca lucrările mele să rezoneze cu sufletele celor care le vor privi în revistă.

R.R.: În continuare aş vrea să depănați câteva amintiri de la leagănul copilăriei. Sunteți născută în satul Chițcani. Cine au fost și cum s-au numit părinții? A fost dorința lor să vă realizați în plan artistic?

V.M.: Da, m-am născut în satul Chițcani, raionul Telenești, într-o familie de oameni simpli. Mama Maria și tata Teodor au însemnat foarte mult pentru mine, asigurându-mi o copilărie fericită. Mama cânta foarte frumos, inclusiv în strană la biserică. Eu eram mai mult „fata tatei”, mă iubea enorm. Am avut o copilărie frumoasă, plină de bucurii, alături de părinți. Copiii din mahala mi-au fost buni prieteni, mai ales pentru că nu aveam nici frați, nici surori. Atunci când nu veneau la joacă, găseam alinare în prietenia cu animalele din gospodărie: iepurașii din cușcă, pușorii, cățelul și pisicile, care mă însoțeau peste tot. Îndrăgisem natura, păsările și animalele. Îmi plăcea să urmăresc albinuțele, care veneau la fântâna din fața casei pentru a bea apă și examinam fiecare gănganie, fie omidă sau fluturaș, pe care o întâlneam în calea mea. Analizam cu interes fiecare floare, iar în fața casei, sub copacii umbroși, ascultam ciripitul păsărilor. Tata a construit o graurniță, iar în fiecare primăvară admiram graurii care-și găseau adăpost acolo. Dimineața mă trezeam odată cu ciripitul vesel al păsărilor.

Seara, când rămâneam singură în casă, îmi era uneori urât. Atunci îmi cream propriile povești, dând viață unor personaje imaginare cu care vorbeam și cărora le dădeam nume, ca într-un spectacol de teatru. Observând asta, într-o zi de duminică, tata m-a dus la magazin și mi-a cumpărat păpușa pe care o priveam demult în vitrină. Știa cât de mult mi-o doream, fiindcă de fiecare dată când mergeam cu el și cu mama la magazin, ochii mi se opreau la ea. În timpul iernii mama țesea covoare la stative. Îmi plăcea să o ajut, depănând firele colorate și pregătind țevi. În timp, am învățat să țes alături de ea și să desenez ornamente pentru covoare, pe care mama le folosea apoi în lucrările ei. Activitatea aceasta mi-a adus multă bucurie și, probabil, a fost primul pas spre pasiunea mea pentru pictură. Dragostea mea pentru natură și pentru tot ce mă înconjoară a avut un impact semnificativ asupra carierei mele de artist

De vorbă cu pictorița Virginia Mireanu

plastic, influențându-mi viziunea creativă și inspirația artistică.

R.R.: Aveți un prenume foarte frumos, iată că nu numai „toate drumurile duc spre Roma”, dar și unele prenume cu un istoric din antichitate. În familie însă aveți o legendă aparte, doar în perioada sovietică nu se admiteau așa prenume, nici la sovietul sătesc, nici la biserică... Pentru diferite popoare acesta are semnificație diferită. În cultura română, numele Virginia este asociat cu virtutea și puritatea, fiind un nume care simbolizează inocența și curăția. Acest nume este considerat un nume sfânt, care este pus în legătură cu Sfânta Virginia, o martiră creștină din secolul al III-lea.

V.M.: Tatălui meu îi plăcea foarte mult să citească. Într-o carte descoperise un personaj principal cu prenumele de Cassandra și, când m-am născut a dorit să-mi pună acest prenume. Mama nu a fost de acord, iar după multe discuții au hotărât să mă numească

Virginia, în cinstea unui unchi de-al meu, Virgil Găină, fratele mai mic al tatălui. Însă, la primărie, lucrurile au luat o întorsătură neașteptată. Când tata a mers să-mi înregistreze prenumele în certificatul de naștere, funcționara, care vorbea limba rusă, mi-a l-a scris greșit, transformându-l în Vergela. Tata a insistat să corecteze, dar aceasta i-a răspuns răstit: „Nu există așa prenume.” Așa am ajuns să port acest nume schimonosit în acei timp de mulți ani. Regimul de atunci nu tolera numele și prenumele românești, iar acest incident a fost o manifestare clară în acest sens. Dacă ne întoarcem în timp, povestea unchiului meu Virgil Găină este și ea marcată de dificultăți legate de prenume. El a fost profesor la școala din sat, însă în copilărie a avut parte de un episod tulburător. Când avea doar 5-6 luni, un grup de soldați ruși a venit la ușa casei părintești, scotocind prin gospodărie. Auziseră de la localnici că în casă exista un copil cu un prenume românesc și doreau să-l investigheze. Străbunica mea, o femeie isteată, care îmi este vie în amintiri (a decedat când eram în clasa a II-a), a avut prezența de spirit să îi numească pe toți copiii cu nume rusești. În cele din urmă, l-a prezentat pe Virgil drept „Ivan”. Așa i s-a spus mulți ani, până când, ajuns la maturitate, unchiul meu a reușit să corecteze actele.

R.R.: Aș vrea și eu să amintesc de perspicacitatea bunicii mele Titiana de pe linia maternă, într-o situație foarte critică. Din povestirea mamei, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, în prima etapă, în casa mare erau cartiruiți soldați germani. Tata era plecat pe front cu armata română. Mama, cu cei doi frați și două surori mai mari și bunica locuiau în serai (o casă mai mică). Mamei îi plăcea mult pictura murală, erau artiști amatori care veneau acasă și pictau pereții, mai ales cei din casele mari. În mijlocul podului din casa mare, în jurul lămpii cu gaz, era pictată o stea de culoare roșie. Un soldat a venit la bunica cu sora mai mare de mână (avea vreo opt ani atunci) și le-a dus în casa mare. Arătând la steaua roșie, a îndreptat automatul spre sora mea. Bunica repede și-a dat seama, a adus o sapă și

a ras steaua care, în viziunea meșterului amator, nu era decât un element artistic din întreaga compoziție, nicidecum simbolul comuniștilor pentru noi. Nemții erau deranjați chiar și de o nevinovată stea. Așa a fost salvată sora mea mai mare, Liuba, care, de altfel, avea un prenume rusec. Dar să revenim la povestea unchiului.

V.M.: Unchiul Virgil a fost un om blând și inteligent, iar eu am avut multe de învățat de la el. Duminicile mergeam la el după cărți. Tot de la el pentru prima oară am auzit despre pictură și marii pictori. În școală, un alt frate al tatălui meu, Gheorghe Găină, mi-a fost profesor de desen și de la el am învățat multe lucruri frumoase. Totuși, cel mai mare sprijin l-am primit de la părinții mei. Ei m-au încurajat mereu, oferindu-mi tot ce era necesar pentru a mă dezvolta și pentru a-mi continua studiile. Nu au fost categorici în a-mi impune să nu devin artist plastic, își doreau din suflet doar să am studii superioare și o profesie respectată. Pentru acest lucru le sunt recunoscătoare, iar acum mă rog lui Dumnezeu să îi odihnească în împărăția Sa. Tatăl meu, fiind cel mai mare dintre frați, a avut un rol important în susținerea educației fraților săi mai mici. Le-a oferit sprijin pentru a urma studii superioare, iar când a venit vorba despre mine, nu a existat nicio îndoială că mă va sprijini. A fost extrem de bucuros când i-am spus că sunt studentă la Facultatea de Grafică și Pictură a Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” (astăzi Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”).

R.R.: Pe lângă rudele apropiate, cine mai sunt acele una – două persoane, poate și mai multe, care v-au descoperit minunea culorilor și v-au stimulat dragostea față de pictură?

V.M.: Când eram copilă, părinții m-au dus la Școala de Pictură pentru Copii din centrul raional Telenești, unde director era Nicolae Moisei. El a fost cel care mi-a deschis porțile către lumea artei și a picturii, oferindu-mi motivația și încrederea de care aveam nevoie. După ce am absolvit cele zece clase, mă gândeam să urmez Școala de Pictură „Ilia Repin” (cunoscută astăzi ca „Alexandru Plămădeală”). Însă profesorul meu Nicolae Moisei m-a îndrumat către Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă, unde, la acel moment, se crease Facultatea de Grafică și Pictură. A fost o surpriză pentru mine, pentru că nu știam că există o astfel de facultate. Odată ajunsă acolo, am avut bucuria să întâlnesc profesori remarcabili, precum Ion Daghi, Mihai Grati, Alexandru Vatavu, Ghenadie Jalbă, Georgii Mardari și alții, care au contribuit esențial la formarea mea artistică.

R.R.: Apropos, pe o parte din aceștia i-am prezentat în Curtea de la Argeș: Ion Dagi, Mihai Grati, Ghenadie Jalbă ș.a. Aici au studiat mulți dintre scriitorii noștri. Primii care îmi vin în minte sunt Spiridon Vangheli, Andrei Strâmbeanu, Grigore Vieru, ultimul a condus aici și un cenaclu literar. Pe cine i-ați avut la promoție?

V.M.: Da, am absolvit Facultatea de Grafică și Pictură a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Este adevărat, am aflat despre aceste personalități din presă, însă ele au studiat înaintea generației mele, așa că nu am avut ocazia să ne întâlnim sau să colaborăm direct.

R.R.: Eu mă gândisem la alte nume cu răsunet. După absolvire a trebuit să vă împărțiți inima în două: la serviciu să predați în școală, iar cu arta plastică să vă ocupați mai mult în timpul liber.

V.M.: După absolvire, am îmbinat munca de pedagog cu pictura. A fost un drum complicat, dar plin de satisfacții. Pe viitor, mi-aș dori să mă retrag treptat în domeniul artei, lăsând generația tânără să preia responsabilitățile din pedagogie. Este dificil să faci față în mod egal în ambele domenii, deoarece fiecare necesită dedicare și timp. Cu toate acestea, în ciuda provocărilor întâlnite, mă bucur să pot spune că am avut elevi care au ales profesii legate de arta frumosului. Printre aceștia îi pot nominaliza pe Patricia Roșca, Bogdan Taran, Alexandrin Țărchi, Mihaela Castraveț și alții. Fiecare dintre ei reprezintă o realizare importantă pentru mine și un motiv de mândrie.

R.R.: *Mai țineți minte care a fost prima lucrare prezentată într-o expoziție, o mai păstrați și astăzi?*

V.M.: Pe când eram elevă și studentă, am participat la numeroase concursuri și expoziții. Îmi amintesc cu emoție de perioada școlară în care, neavând un specialist în pictură în sat, astfel neavând cu cine să mă consult, corespondam cu revista pentru copii *Scânteia Leninistă*. Trimiteam acolo picturile mele în speranța că îmi vor fi publicate, iar în schimb primeam scrisori cu îndrumări și sfaturi prețioase din partea pictorilor redacției. Astfel, am beneficiat, la inițiativa mea, de „lecții prin corespondență”, care m-au ajutat enorm să mă dezvolt. Un moment de mare mândrie a fost atunci când, într-o zi, în revista *Scânteia Leninistă*, am văzut publicată o lucrare de-a mea, intitulată *Hambarul satului*. Aceasta a fost, cred, prima mea lucrare publicată și a reprezentat o bucurie de nedescris. Au urmat și alte lucrări publicate, dar niciuna nu a fost la fel de emoționantă ca prima.

În ceea ce privește debutul meu ca artist matur, prima mea expoziție personală a avut loc în anul 2003, la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din Chișinău, unde lucram în calitate de profesoară de educație plastică. Ideea a venit chiar de la elevii mei, care știau că pictez și m-au rugat să le arăt lucrările mele. Bucuria lor a fost mare când, într-o zi, s-au trezit cu o expoziție organizată în holul liceului. De atunci, în fiecare an, am continuat să organizez expoziții personale sau de grup în diverse spații. Mă pregăteam să devin membru titular al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, un obiectiv pe care l-am atins în anul 2011.

R.R.: *În expoziția de la Biblioteca „Transilvania” am văzut și câteva lucrări cu peisaje de la Curtea de Argeș, orașul regal, foarte drag sufletului meu, care tresare de fiecare dată când este menționat. Vă mai amintiți cum și când a fost această vizită?*

V.M.: Timp de mai mulți ani am participat la tabere de creație, care mi-au oferit oportunitatea de a cunoaște colegi noi, de a lega prietenii și de a mă bucura de un schimb valoros de experiențe în domeniul artelor. Printre aceste experiențe, o amintire deosebită o păstrez din vara anului 2003, când am avut prilejul să particip la tabăra de creație de la Curtea de Argeș, unde am devenit și membru al Asociației Profesorilor de Muzică și Pictură din România. La acea tabără am plecat împreună cu încă patru artiști plastici din Moldova: eu împreună cu soțul meu, Mihai Mireanu, Victor Hristov, Victoria Rocaciuc și Tatiana Frunze. Atmosfera a fost minunată, iar impresiile rămase sunt de neuitat. Ne-au fascinat peisajul montan, arhitectura locală, portul popular și toate elementele noi la acea vreme. Chiar din prima zi, eu și soțul meu ne-am aventurat în „studii de teren”, căutând locuri interesante pentru pictat. Am descoperit multe cadre pitorești, care ne-au inspirat profund, iar singurul regret a fost timpul limitat – aveam la dispoziție doar o săptămână și știam că nu vom putea reda pe pânză toate frumusețile descoperite. O parte dintre lucrările realizate în acea tabără au fost ulterior expuse la Biblioteca „Transilvania”, unde am avut ocazia să împărtășesc această experiență deosebită și cu alți iubitori de artă.

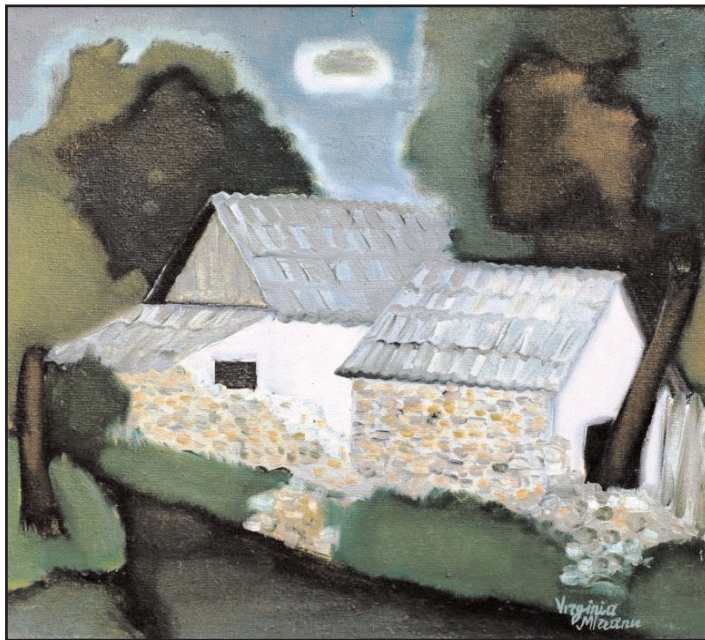
R.R.: *Mereu ați fost pusă în situația să împărțiți timpul pentru munca de profesor și creație artistică. Care a fost mai ușoară? Regrețați că întâietate a avut pedagogia?*

V.M.: Întotdeauna am fost pusă în situația de a împărți timpul între munca de profesor și creația artistică, după cum am menționat mai sus, iar pentru a asigura un echilibru nu a fost deloc ușor. Pedagogia mi-a ocupat o bună parte din timp și energie, dar nu pot spune că regret. A fi profesor nu înseamnă doar a preda, ci și a contribui la formarea unor oameni, a unor talente și a unor caractere. Munca cu elevii mi-a oferit multe satisfacții, mai ales atunci când i-am văzut îmbrățișând cariere în domenii legate de arta frumosului. Cu toate acestea, pictura și creația artistică au rămas întotdeauna o parte esențială din mine, o chemare interioară pe care nu am neglijat-o niciodată. Dacă pedagogia mi-a oferit o direcție și un sens în relația cu ceilalți, arta mi-a oferit liniște, libertate și un mod de a mă exprima. Odată cu ieșirea la pensie, mă gândesc, într-adevăr, să dedic mai mult timp artei. Simt că este momentul să schimb „macazul” și să mă retrag treptat din pedagogie pentru a mă regăsi în totalitate în creație. Aș vrea să explorez noi teme, să finalizez proiecte începute și să mă bucur de acest drum artistic care mă definește atât de profund. Astfel, am convingerea că toate aceste

etape – pedagogia și creația – au fost necesare și s-au completat frumos în viața mea. Fiecare a avut timpul ei, iar acum simt că timpul artei trebuie să devină prioritar.

R.R.: *Aveți mai multe lucrări în stil clasic, cine v-a „molipsit”?*

V.M.: Da, într-adevăr, multe dintre lucrările mele sunt realizate în stil clasic, iar această înclinație vine, fără îndoială, din influențele pe care le-am avut de-a lungul vieții. În primul rând, dragostea pentru natură și lumea înconjurătoare m-a inspirat mereu să surprind realitatea în forma ei cea mai autentică și sinceră, iar stilul clasic oferă tocmai această posibilitate de a reda

detalii și emoții cu finețe. În al doilea rând, mentori și profesori deosebiți m-au influențat profund, încă din perioada facultății, când am fost îndrumată de profesorii mei de specialitate. Fiecare dintre aceștia mi-a insuflat respectul pentru rigoarea tehnică, pentru compoziția echilibrată și pentru valoarea tradiției în artă. Nu în ultimul rând, soțul meu, Mihai Mireanu, a avut un rol esențial. El era un artist desăvârșit, cu o carieră bogată și o înțelegere profundă a stilului clasic. Din lucrările lui și din timpul petrecut împreună în taberele de creație am învățat să privesc lumea cu mai multă atenție și să îmi exprim emoțiile printr-o abordare mai matură și echilibrată. Astfel, pot spune că „m-am molipsit” de acest stil clasic prin pasiunea pentru frumusețea autentică a vieții, prin influențele mentorilor mei și prin dragostea față de tradiția artistică. Stilul clasic este pentru mine o punte între trecut și prezent, o formă de respect pentru rădăcinile artei și pentru meșteșugul picturii adevărate.

R.R.: *Faceți parte din cuplurile de artiști plastici din Moldova. Soțul a fost atacat de un dușman nevăzută – covidul, și a pierdut lupta cu acesta. A fost o mare durere, cam în acea perioadă au plecat la Domnul și părinții. Înainte de plecarea fără întoarcere, Mihai Mireanu, cu o frumoasă carieră de artist plastic, a reușit să debuteze literar cu un buchet de nuvele cu genericul Dulcea copilărie..., de unde se vede că și în acest domeniu Dumnezeu l-a binecuvântat cu har. Am citit cartea cu mare plăcere. După fiecare poveste închideam ochii și ca într-un peisaj vedeam cele descrise. Sunt adevărate schițe de scenariu pentru un film artistic. Cu deosebită dragoste descrie satul natal și oamenii lui. Apropo, aveți lucrări din satul natal? După ce Grigore Vieru a scris poemul Casa părintească nu se vinde, dar mai ales după ce a fost pus pe muzică și cântat de interpretul Mihai Ciobanu, acum mulți din cei cu traiul la oraș, după plecarea părinților la cele veșnice, păstrează cuibul părintesc, unii amenajează muzee. Cu mult efort, Virginia Mireanu păstrează și ea acest loc mirific.*

V.M.: Da am fost un cuplu de artiști plastici. Împreună cu soțul meu, am participat la numeroase expoziții și tabere de creație. El a avut o carieră, cu o practică avansată în pictură și grafică. Alegea întotdeauna motive reușite, iar de la el am învățat multe lucruri colosale, atât în pictură, cât și în viața de zi cu zi. Acum îi simt enorm lipsa. Dumnezeu să-l odihnească în împărăția Sa! Covid-ul mi l-a luat pe neașteptate, iar durerea aceasta a fost amplificată când, la doar șapte luni distanță, am pierdut-o și pe mama. Încă purtam în suflet rana deschisă de pierderea tatălui. Această durere nu mă lasă nici acum și, cred eu, o voi purta toată viața. Sunt răni care nu se vindecă niciodată.

Mihai Mireanu părea că se grăbea să le facă pe toate, parcă simțea că timpul îi era limitat. Cu

un an înainte să plece dintre noi, a avut o expoziție de pictură la Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” din Chișinău, în sala mare, iar tot atunci a reușit să debuteze literar cu volumul de nuvele *Dulcea copilărie*. Inspirată din copilăria sa, această lucrare descrie cu multă dragoste satul natal și oamenii lui. Își făcuse planuri mari: pregătise lucrări în grafică pentru o altă expoziție, pe care însă nu a mai apucat să o organizeze, în plus lucra și la monografia satului natal, la care a depus ani de muncă, culegând cu răbdare și migală informații de la localnici, în special de la cei mai în vârstă. Știa toate poveștile satului, vorbea cu fiecare, iar această muncă îl împlinea. Îmi pare tare rău că nu a reușit să publice monografia, pentru că știu cât suflet a pus și cât de valoroasă era munca lui. În satul său natal, Olănești, el a organizat câteva tabere de creație, unde am pictat împreună lucrări deosebite. Satul este așezat într-un loc pitoresc, pe malul Nistrului, iar peisajele ne-au oferit multă inspirație. Totuși, nici satul meu de baștină, Chițcani, nu este mai prejos. Are un farmec aparte, cu case interesante, garduri de piatră și multe fântâni cu cumpene vechi, care se mai păstrează și astăzi. Am pictat aceste locuri împreună și ele îmi sunt foarte dragi. Amintindu-mi de toate acestea, mă gândesc la satul meu natal, la casa părintească, la locurile copilăriei și adolescenței mele, la mama, la tata și la păsările și animalele din gospodărie. A fost odată multă viață acolo. Acum, însă, e trist și frig. Tot ce a rămas sunt amintirile și casa singuratică, ce pare că mă așteaptă de fiecare dată. O păstrez cu sfințenie, de asemenea, covoarele, prosoapele, grădina și toate lucrurile ce îmi leagă sufletul de acele locuri natale. Vara, când merg acolo în vacanță, mă simt din nou acasă.

R.R.: *Ce paralelă puteți face între elevii și studenții de ieri și cei de astăzi? Sunt la fel de harnici la învățătură cum au fost cei din generațiile dumneavoastră și dornici de a îmbrățișa o carieră artistică?*

V.M.: Diferența dintre elevii și studenții de ieri și cei de astăzi este evidentă, reflectând schimbările sociale, culturale și tehnologice care au avut loc de-a lungul timpului. În generațiile trecute, educația era percepută ca o șansă rară, o cale spre progres și o formă de respect față de părinți, profesori și comunitate. Elevii și studenții erau deseori motivați de dorința de a ieși din dificultățile vremurilor și de a contribui activ la dezvoltarea societății. Astăzi, accesul la educație este mult mai larg, iar tehnologia oferă resurse nesfârșite, însă aceasta poate deveni și o distragere. Mulți tineri sunt harnici și pasionați, dar alții par mai puțin motivați, fiind influențați de tentațiile lumii digitale și de succesul rapid, fără efort. În ceea ce privește dorința de a îmbrățișa o carieră artistică, și aici diferența e vizibilă. Generațiile anterioare considerau arta o vocație nobilă, iar drumul spre o carieră artistică era plin de sacrificii. Astăzi tinerii pasionați de artă au mai multe oportunități, dar și mai multe provocări. Tehnologia le permite să exploreze forme noi de exprimare artistică, însă competiția este acerbă, iar valoarea artei este adesea pusă sub semnul întrebării într-o lume dominată de comercialism. Cu toate acestea, rămâne o constantă: talentul și pasiunea nu se schimbă cu timpul. Fiecare generație are artiști harnici, dedicați, care vor să-și lase amprenta asupra lumii. Îndrumarea corectă și sprijinul oferit de profesori, familie și comunitate sunt esențiale pentru ca acești tineri să-și atingă potențialul.

R.R.: *Și ultimele întrebări. Cum vedeți viitorul artelor plastice și care ar fi cele câteva cuvinte/propoziții în care vă regăsiți?*

V.M.: Viitorul artelor plastice este promițător, dar și provocator. Într-o lume în continuă schimbare, artele plastice vor rămâne un limbaj universal, o formă de comunicare a emoțiilor, ideilor și valorilor umane. Tehnologia și digitalizarea își vor pune amprenta asupra artei, deschizând noi orizonturi prin inteligența artificială, realitatea virtuală sau alte medii inovatoare. Totuși, arta tradițională va continua să aibă un loc special, pentru că nimic nu poate înlocui autenticitatea și energia unei lucrări realizate de mâna artistului. Cred că provocarea majoră a viitorului va fi păstrarea echilibrului între tehnologie și umanitate, între inovație și respectul pentru tradiție. Artele plastice trebuie să rămână un pilon al identității culturale și al sensibilității umane. Mă regăsesc în următoarele afirmații: „Frumusețea naturii este cea mai mare inspirație.”, „Arta este puntea dintre sufletul artistului și inima privitorului.”, „Perseverența și pasiunea transformă talentul în artă.”, „Să crezi înseamnă să dăruiești lumii o parte din tine.”

Podul de reviste

Vasile Levițchi

Reluare din volumul Ilie Popa, *Antologia liricii de detenție anticomunistă din spațiul românesc*, Editura Fundației Culturale Memoria, București, 2016, pagina 811. De la pagina

imediat următoare a volumului, 812, este reluat poemul de mai jos. (Redacția)

Poetul, prozatorul, publicistul, eseistul și traducătorul Vasile Levițchi, considerat „omul emblematic al nordului Bucovinei”, s-a născut la

15 noiembrie 1921 în comuna Carapciu, fostul județ Storijineț din România, actual, regiunea Cernăuți din Ucraina.

A urmat studiile la Școala Pedagogică din Cernăuți, după care a absolvit Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova, unde a fost mai mulți ani și profesor de limba română.

Își începe activitatea didactică ca profesor de limba română în învățământul secundar, apoi în cel superior, respectiv conferențiar universitar, lector superior la Catedra de filologie română și clasică (1969-1975) a Universității de Stat din Cernăuți.

A fost redactor-șef al ziarului *Zorile Bucovinei*, unica publicație românească ce apărea la Cernăuți până în anul 1990. A fost și îndrumător de cenaclu.

A debutat în anul 1957 în diverse periodice din

Republica Moldova și Ucraina și apoi a colaborat la diverse publicații din Ucraina, Republica Moldova și România cu studii și articole, schițe, note, comentarii, interviuri, tablete. Printre acestea se pot aminti: *Plai românesc* din Cernăuți; *Basarabia, Contrafort, Literatura și arta, Flux*, toate din Chișinău; unele reviste literare din București, Iași și alte orașe din România.

Ascris și editat mai multe cărți de poezie: *Versuri* (1959); *Grâu și cântec* (1962); *Poezii* (1963); *La izvoarele Siretului* (1966); *Mărturisiri în drum* (1966); *Inima iarăși* (1972); *Întârziere de o viață* (1982); *Se destrăma o noapte albă* (1989); *Adaos la cartea de vise* (1989); *Cerul încă nesfârșat* (1996); *Punte spre un mal inexistent* (1997); precum și volumul de publicistică *Multe trec pe dinainte*, Timișoara, 2001.

Ca traducător, a realizat transpuneri excelente din limbile rusă și ucraineană. Printre cele mai reușite romane traduse de Vasile Levițchi se pot aminti: *Învieră și Drumul pătimirilor* de Lev Tolstoi; *Pădurea rusească* de Leonid Leonov; *Eterna chemare* de Anatolii Ivanov; *Trec în stoluri lebede și Serile*

darnice ale colindelor de Mihailo Stelmah; *Pământ* de Olga Kobileanska; povestiri de Marko Ceremșina; *Martin Eden* de Jack London și altele.

A tradus poezii scrise de Iurii Fedkovi, Ivan Franko, Pavlo Grabovski, Lesea Ucrainca, Volodymyr Sosiura, Andrei Malâșko, Dmitro Pavliciko și alți mari poeți ucraineni.

Versuri ale lui Vasile Levițchi au fost traduse în limbile ucraineană și rusă.

A fost printre inițiatorii și fondatorii, la Cernăuți, a Societății culturale românești „Mihai Eminescu”, fiind și președintele acesteia în anul 1989.

În 1991 se stabilește la Chișinău, sincronizându-se perfect cu procesul literar basarabean.

A obținut mai multe premii și distincții, astfel: Ordinul „Gloria Muncii”, „Maestru Emerit în Arte”, laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor din Moldova, al Premiului „Bacovia” etc.

A decedat la 21 octombrie 1997, la Chișinău.

(Informații biografice sintetizate din: <http://www.arcasul.ev.ua/personalitati/levitcki.html>; <http://87.248.191.115/bnrm/publicatii/files/5/Noiembrie2011.pdf>.)

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

În memoria deportatului necunoscut

Vasile Levițchi

Ion al lui Ion
cu graiul blând și plecaciuni umile,
cel strămutat în mari pustietăți uitate,
loane, îngropatule de viu,
ucisule cu zile,
nici cunoscut de nimeni locul tău de veci,
nici plâns, nici prohodit și nici sicriu...
Si-apoi
de unde atâtea lumânări
la câți Ioni avurăm noi prin sate?
Zvârliți demult sub greii bulgări reci,
și unde-i groapa lor, deasupra-i să te-apleci?

Pe sub sălbaticile veșnice înghețuri
cât ține răsăritu-n lung și-n lat

a-ncremenit printre schelete deșirate,
lutul ca niște stranii lespezi de beton armat.

Cât prinde Nordul ger în nesfârșire
se-ntinde în albul orbitor de nepătruns
muțenia acelor sfinte nesfințite cimitire.
În lutul bocnă, sub un strat de-o palmă, zac
lon dintre Ionii noștri duși fără prihană,
în veacul crud,
însângerat precum o rană,
zac țeste găurite, oase frânte, așchii, moaște,
iar veacul minte-ntruna că renaște.

Și nu sunt nici buldozere de ajuns
să poată dezgropa tot ce a fost ucis
și ascuns
și ferecat în zgura tundrei
nemiloase,
că s-ar găsi acolo, Doamne!
atâta-amar de mici Moldove-ntregi de oase!

Ioane, tu cel smuls și dus
în mari pustii albe-reci,
ele să-ți fie nouă baștină pe veci,
atunci te-ai stins
răpus de jale
când ți s-a spus că ele ți-s de acum natale,
atunci te-ai frânt...

Dar poate nici murind
n-ai fi putut să crezi că sunt
ascunse goluri
într-o și mai grea-ncercare a pieirii –
a sufletului pustiit,
golit ca-n toamnă ramul,
pustietatea ce se cască atunci mai mare
când neamul
își uită morții risipiți în largul firii
și prea puțin îl doare
unde-i sunt martirii.

Semn(al) de carte

Limba română la ea acasă. Discursuri consacrate limbii române ținute în cadrul Adunărilor Generale ale Academiei de Științe a Moldovei, Coord. acad. Gheorghe Duca, Editura Tipo Moldova, Iași 2021

În anul 2005, în scopul promovării și aducerii limbii române „la ea acasă”, am lansat o inițiativă, devenită deja tradiție – a rosti prelegeri academice de Ziua Limbii Române într-o ședință festivă a Adunării Generale a AȘM. De-a lungul anilor, personalități ilustre din Republica Moldova și din România s-au pronunțat de la tribuna Academiei de Științe cu impresionante conferințe publice pe tema limbii. (...)

Acum, la cea de-a 30-a aniversare de la proclamarea Independenței Republicii Moldova și la o distanță de 32 de ani de la revenirea în acest spațiu a limbii române, înveșmântate în haina ei firească, alfabetul latin, am decis să reincorporăm textele, completate cu cele rostite în ultimii ani, într-o nouă publicație, care sper să ajungă pe rafturile tuturor bibliotecilor din Republica Moldova și România. (Acad. Gh. Duca în Prefața volumului, încheiată cu „Cred în izbânda limbii române și a neamului românesc!”)

Romulus Sălăgean, Răstignit pe altarul frunzei, Editura Eikon, București, 2024

Periplu liric pe oceanul de opal al lumii vegetale având drept călăuză o frunză anonimă, pe post de catarg și, de ce nu, chiar de muză, fiind, totodată, și „un tour” în constelația „Lira”, sub auspiciile lui Orfeu. (Autorul, la începutul cărții)

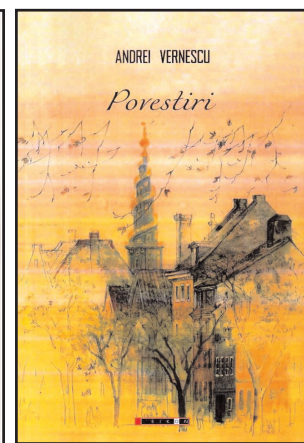
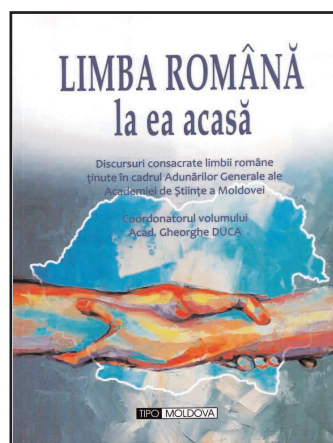
Andrei Vernescu, Povestiri, Editura Eikon, București, 2024

Conferențiarul universitar Andrei Vernescu este o personalitate bine cunoscută în lumea matematicienilor, atât în țară, cât și în străinătate. Îl recomandă cele peste 150 de lucrări științifice, cărțile de specialitate tipărite, conferințele susținute la întruniri naționale sau internaționale ale matematicienilor. Este membru al prestigioasei American Mathematical Society și referent la revista americană *Mathematical Reviews* care recenzează articolele de matematică din întreaga lume.

Dar, așa cum în ultima năvelă din volum, de pură ficțiune, îi spune un scriitor pe care îl consultă privind scrierile sale, *este mușcat de virusul creativității*. Și atunci, deși în năvelă se arată că povestitorul era bine

plasat profesional, îl mistuia gândul că are un hobby și o dexteritate colaterală: dorința a destăinui unele minunate sau interesante povești de viață pe care le-a trăit. Povestirile din volum îmbină realitatea și ficțiunea, sunt corelate cu fapte din istoria recentă sau mai puțin recentă. Vizitele la scriitor sunt plasate cu câteva luni înainte de decembrie 1989, dar și la câteva luni după, când poate să-i povestească despre defuncta Școală de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu”, copie a Institutului „Maxim Gorki” din U.R.S.S. Poate din aceste povești retrăiesc unii cititori anumite momente din copilărie sau își reamintesc ce puternice sunt primele sentimente de dragoste trăite mai ales de adolescenți și ce dureroasă poate fi lipsa de delicatețe cu care sunt reprimare. Și mai sunt și alte subiecte...

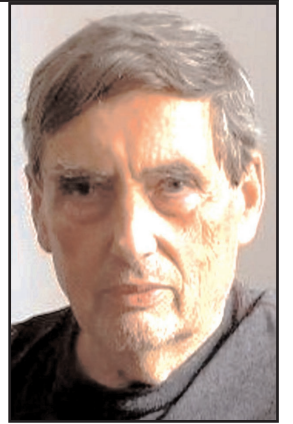
Cele 15 povestiri ale lui Andrei Vernescu ne poartă într-o lume pe care o știm, dar pe care uneori n-am înțeles-o îndeajuns sau abia acum o aprofundăm la adevărata ei semnificație. (Olimpia Iorga-Popescu)

Personalități din CEPECA

Dan D. FARCAȘ

Am ajuns să fiu angajat la CEPECA în urma unei invitații. În martie 1967, venisem de la Politehnica din Timișoara, pentru o lună, la un schimb de experiență, la Centrul de calcul al Universității din București. Directorul centrului era profesorul Grigore C. Moisil, iar mâna lui dreaptă, ca director adjunct, profesorul Paul Constantinescu. Acesta m-a anunțat că pe 1 aprilie 1967 urma să-și înceapă activitatea la București o instituție pentru instruire în management (CEPECA), iar el fusese nominalizat să devină director adjunct pentru sectorul de informatică. Mi-a spus că urma să vină acolo un calculator performant, un echipament de vârf, dintre cele despre care citisem doar prin reviste. În plus, erau prevăzute specializări în străinătate... M-a întrebant dacă nu aș dori să vin și eu acolo. I-am răspuns că eram interesat, întrucât la Timișoara ar fi urmat să lucrez încă mult timp cu calculatoare artizanale; la specializări coada era mult prea lungă și supusă hazardului și chiar și orele de seminar pe care le avusesem în ultimii trei ani îmi erau puse sub semnul întrebării. În plus, în București erau mult mai multe oportunități de a publica, de a face contacte etc. Atunci, Paul a spus că mi-ar putea aranja angajarea, dar cu condiția să-l conving să vină la acest centru și pe Tomi Gașpar.

Tomi fusese coleg de facultate cu mine, cu un an mai mare, la matematică-fizică. Era un tip cu o minte genială, uriaș ca statură, dar marcat din copilărie de o poliomielită care-i răsucise membrele, obligându-l la mișcări dizgrațioase. În plus avea și un diabet neîngrijit. Fusese asistentul lui Moisil la facultatea de matematică și aici îl remarcasem Paul, dar, din frustrări de socializare, Tomi se mutase la Timișoara, unde a fost imediat angajat asistent la catedra de matematică de la Facultatea de electrotehnică a Politehnicii. Circulau tot soiul de istorii despre memoria sa prodigioasă. De pildă, el fusese implicat, între altele, în programarea, în cod binar, a sistemului de operare a calculatorului MECIPT-2. Într-o după-amiază a fost sunat la telefon acasă de un utilizator disperat care i-a spus că mașina nu mai merge. Răspunsul lui Tomi a fost ceva de genul: „ce este la adresa 1375, în bitul 21, zero sau unu?” Persoana în cauză a verificat și a răspuns „zero”. Tomi a spus atunci „schimbați pe unu”. S-a schimbat și calculatorul a mers în continuare fără probleme.

Tomi trebuia abordat cu diplomație. În consecință, s-a întocmit o hârtie, cu antetul Centrului de calcul al Universității București, precum că „tovarășul Toma Gașpar” este invitat să participe la o manifestare științifică (inventată ad-hoc). Moisil a semnat hârtia care a și fost trimisă oficial la Timișoara. Între altele, în felul acesta se puteau deconta cheltuielile de deplasare. Ajuns la București, lui Tomi i s-a explicat despre ce este vorba de fapt. Un avantaj era că între timp, din motive similare de socializare, el era de acum supărat pe Timișoara și vedea în mutarea la București o soluție. Așa am fost introduși, amândoi, pe lista viitorilor specialiști ai CEPECA, unde am devenit colegi din septembrie 1967.

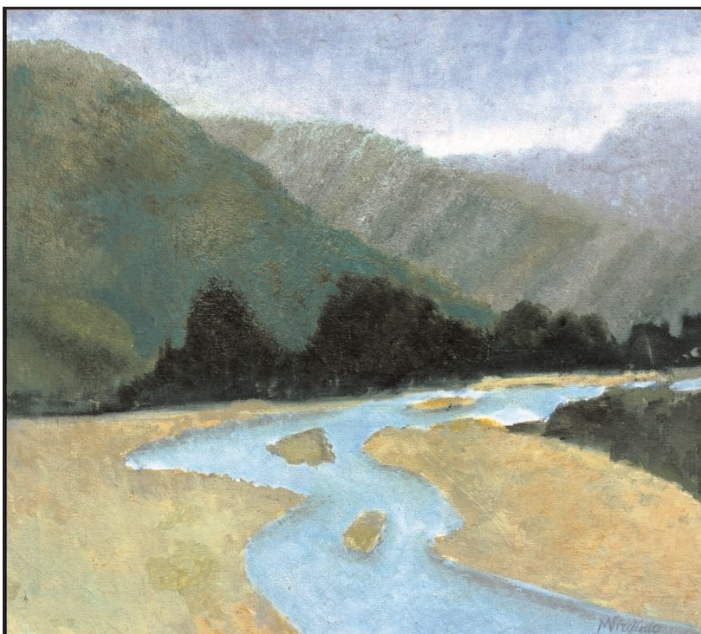
Neavând altă locuință, un an de zile am împărțit un același apartament de două camere din campusul CEPECA. Tomi era mereu cu gândul la matematică. Uneori venea în camera mea să-mi spună că a descoperit o greșeală în cutare demonstrație celebră. În informatizarea întreprinderii pentru care lucra, încerca să țină minte toate programele, cu toate detaliile, detestând să redacteze documentația, altminteri obligatorie, conform metodologiei.

S-a însurat la un an și ceva după venirea la CEPECA, cu o fostă cursantă, dar alte nemulțumiri l-au făcut ca la scurt timp să se întoarcă din nou la Timișoara. Firea depresivă l-a făcut să-și neglijeze voit diabetul, plecând dintre noi la puțin peste 40 de ani, părăsind doi copii în jur de zece ani. Cazul lui îl am mereu în minte, ca un exemplu de nerealizare a unui potențial ieșit din comun.

Paul Constantinescu a devenit, pentru câțiva ani, șeful meu direct la CEPECA. Prin 1965-66 beneficiase de o specializare în Anglia, unde și-a însușit limbajul de programare ALGOL. A și publicat imediat după întoarcere o carte, intitulată *Introducere*

în programarea automată, descriind acest limbaj, foarte apreciat în mediile academice, dar pe care nimeni nu l-a folosit în practică.

În primăvara anului 1967, când discutam despre venirea mea la București, Paul Constantinescu mi-a cerut să pregătesc, pentru viitorul meu rol în CEPECA, un curs destinat însușirii limbajului de programare FORTRAN (utilizat în aplicații științifice). Toată vara aceea am citit despre acest limbaj. Numai că, la angajarea mea, în septembrie 1967, Paul mi-a spus că pentru FORTRAN găsisese între timp pe altcineva, dar conta de acum pe mine să pregătesc cursul pentru limbajul COBOL (folosit în aplicații economice). Acest limbaj era pentru mine un desăvârșit mister; ca și pentru Paul de altfel. Știam doar că e foarte important în întreprinderile și companiile din țările occidentale. Într-adevăr, conform statisticilor, limbajul a fost cel mai utilizat, în anii '70 și parțial '80,

de informaticienii din întreaga lume.

Așa se face că, în 1968, am organizat (și susținut în bună parte) primele cursuri sistematice de COBOL din România, care din 1969 au căpătat și o formă „standardizată”, menținută apoi, la CEPECA și la instituția CPADC care i-a continuat activitatea după 1971, încă cel puțin 15-20 de ani.

În 1968, Paul Constantinescu a devenit și conducătorul meu de doctorat la Universitatea din București, o etapă pe care îmi propun s-o detaliez într-un alt episod. Conducerea CEPECA n-a apreciat nici firea sa cam boemă, nici performanțele sale manageriale, așa că, după integrarea în Academia „Ștefan Gheorghiu”, a fost îndepărtat, mai mult sau mai puțin elegant, din postul de director peste informaticieni, fiind înlocuit cu inginerul Valeriu Marinescu, care poseda calități de conducător incomparabil mai solide.

Paul Constantinescu a fost instalat, oarecum în compensație, pe platforma Leu a ASG, șef peste o catedră de informatică. Structura, aproape academică, a acesteia se potrivea mult mai bine vocației sale. Aici a început să se preocupe de modelarea matematică a trinomului substanță-energie-informație. Între altele – așa cum mi-a spus – completase ecuațiile lui Maxwell, pentru a face loc și informației. Mi-a mai mărturisit, în particular, că pentru asta credea că ar merita un Premiu Nobel. El a și publicat două volume în acest sens: *Sisteme ierarhizate. Rolul informației în geneză și dezvoltare*, Editura Academiei, 1986, și *Sinergia, informația și geneza sistemelor*, Editura Tehnică, 1990, din păcate ambele rămase fără ecou. Profesorul Constantinescu ignora faptul că orice nouă construcție pur teoretică se va putea impune în lumea fizicienilor doar dacă autorul va imagina și realiza și acel „experiment crucial” prin care să demonstreze că teoria sa e mai corectă și mai bună decât teoriile îndeobște acceptate.

Centrul de perfecționare a cadrelor din întreprinderi (CEPECA) și urmașa ei CPADC/ASG aveau două meniri de bază: instruirea în management a specialiștilor din întreprinderi și, în particular, în informatică pentru management, și realizarea de proiecte de analiză și informatizare în întreprinderi.

Au existat însă și excepții. Tot așa cum, printre analiștii și programatorii angajați aici, au existat, pe lângă Paul Constantinescu, și alte personalități cu vocație pentru cercetare fundamentală și care s-au acomodat mai mult sau mai puțin obiectivelor, primordial industriale, ale centrului. Merită să amintesc pe câțiva dintre ei.

O prezență remarcabilă a fost ing. Eduard Rădăceanu. În 1970, la 27 de ani, avea deja doctoratul în automatică. După 1990 va deveni profesor universitar și membru corespicient al Academiei de Științe Tehnice. La CEPECA s-a evidențiat prin lucrări de simulare, în particular, prin „jocurile de întreprindere” pe care le-a elaborat, cu primele simulări din România ale unor procese industriale. Cu aceste jocuri, viitorii manageri puteau exersa diverse scenarii ale situațiilor cu care o întreprindere se confruntă în realitate. A activat în Asociația Internațională de Simulare și Jocuri (*International Simulation and Gaming Association – ISAGA*). A fost organizator al conferințelor internaționale în domeniul simulării și jocurilor decizionale EESAGA (1990) și ISAGA (1993); de asemenea, a fost membru în Comitetul Director al ISAGA (1986-1998) și președinte ISAGA (1993-1994). Cu Paul Constantinescu a făcut cercetări în proiectarea structurală a sistemelor informatice pentru conducere. A fost director științific la IROMA (1992-1997) și director executiv al Centrului de Productivitate și Calitate cu Asistență Japoneză (CPCAJ) în cadrul IROMA (1994-1998).

O altă personalitate notabilă, doctorand al lui Paul Constantinescu, era matematicianul Virgil Chichernea. Ne cunoșteam încă de când era student la Cluj și apoi specialist la un calculator de proces la Hunedoara. În perioada în care am fost colegi, s-a remarcat prin aplicarea, în cadrul unui colectiv mai larg, a unor metode matematice de optimizare, de pildă, pentru decupare optimă în industria mobilei. După 1990 a devenit profesor de informatică la Universitatea Româno-Americană.

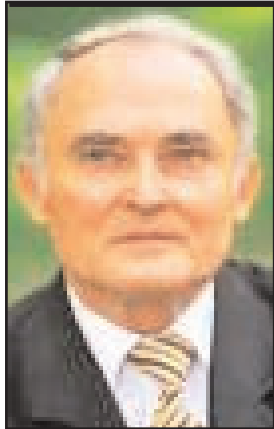
Merită o mențiune și ing. Liviu Dumitrașcu. Participant la mai multe proiecte și cursuri, în 1990 s-a transferat la Universitatea Petrol-Gaze Ploiești, unde, prin stăruința sa, a luat naștere catedra de informatică, al cărei șef a devenit. După anul 2000 el s-a remarcat și prin seriile realizate la câteva posturi de televiziune, despre seniorii petrolului românesc, despre CEPECA și personalități de aici, ca și privind alte domenii.

A r fi o omisiune inadmisibilă dacă nu l-aș menționa aici și pe Gheorghe Păun, care a lucrat în ASG/CPADC între 1974 și 1978, participând la mai multe proiecte de informatizare. El a obținut în acest timp, în anul 1977, doctoratul în matematică la Universitatea din București, cu lucrarea *Simularea unor procese economice cu ajutorul teoriei limbajelor formale*, având drept coordonator pe prof. Solomon Marcus. După 1978 a fost cercetător la Universitatea din București, iar din 1990 cercetător științific principal gradul I la Institutul de Matematică al Academiei Române. În această calitate, a făcut vizite repetate la universități și grupuri de cercetare din 40 de țări. A devenit membru titular al Academiei Române din 2012.

Încă o personalitate care a activat la CEPECA și care trebuie menționată este matematicianul Mihai Botez. A fost angajat aici în 1967, anul în care a obținut și doctoratul în matematici cu prof. Octav Onicescu. A activat la CEPECA trei ani (fapt omis din biografiile sale oficiale), până în 1970, când se va transfera, cu sprijinul prof. Mircea Malița, la Universitatea din București, într-un mediu mult mai ofertant pentru preocupările sale, mai ales cele de viitorologie. După 1979, el s-a manifestat ca disident anticomunist. A fost ambasador al României la ONU (1992-1994) și în Statele Unite ale Americii din 1994 până la decesul său prematur din 1995. Am fost în relații apropiate cu el și îmi propun să revin asupra personalității sale în articole viitoare.

Istoria de lângă noi

Martin Opitz, Zlatna sau despre Cumpăna Dorului (II)

Dumitru LAZĂR

Peisajul mirific este întregit de „freamătul de codru cu zvon de păsări plin;/ Iar printre stânci.../ Se plimbă ursul, vulpea și-n sat coboară cerbiil.../ Natura vă e mamă a toate dăătoare” (1) (p. 68). Poetul apreciază și laudă vinul „vestit” al Șardului (2): „Un vin de crez și vrere mai bun n-am întâlnit!” (loc. cit.); În secvența următoare arată virtuțile magice creatoare ale vinului: „Pe-acesta toți poeții eu aș dori să-l știe/ E preursit din struguri doar pentru poezie!”, pentru că „Poetul nu se cade să beie orice vin”, întrucât „nu mai poate muzei să-i scrie, nici să cânte” și, din nou, îl preamărește, recomandându-i destinația: „Un vin însă de-acesta, de vechi letopiseț/ E pentru toți aceia ce s-au născut poeți!” (p. 70).

Între toate ținuturile „lumii, cu lapte și cu miere/ Belșugul greu de-ar curge, din câte-s, cu plăcere,/ Eu aș alege-Ampoiul cu apele-i de aur/ Și-argintul din nisipul pe care orice faur,/ Cu dragoste-l culege cum ar culege grâu...” Consecințele acestei opulențe naturale, din nefericire, nu au fost faste pentru localnici, pentru că, de-a lungul veacurilor, mirajul acesta a atras „...neamuri nouă și necugetătoare”, care „Și-au fost pornit năvala pe cai, de le-au cuprins” (p. 71–72).

Și, iarăși, poetul plonjează în timpurile străvechi, specifice civilizației românești. Gradul avansat de civilizație al localnicilor este redat printr-o exclamație retorică: „Ehe, aici metalul și artele erau/ când alții-n lume lemnul cu icu-l (3) despicau” (p. 73). Dacia stăpâna un pământ binecuvântat: nimic nu-i lipsea din tot ce-i trebuia unei vieți elevate (nu degeaba contemporanii au numit-o Dacia Felix).

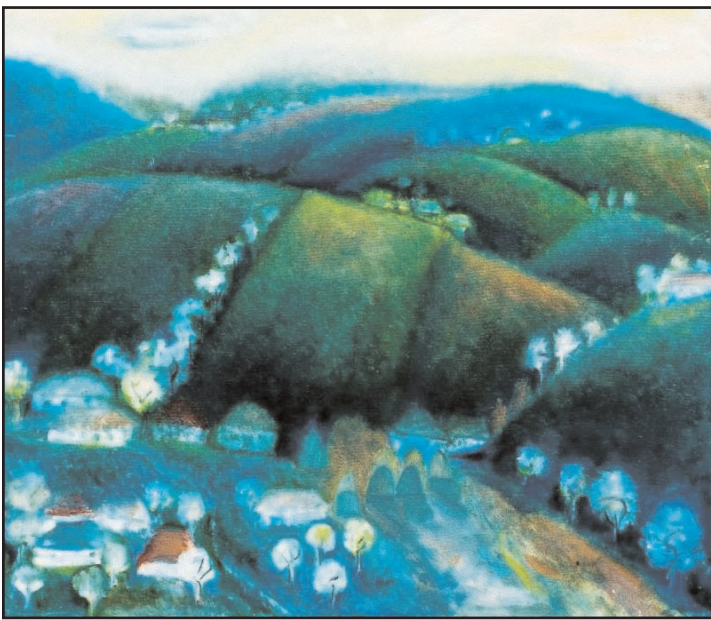
Poetul silezian, în scurtul timp cât a funcționat la școala din Alba Iulia, a reușit să cunoască foarte bine valahii, surprinzând și vocația pacifistă a acestora: „Pe voi natura însăși, prea buna voastră mamă/ V-a învățat de dușman să nu vă fie teamă/ Și v-a-nzeștrat cu firea dibacelor porniri/ Spre câte-s ale păcii vechi îndeletniciri.../ Cu soarele și luna, Saturn pe-al vostru plai/ V-au rupt și dat lumina și aurul din rai” (4) (p. 74–75).

Enciclopedismul scriitorului german reiese și din abordarea celor mai variate realități constatate la români, pe care le analizează nu doar cu mintea, ci și cu sufletul. Constată că „Arhitectura însăși se împletește darnic/ La voi, precum natura cu brațul celui harnic”; valahul „casa și-o așează sub codri, cum îi place” (p. 76). Poetul subliniază, din nou, tradiția înfrățirii românilor cu natura, tradiție pe care o raportează la arhitectura occidentală, al cărei scop nu este prezentat deloc favorabil: „Noi, cu știință multă, am înălțat cetăți/ Castele pentru silă ascunsă și desmăț/ Să lenevească furii cu prefăcut renume/ Ce cred cum că virtutea a dispărut din lume” (p. 76–77) și „În vreme ce trușăii și lacomii se-nfruptă,/ Castele să-și îmbrace-n purpură.../ Se-nchid în fortărețe” (p. 79), „Valahul-și duce traiul la toate cumpănit,/ Își scoate cu sudoare îndestulat belșugul/ Din brazda bine trasă”; portretul românului este completat cu noi dimensiuni și calități: „E blând și stă departe de drumul spre cetate/ Și nu se dă la fapte ce sunt necugetate;/ Nu-și pune-n joc viața, nici sufletul dobândă”, și binecuvântează locul în care trăia în momentul acela: „O, dragul meu, pământul acesta e menit/ Cu aurul iubirii să fie-aurărit/ V-a dat întotdeauna al păcii rost de bine/ Și hotărât îndemnul încrederii în mâine” (p. 82–83).

Tradiția este valoarea supremă care a asigurat, după părerea poetului, de-a lungul veacurilor, perenitatea civilizației noastre: „Străbunii vă lasară să duceți mai departe/ Din tată-n fiu șiragul acelor nestemate/ Virtuți pe care-aceia oriunde-ai poposi/ Cum un metal de altul le poți deosebi.../ Precum natura însăși își migălește arta/ Voi din copilăria visărilor depline/ Vă inspirați și munca și facerea de bine;/ Din piatră scoateți aur...” (p. 86). Dialogul

imaginar cu localnicii este întotdeauna măgulitor pentru noi, pentru că le relevă virtuțile artistice, aplecarea spre descifrarea tainelor naturii, ale cosmosului și vocația iubirii de semeni și de neam: „Aveți și iscusința de buni desenatori/ Și de culori distinse.../ Pe care le-așterneți cu-osărdie și duh.../ Iar aștrilor mișcarea pe cer o adorați/ Precum în doine dorul și dragostea de frați!” (p. 86–88).

Poetul, iubitor și creator de muzică, e încântat de folclorul nostru și de neamul său creator, pe care-l glorifică: „O, cântecele voastre cât de frumoase sunt!/ Întârzii cu plăcere din drum să le-ascult/ Sunt nobile și limpezi”, inspirate de „muza Terpsichore” (una dintre zeițele artelor frumoase), care „V-a înzeștrat

cu versul înlegănatei Hore... / Împlând a voastră doină de dor cu veșnicia/ În toate-aceste arte și-alese fapte bune/ Vă făuriți în lume un strălucit renume!” (p. 89–90).

În generozitatea și dragostea nemărginită pentru noi, românii, poetul consideră veșnicia și trăinicia poporului român precum cea a codrului: „Sunteți precum un codru pe rădăcini adânci,/ Care cuprind toți munții de necuprins și stânci/ ... / Furtuni ca să vă smulgă nu au așa putere/ Dorința-vă de viață nu poate să se stingă...” (p. 91).

În continuare, poetul se referă și la cel mai profund sentiment omenesc – dragostea: dragostea între un bărbat și o femeie, pe care o analizează din toate unghiurile de vedere: între parteneri egali, sinceri și fericiți: „Cuprinși de fericita înlănțuire-n brațe/ Să fie împreună își jură pe viață”; dragostea între parteneri nepotrivii prin avere: „...e greu... s-alegi între iubire/ Și avuții pe-aceea ce-ți dă și-o împlinire” (p. 92–93); dragostea pentru frumusețe, simțire, harnicie: „O fată e frumoasă, dar harnică cealaltă”, „urâtă de-i, de prieteni buni ești părăsit”, „simțirea te înșală, averea te îmbată” (p. 94–95) și dă sfaturi: „Dator ești să pui frâie trăirii pătimașei/ Nesățioasă/ ... / Să nu te dai orbește plăcerilor de-odată/ De vrei să ai iubirii și taina nestemată” (p. 98) (descoperim, aici, pedagogul, moralistul clasic). Apoi, exemplifică prin „cei vechi”, care „înnobilă trupeștile plăceri...” și recomandă: „iubirii-i cauți ascunsele comori,/ Alege-ți singur floarea iubită dintre flori/ Și vei avea amorul cu dulcele său saț,/ Întreaga fericire a celor cumpătați” (p. 100), pentru că „De lăcomia, cumva, la jug să tragi te-a pus,/ Cu clipa de iubire și tihna ta s-a dus...” Poetul adoră viața patriarhală: „Și fericit rămâne în lume-acela care/ În satul de sub munte/ ... / Muncind pământul, vesel, la frumuseți părtaş e/ Și nu cunoaște spaima pornirilor trușăie;/ Cetatea unde zlotul e totul – ea te vinde...” (p. 101).

Opitz, care încă din tinerețe a cunoscut ororile războiului în țara sa, le condamnă, precum condamnă și pe cei care „Pornesc sub steag războaie de noi fărădelegi,/ N-au niciun pic de soare-n suflet pentru nime/ Mărta lor putere e mica lor micime” (p. 104). Și din nou revine la „Valahul ce trăiește în munții

lui departe”, care „Nu știe de-a cetății pierzării și păcate./ Și viața el și-o împlă cu-a câmpului plăceri/ Ce-n suflet îi toarnă aleele mângâieri”, întrucât „El raiul din cetate nu l-a râvnit nicicând” (p. 105), cetatea fiind acolo unde „viclenia și jaful stând la pândă/ Îi lustruiesc nelegii trompeta de izbândă” (p. 106).

Se subliniază, apoi, demnitatea, verticalitatea și cinstea localnicilor: „Valahul nu ia-n seamă acele învârteli/ Din câte-s prin palate sus puse și spoiei.../ El neclintit rămâne cu munții lui acasă” (p. 107), chiar dacă „Făgăduieli cu caru vreun grof ori conte-i face” ca să-l ducă la război, „Valahul nu-i mai crede, lui munca-n câmp îi place/ Nu jinduie la ranguri”, pentru că știe „Când nu-i muncit un lucru, ca apa se și duce” (p. 109).

Cu fiecare vers, portretul românului este întregit prin tot ce are el mai caracteristic: „Valahul, om de cinste, iubește brazda care/ l-aduce rodul dulce și-aleasa desfătare;/.../ Să-și facă fluier, rumpe din codru un vâltare/ Pe care de-l sărută (cântând, n.n.), răsar sunând izvoare/ De dor și de iubire ce farmecă și împlă/ Toți codrii ce-și apleacă pe văi bătrâna tâmplă”. „Chiar caii ce-aleargă pe-ascuse cărării/ Se-opresc la zvon de fluier, cu el îi și supui” (p. 110–112) (regăsim aici mitul orfic). Harnicia valahului este slăvită: „Albinelor cu grijă le-a măiestrit știubeie/ Și roiurile-ascuse în scorbure, sub frunză,/ Le-aduce lângă casă, că-i place să le-auză/ Cum harnicesc și cântă și să le vadă-i place” (p. 113) (5). Și iarăși se oprește la frumusețea nepereche a femeii valahe, de care este fermecat, întrucât este unică: „Femeia poartă ie cu dalbe flori de tei;/ Frumoasă-!/ O naiadă în simplitatea ei/ Și-i amiroase trupul a flori de sânziene/ Și dulce lămâită.../ E cea mai scumpă floare din câte-s și femei” (p. 114).

Îndrăgostit de peisajul românesc, poetul simte din nou nevoia să cânte natura: „codrul”, „vântul prin ramuri foșnitoare”, „izvoare limpezi cum nici cleștarul nu-i/ Tot susurând sub soare...” (p. 115), păsările, dintre care una „Cu geniu” știe „să-și rostască sublima poezie/ Împlând cu jale cerul deschis ca o cicoare...” În finalul strofei, o deconspiră pe un ton de reproș: „De ce le torni (valahilor, n.n.) în suflet tristeți, privighetoare!?” (p. 115–116).

Comuniunea românilor cu natura este divinizată: „Iubirea lor în lacrimi își scaldă bucuria/ Când lia, Doamne, lia, sus cântă ciocârlia/ Adorm în umbra deasă, de vise legănați,/ Sub vântul ca mătasea în dor îmbrățișați...” (p. 117). Regăsim, aici, cuplul primordial, edenic, în armonie totală cu natura. Poetul admiră și cântă viața patriarhală, rustică, a țăranilor valahi: „Amurgul când se lasă, se-ntorc vioiși acasă/ Unde femeia pune un alb ștergar pe masă/ Și cina-i cu de toate câte le-a dat ograda” (p. 118).

Pentru poetul german, la noi, toate i se par unice pe lume: „Bucatele alese sunt binecuvântate:/ Fierbinte supă, ouă.../ Găina bine coaptă.../ .../ Carne de miel ce dulce-i și laptele la fel... / Smântâna ca și cașul și câte sunt din lapte/ Olanda nu le are mai bine preparate” (e un veritabil regal gastro-nomic!), „Și poame fel de feluri.../ Livezile de-a dreptul sunt rupte-aici din rai!” (p. 119–120).

Poetul îmbie cititorul, dar și pe noi: „Eu vă îndemn cu sfânta ambrozii licoare/ Pe care-o bea valahul în ceas de sărbătoare.../ .../ Și bea doar vin de struguri culeși cu mâna, dulce.../ Vin de aleasă viță din care de-ai gustat/ În brațe vioșia pe loc te-a și luat/ Femeia mai rămâne să toarcă un fuior/ Cântând o doină de dragoste și dor” (p. 121–122). Poetul își mărturisește dorința „Să-mi duc viața-n pace altă pohtire n-am” (p. 124).

În final, marcat de nostalgia locurilor natale, poetul exclamă: „O, după-atâtea drumuri bătute cu-al meu pas,/ Străbune plaiuri, nu pot uitării să vă las;/ Spre voi îmi zboară gândul, spre tine, Bober drag” (6), motivând: „Acolo doarme mama sub firul ierbii rece,/ Iar eu de ea departe cu timpul ce se trece./ Mi-e tot mai grea povara acestui trai străin” (p. 123–124).

Poetul se simte iubit între români și închină poemul său „Pentru aceia care cu dragoste mă vor”, pentru că „dragostea li-i lege și țel mântuitor”, ceea ce-l inspiră: „Cu plugul-aș trage brazde și-aș scrie poezii”. Așadar, pentru această viață patriarhală a țaranului român, poetul silezian nu ar pregeta să-i preia ocupația îmbinată cu arta poeziei: „Dacă-aș avea prinosul de rod și bucurii/ Pe care-aici le are din străvechimi țaranul”.

Spre final, „ființa” poetului se-ndreaptă spre „trecutul strălucit”, „spre Marea moștenire:/ Antichitatea greacă” (p. 134), evidențiind că „Atena ne lasă comorile de artă/ Gândirea să ne fie de ele luminată” (p. 131–132). Atenția i se îndreaptă „spre Ariston cel Tânăr – Stagiritul”, spre „Pitagora tăcutul”, spre „Homer ce-a izvorât cu nimbul veșniciei/ Trecutul strălucit...”, spre „gânditorul Plutarch”, spre Cicero și Publius Vergilius Maro, spre „Seneca, prințul cuvintelor semețe/ Și la ilustrul Tacit” și spre mulți alții, celebri (p. 131–137); „Dintre poezi” – Ovidiu (7) pe cel mai inspirat/ Câte tristeți m-ar prinde, nu-l las uitării dat” (p. 141).

În partea finală a poemului, versurile ne duc, din nou, cu gândul la cuvintele Ecclesiastului, vorbind de „Strămoșii ce din brazde în rod s-au prefăcut/ Și că-n vecia care pe om l-a zămislit,/ Ne reîntoarcem iarăși când clipa ne-a venit/ Ea nu ne iartă...”, bunul creștin amintindu-ne că „Nepieritor, din câte-s, doar sufletu-i lăsat”, care „Cu veșnicia lumii” este „de-o seamă”. De aceea, poetul filosof, pedagog și moralist, ne îndeamnă și ne-învață „Cum să trăim în pace ca prieteni și ca frați” (p. 138–139).

În ceea ce-l privește pe poet, el găsește, drept remediu și răspuns, „taina zdrobitoare” pe care o ascund „natura” și „timpul”, angajându-se ca, „până-n clipa când moartea va veni,/ Întreaga-mi viață dată, ce-o am, eu voi sluji./ Cu sângea minții și sufletului meu./ Doar Arta Poeziei”, dar și Istoria și Antropologia: „Voi studia mereu cele mai vechi popoare,/ Învățătura lor, de unde sunt... Al vieții lor izvor, cum au trăit,/ Ce datine mai au, precum și arta” (p. 140). Este aceasta un fel de profesiune de credință testamentară a poetului german, care rămâne credincios în primul rând Poeziei: „Aleasă, dintre câte-s, eu nu te voi uita,/ Iubită poezie, rămâi mireasa mea”, conștientizând că arta rămâne „fără de moarte”. La sfârșitul acestei secvențe, poetul ne anunță că intenționează să-și înnoiască și să-și îmbogățească registrul poetic: „De-acuma altor fapte din suflet le dau glas” (p. 141–143).

În final, poetul, nostalgic, își ia adio de la paradisul pierdut: „iar tu rămâi cu bine, o, Dacie măreață!.../ Eu plec de-aici spre Nordul învâluit în ceață...” (p. 144). Despărțirea de Transilvania se dovedește durerosă.

Ultimele cuvinte le adresează prietenului său: „Ție, Lisabon dragă, vechi prieten credincios,/ Din câte-ți las, vreau toate să-ți fie de folos/ Chiar dacă multe lucruri le-am scris mai răscolit,/ Dar sincer, cu iubire, amicul meu iubit” (p. 144–145) (8). Găsim, aici, o prietenie exemplară, răsplătită pe măsură de doi protagoniști.

Referitor la importanța și rolul poemului lui Martin Opitz care „a creat, una dintre cele mai frumoase icoane medievale ale spiritului și sufletului românesc”, după cum a afirmat Arnold Armbuster, icoană închinată românilor din veacul al XVII-lea, într-un moment în care nu apărușeră încă marile monumente de limbă românească: *Cartea românească de învățătură a lui Varlaam* (1643), *Noul Testament de la Bălgrad/Alba Iulia* (1648), *Psaltirea în versuri a lui Dosofoi* (1673), *Biblia lui Șerban/de la București* (1688) și nici operele cronicarilor moldoveni și munteni, așadar, într-un moment când eram puțin cunoscuți în cultura europeană, se poate spune că poetul german ne-a făcut cunoscuți în Europa: de la el, nu se mai poate ignora prezența românilor în cultura aposeană.

Muzicologul și lingvistul Viorel Cosma enunță câteva „ipoteze științifice”, în Postfața cărții *Martin Opitz, Zlatna sau Despre Cumpăna Dorului*, referindu-se la unele ecouri pe care le-a avut, în timp, poemul *Zlatna...*: Iohann Sebastian Bach, studiindu-i textele poetice și valorificându-le, „a cunoscut lumea românească, pe români, prin intermediul umanistului Martin Opitz”, a cărui operă a devenit „sursă istoriografică muzicală” (p. 146-147).

În subtext, poemul lui Opitz induce ideea că „destinul nostru de neam este hărăzit să intre

în veșnicie” (9), ceea ce este un semnal de trezire pentru zilele noastre, când ne ignorăm istoria, ne pierdem identitatea de dragul himerelor globaliste. Suntem trădați, vânduți, înstrăinați din ființa noastră etnică.

„Răsădirea în românește” a poemului de către Mihai Gavril reprezintă „o autentică descoperire, atât prin valoarea gestului de recuperare și reintegrare în conștiința culturală românească a uneia dintre cele mai tulburătoare mărturii despre cumplita nedreptate ce se făcea unui popor în opoziție cu noblețea sa sufletească și cu aspirația sa de a trăi în condiții de libertate, egalitate și cooperare cu celelalte popoare, și prin frumusețea limbii” (10).

Splendidul poem *Zlatna...* a fost plămădit dintr-o „mare bogăție de informații istorice, economice, geografice, etnografice”, despre noi, românii, izvorâte din „varietatea sentimentelor” trăite de autorul Martin Opitz în scurtul timp petrecut în Ardealul nostru (11).

Apar în poemul lui Opitz numeroase mărturii de etnografie și folclor, datini și credințe; el admiră „albele-căsuțe cu șită învelite.../ cu duh meșteșugite”, care „Vorbesc de-acele datini

străvechi ce nu se schimbă./ Cum nici credința voastră în moștenita limbă!” (p. 57). Solidar cu poporul român, atât de mult încercat în îndelungata sa istorie, referindu-se la originea acestuia, poetul subliniază înnobilarea originii sale prin romani: „La capătul durerii, aici, de mult uitați (12),/ Aievea văd romanii în voi alesi bărbați!/ Și câte, alte multe...” (p. 58) și, drept urmare, din dragoste și respect pentru poporul care l-a primit cu atâta căldură, decide: „Eu despre firea voastră de temerari în toate,/ Încumetat voi scrie precât știința-mi poate!” (13) (p. 59). Elementele etnografice apar adesea în poem, poetul admirând portul popular și hora țărănească a moșilor din *Zlatna* – și nu numai de aici – Martin Opitz le prezintă în detaliu: „Păstrându-vă și portul și minunatul joc,/ Din vechea rădăcină.../ Precum vestita horă ce-n lume seamăn n-are;/ Acum e-o horă mică, apoi se face mare;/ Mărunți doi pași îi bateți sfios în scurt ocol,/ Înmlădiind mișcarea.../ Cu mâini de mâne prinse plecându-vă-ntr-o parte./ Apoi spre cealaltă ca valuri legănate,/ Înspre femei, bărbații, c-un pas mai înapoi,/ Se-nclină...” (p. 60-61). Autorul excelează în descrierea horei, făcând-o înainte de Cantemir și Coșbuc, cel din urmă traducând poemul lui Opitz în limba română și, publicându-l (din păcate, nu în volum) în ziarul *Tribuna* de la Sibiu (al cărui fondator este), în 1888, rămâne impresionat de prezentarea horei de către poetul silezian și va prelua procedeul în poemul său *Nunta Zamferei*, publicat în 1889, tot în *Tribuna*. Descrierea jocului dă prilej „răsăditorului” Mihai Gavril de a cerceta geneza și valențele „horei”, al cărei trecut „se pierde în mit”: „Horele sau hore-adele, șase la număr, au fost fiicele lui Zeus... O reprezentare antropomorfă din ceramică colorată, bine păstrată, sugerând mișcarea grațioasă a dansatoarelor prinse-n horă, aparținând culturii neolitice (Cucuteni – mileniiile V–VIII î.Hr.), au descoperit arheologii la Frumușica, în apropiere de Târgu Neamț (Petrodava) (14)” (Nota 42, p. 60–61).

Note

1. Poetul german reușește să cunoască și să înțeleagă înfrățirea românilor cu natura-mamă.
2. Șardul, localitate vestită pentru viile sale, aflată la câțiva kilometri de Alba Iulia.

3. Icul: o lamă groasă, lungă de circa 5,5 cm și grea de două kilograme (pană pentru despicat lemne).

4. Saturnus – zeu din mitologia romană care patrona muncile agricole și rodul pământului – grâul și celelalte cereale; e bine de știut că „primul aur a fost grâul” (Giambattista Vico, filosof și istoric italian iluminist) (Nota 57, p. 75).

5. Mihai Gavril spune că tricul Aristeu, un păstor, fiul lui Apollo și al Cirenei (acela care a încercat să-i fure lui Orfeu soția, pe Euridice), a învățat oamenii arta albinăritului. Istoriograful anticității numeau, pe drept, Dacia „Țara albinelor”. Strabon „a aflat de la traci că ținutul de dincolo de Istru e ocupat de albine”, care fac zid de apărare la granița țării: „din cauza lor, nu se poate pătrunde mai departe” (Nota 100, p. 113–114).

6. După cum am menționat, poetul s-a născut în orașelul Bunzlau, de pe valea râului Bober din Silezia.

7. Mihai Gavril spune că, în 1622, Martin Opitz își propunea să facă un drum călare, peste Carpați până la Tomis (Constanța de azi), cu dorința fierbinte de a cunoaște oamenii și locurile în care a trăit Ovidiu printre geți. Din păcate, acest dor nu și l-a împlinit, deoarece, în anul următor, părăsește Transilvania (Nota 133, p. 139).

8. Poemul este datat de autor, 1623, an înscris după ultima frază a poemului.

9. Lucia Purice (Chișinău), *Addenda*, în *op. cit.*, p. 152.

10. Al. Tănase, *Addenda*, în *op. cit.*, p. 151.

11. Vezi Dumitru Almaș, *Addenda*, în *op. cit.*, p. 153.

12. Structura „Aici, de mult uitați” se referă la vechimea imemorială și primordială a existenței noastre pe aceste locuri, realitate confirmată (în ciuda unor minți bolnave, care îndrăznesc și astăzi să conteste vechimea și continuitatea dintotdeauna a românilor din Transilvania) și de etnograful și istoricul maghiar Paul Hunfalvy care scria: „Strămoșii românilor de azi nu au încetat, niciodată de la Traian, să locuiască în fosta Dacie, adică în Transilvania, Moldova și Valahia” (*Neuere Erschei nungen der rumänischen Geschichtsschreibung*, Wien, 1886). Înaintea lui Hunfalvy, scriitorul și istoricul maghiar Huszti András sublinia că: „Nicio națiune nu are limba atât de apropiată de cea limbă romană, ca limba valahilor, ceea ce este sigur... că sunt în Transilvania rămașii vechilor romani...” Un alt istoric maghiar, unul dintre cei cu mai multă autoritate, Horváth Mihály, scria: „Transilvania era populată de români, când ungurii și-au făcut apariția în Panonia” (Michael Horváth, *Geschichte der Ungarn*, vol. I, p. 9). Învățatul german Ioan Thunmann, înaintea celor numiți mai sus, expunea proverbele românilor în *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774, susținând atât originea latină, cât și continuitatea acestora în Dacia (vezi Nota 40 a lui Mihai Gavril din vol. *Martin Opitz, op. cit.*, p. 58). La cele arătate mai sus, precizăm că, după un secol și jumătate de la apariția poemului *Zlatna* (la Strasbourg, în 1624) și, mai precis, după dispariția manuscrisului *Dacia antiqua* al lui Opitz, documentele păstrate, biblioteca, însemnările din Transilvania, corespondența etc. autorului acestora dispar din spațiul public, dar apare, în orizontul transilvan, un grup condus de Franz-Joseph Sulzer, originar din Elveția, colonel și auditor militar al armatei chesaro-crăiești (urmat de camarazii săi, Eder, Bolla, Engel și alții), care, în *Geschichte des Transalpinischen Daciens* (vol. I–III, Wien, 1781–1782), a început, cu abilitate, răsturnarea rădăcinilor istorice și juridice ale poporului daco-român, afirmând că s-ar fi alcătuit ca popor undeva prin Balcani, de unde ar fi emigrat în nordul Dunării prin secolele XIII–XIV, după sosirea ungarilor în Ardeal. Acest grup *exekutionskommando* au anticipat și alimentat teoria lui Roesler și Roller (vezi *Ibidem*, p. 59–60).

13. Reamintim că Martin Opitz, poet, umanist, istoric german, a scris, pe lângă poemul *Zlatna...*, despre trecutul nostru îndepărtat un studiu de sinteză, *De Dacia antiqua...*, din nefericire, nefinalizat și nepublicat, dispărut odată cu dispariția poetului.

14. Hora strămoșilor noștri l-a încântat și pe Homer: o surprinde pe scutul de aur și argint, făurit de Vulcan pentru Ahile (vezi Nota 42, p. 60 a lui M. Gavril, inspirat din Homer, *Iliada*, vol. II, traducere de Sanda Diamandescu și Radu Hâncu, *Cântul al XVIII-lea*, p. 98–101).

Istoria de lângă noi

Traian Vuia: Gândirea și activitatea socio-politică și diplomatică (II)

Radu HOMESCU

În perioada 1909-1914, Traian Vuia, în calitate de colaborator al rubricii

Cronica externă a ziarului *Drapelul* din Lugoj, publică materiale privind situația internațională. Vizionar politic, el afirmă că dacă cineva ar putea pătrunde din exterior cu privirea prin globul pământesc, ar putea vedea neamurile fierbând ca un cazan foarte mare, deasupra căruia capacul mare se ridică, când într-o parte, când într-alta, slobozind nurași de fum ca o dovadă a fierberii mari ce are loc în cazan, îndegetând (arătând, n.n.) pericolul ce va veni când capacul nu va mai putea opri ieșirea aburilor. Va fi explozie mare atunci, o explozie teribilă. Statele lumii se agită, afirmă Vuia în 1910: *Anglia a devenit nervoasă deoarece Indiile pregătesc o răscoală generală, Rusia caută spre sud în Persia, iar contradicțiile interne o mistuie pe încetul; Marocul arde sub spuză, Franța în demersurile ei este amenințată de Germania; Creta este un formal vulcan despre care nu se știe când erupe; Austro-Ungaria, unicul prieten al Germaniei, văzută din exterior, este puternică, dar pe dinăuntru este slăbită; Japonia agită în taină treburile asiatice împotriva Rusiei și ține ochii la Statele Unite, cu cari azi, mâine, va ajunge necondiționat în conflict. Totul este încordat până la expansiune. Pentru muritorul de rând întrebarea este numai unde va plesni coarda. Căci atâta trebuie pentru ca concertul infernal să înceapă pe toată linia. Contradicțiile dintre blocurile politico-militare, Tripla Alianță și Tripla Înțelegere (Antanta), s-au amplificat. În acest sens, Franța și Germania își numără fiecare unitate de putere – afirma T. Vuia – și își vor număra odată și dinții, căci ele se vor folosi în ora răfuielii, atât de sălbatică promite ea a fi.*

Prevăzând izbucnirea marii conflagrații, în care vor fi antrenate, în primul rând, țările Europei, Traian Vuia se gândeste, cu multă speranță, la faptul că după război bătrânul continent va deveni o nouă Europă, cu o politică democratică, în concordanță cu aspirațiile popoarelor ei. În articolul său din 1914 intitulat *Criza politică europeană*, Vuia arată că este vorba despre o criză politică și economică generală, determinată de *nefericita organizare politică a Europei care chiar în statele cele mai mari și prin urmare mai hotărâtoare în viața popoarelor din Europa este astfel alcătuită încât numai la aparență servește interesele națiunilor, de fapt stă în slujba altor interese. Pentru susținerea acestor alte interese este indispensabilă asmuțirea popoarelor întreolaltă și dominarea tuturor prin molohul militar.* Popoarele sunt împovărate de cheltuielile militare, iar analistul politic Traian Vuia consideră că acestei stări de lucruri i se va pune capăt chiar prin molohul militar în forma unui război european, în urma căruia se va ridica de sine în Europa o organizație politică democratică corespunzătoare intereselor neamului. Căci, așa cum afirma el în 1903, *destinul omenirii pare a fi udat căile progresului cu sânge.*

În contextul asperităților între statele europene și al politicii de pregătire a stării de beligeranță care a condus la marea conflagrație mondială, ilustrul nostru compatriot bănățean, posesor al unor vaste și profunde cunoștințe politice și de drept internațional, s-a implicat în lupta pentru drepturile națiunii române, judecând situația existentă și apreciind că destrămarea imperiilor austro-ungar și țarist este obiectivă, creând condiții favorabile eliberării provinciilor românești și alipirii lor firești la România. Trebuie precizat că neutralitatea României, în vâltoarea marii conflagrații, era o soluție provizorie, o etapă necesară pe calea încheierii alianței cu Antanta care promitea sprijinul pentru unirea cu România a provinciilor românești aflate în chingile monarhiei austro-ungare măcinată în acele timpuri de o criză profundă fără soluții de ieșire. Spirit vizionar, Traian Vuia a argumentat convingător că finalitatea stării de lucruri din imperiu este eliberarea necondiționată a popoarelor înjugate. În același timp, fiind convins de necesitatea alianței cu puterile

Antantei, Traian Vuia se află în fruntea emigrației române din Franța și înființează la 30 aprilie 1918 Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, fiind numit președintele acestuia. Ulterior a îndeplinit și pozițiile de vicepreședinte și secretar general al Comitetului. Mai mult, în timpul Primului Război Mondial, Vuia a lucrat în cadrul Biroului de Investiții al Ministerului Apărării Naționale din Franța, valorificându-și cunoștințele tehnice la realizarea unor noi arme și la perfecționarea celor existente. În această perioadă, el elaborează un manifest adresat ostașilor români, sârbi, cehi și slovaci înregimentați în trupele austro-ungare, mobilizându-i la refuzul vărsării de sânge pentru o cauză străină intereselor lor și care se va întoarce ca un bumerang împotriva-le. Manifestul, multiplicat, a fost lansat de avioanele franceze în teatrul de operațiuni de pe frontul italian. În conținutul său, manifestul îndemna ostașii să militeze pentru libertate, pentru descătușarea popoarelor lor din chingile imperiale.

În declarația dată publicității, Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina exprima așteptarea eliberării de sub dominație, chemând pe toți românii la o acțiune solidară în vederea atingerii țelului național: unirea tuturor provinciilor românești cu Țara. În funcțiile pe care le-a deținut în cadrul Comitetului, Traian Vuia a desfășurat o amplă și

salutară activitate de organizare a unor legiuni de voluntari transilvăneni și de constituire a unui comitet unic al românilor stabiliți în Franța și Italia, inițiativă agreeată de guvernul și comandantii militari ai Franței. Mai trebuie remarcat faptul că, în vederea organizării unităților de voluntari care să lupte împotriva Puterilor Centrale, guvernul român a sprijinit inițiativa prin trimiterea la Paris, spre finele anului 1917, a unui grup semnificativ de intelectuali, din Regat și Transilvania, format din 30 de universitari și 40 de parlamentari. Din rândul acestora reținem următoarele notabilități: dr. Nicolae Lupu, Simion Mândrescu, Dumitru Drăghicescu, Traian Lalescu, dr. Thoma Ionescu (fratele diplomatului Take Ionescu), Toma Stelian, Orest Tafrales, C. Banu, Jean Th. Florescu etc.

La Paris, în 17 ianuarie 1918, apare primul număr al săptămânalului *La Roumanie*, organ de presă destinat apărării drepturilor românești, care ulterior devine organ săptămânal al unității naționale române și care își încetează apariția în iunie 1919. Publicația este condusă de politicianul Paul Brătășanu, fost senator și membru al Partidului Național Român, și de deputatul Constantin Banu, având drept colaboratori prestigioși ziariști Constantin Mille și Emil D. Fagure. În cuprinsul paginilor ei, regăsim numele lui Traian Vuia exprimându-și opiniile solid elaborate vizând drepturile românilor oprimați din Imperiul Austro-Ungar, protestând față de condițiile grele, economice și teritoriale, impuse României de Pace de la București (7 mai 1918) ș.a.

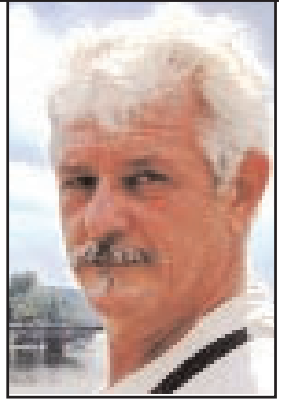
Traian Vuia a cunoscut și cultivat personalități de seamă ale emigrației cehe, slovace, sârbe, poloneze

etc. aflate în capitala Franței. Printre ei se numără Edvard Beneš, ministru de Externe al Cehiei, reprezentant al emigrației cehe și șef al delegației la Conferința de Pace, ulterior premier și președinte al Cehoslovaciei. Vuia participă la conferințele acestuia organizate la Paris și cunoaște pe Roman Dmowski, cel care a avut o importantă contribuție la refacerea statului polonez, șef al delegației la Conferința de Pace, precum și pe contele Luio Voinovici, jurist și publicist muntenegrean, fost secretar al cneazului Nicolae I Petrovici, fost ambasador al Muntenegrului la Vatican și delegat la Conferința de Pace de la Londra (1913). Totodată, Traian Vuia era în bune relații cu Henry Franklin-Bouillon, deputat (din gruparea radical-socialistă), ministru de stat și membru al Comitetului de Război (1917), diplomat francez.

În timpul conflagrației mondiale, Traian Vuia a întreținut strânse legături inclusiv cu mișcarea socialistă franceză, precizând că *în Anglia și Franța, ca în toată lumea din Occident, organizațiile socialiste sunt tot atâția factori de forță al căror cuvânt apasă greu în cumpăna marilor hotărâri ale statelor respective. Neamurile subjugate din Austro-Ungaria aveau tot interesul ca să obțină și concursul socialiștilor în marele lor zbucium pentru libertate.* Trebuie menționat că primul forum socialist care s-a ocupat de problema naționalităților din Imperiul Habsburgic a fost Congresul de la Londra, care a elaborat un program în această chestiune și la care partea română a avut un singur participant, în persoana doctorului Nicolae Lupu. La Paris, primele manifestări organizate de socialiștii francezi la care a participat activ Traian Vuia, în calitate sa de reprezentant al transilvănenilor, sunt cele prezidate de profesorul de la Sorbona Mario Roques, lingvist, filolog și romanist, preocupat de limba și literatura română, editor al *Paliei de la Orăștie*, conducător al revistei *România* și întemeietor al Institutului de Filologie Română din Paris. În raport direct cu problemele de mare interes ale emigrației române în fruntea căreia se afla, Traian Vuia frecventează cu regularitate adunările socialiștilor, arătând că dl Albert Thomas, *șeful mișcării socialiste și revoluționarul înțelegător al vremii a făcut sforțări uriașe pentru a lămuri și determina puternica opinie publică socialistă, ca să accepte ca unul din scopurile supreme ale războiului, dezrobirea națiunilor subjugate.* Precizăm că în 1920 Albert Thomas devine președintele Biroului Internațional al Muncii de pe lângă Liga Națiunilor, funcție pe care o îndeplinește până în 1932. Contrar majorității membrilor, a existat în sânul mișcării socialiste franceze o grupare minoritară care se opunea dezmembrării Austro-Ungariei. De la Traian Vuia aflăm că *minoritarii socialiști din Franța, în frunte cu Jean-Laurent-Frederick Longuet, deputat socialist, director al gazetei Le Populaire și al cărui bunic a fost Karl Marx, pledau pentru menținerea Imperiului Austro-Ungar, pretinzând, pentru a atrage masele sociale de partea lor, că dezrobirea națiilor din Austro-Ungaria reclamă prelungirea războiului. Toată lumea înțelegea că această campanie era inspirată, susținută și alimentată de către germani.* Mai mult, de la Vuia aflăm că Albert Thomas, sprijinit de amici și de reprezentanții națiunilor oprimate, *a reușit să-și impună teza și să convingă opinia socialistă din Franța că războiul, din contra, se va scurta prin rezolvarea problemei naționalităților și că rezolvarea aceasta va înlătura pentru vecie una din cauzele esențiale provocatoare de războaie.* Traian Vuia menționează ajutorul oferit de socialiștii francezi, grupați în jurul lui A. Thomas și sprijiniți de delegații Belgiei care afirmă că *socialismul internațional a făcut o mare greșeală atunci când a voit să devină internațional înainte de a fi național și că socialismul stă în fața unei evidente primejdii atunci când se dezinteresează de soarta popoarelor asuprite.*

Ștefan Stoenescu

Mihai POSADA

La 12 ianuarie 2025 ne-a părăsit Ștefan Stoenescu, eminent filolog, eseist și traducător (din și în limba engleză) american, originar din România. Născut la 30 ianuarie 1936, în București, fiu al unui înalt funcționar în justiție. Odată cu schimbarea de regim politic la 1944, firește că situația familială s-a schimbat dramatic pentru viitorul anglist. A lucrat la Institutul Meteorologic din București, anii 1962-1965. În ciuda multor împotriviri, a absolvit Facultatea de filologie română și engleză – catedra de limba și literatura engleză a Universității din București, la 1962. A debutat cu un studiu comparativ despre George Enescu și poetul american Wallace Stevens, în revista *Secolul XX*, în anul 1966. Tot aici, publică eseuri despre Joyce, Pound, W.H. Auden, John Crowe Ransom, nevalorificate editorial. Până la plecarea din Țară, colaborează cu articole și studii de literatură engleză și americană, la revistele *Astra*, *Lucașul*, *Contemporanul*, *România literară*, *Viața Românească*, *Tribuna*, *Tribuna României*.

A fost cadru universitar – lector titular – la Universitatea din București, Facultatea de Limbi Străine, între anii 1964 și 1987, anul când a cerut azil politic în Statele Unite ale Americii. A absolvit cursul de masterat în literatură comparată la Universitatea Cornell din SUA, la 1990.

Membru titular al Uniunii Scriitorilor din România, din 1978; membru titular al Academiei Americano-Române de Științe și Arte (ARA), din 1998; membru în comitetul editorial al revistei *Origini/Romanian Roots*, Norcross, Georgia, SUA, din 1997; membru al comitetului editorial al anuarului *Caiete internaționale de poezie/International Notebook of Poetry*, Norcross, Georgia, SUA, din 2000.

A participat anual la organizarea colocviilor de Ziua lui Eminescu, la New York, fiind o prezență marcantă între conaționali români din America.

Din bogata activitate de traducător, prefator, editor. Calitatea discursului critic al lui Ștefan Stoenescu se afirmă concret în cele o sută de articole incluse în *Dicționarul literaturii engleze*, coordonat de

Ana Cartianu și I.A. Preda, București, 1970. Coeditor, împreună cu Ana Cartianu, al volumului *Proză eseistică victoriană. Antologie*, București, 1969. Traduce din poezia lui Mircea Ivănescu volumul *Other Voices, Other Lines*, București, Editura Eminescu, 1983. Coeditor, în anul 1997, la Centrul pentru Studii Românești, Iași, al volumului *Romanian Poetry in English Translation. An Annotated Bibliography Census (1740-1996)*. Masiva antologie *Timpul – Rană Sângerândă. Poeți români în Lumea Nouă*, îl are pe Ștefan Stoenescu coeditor, împreună cu Gabriel Stănescu, la Criterion Publishing, în anul 2006.

Traduce *Lumea ca meditație*, poezii de Wallace Stevens, la Editura Univers, în anul 1970, împreună cu Constantin Abăluță, și, tot aici, romanul *Ce știa Maisie* de Henry James, în anul 1977, iar la Editura Eminescu, în anul 1978, romanul *Vârsta ingrată* de același autor. A tradus pentru publicația *Romanian Review*, eseuri de Constantin Noica, romanul *Ciuleandra*, al lui Liviu Rebreanu și altele, între anii 1978 și 1987. Împreună cu Constantin Abăluță, traduce antologia *Rime fără noimă* de Edwar Lear, la Editura Albatros, în anul 1973, reeditată la Editura Cartex, în anul 2024.

Traduce, împreună cu Thomas C. Carlson și Vasile Poenaru, volumul *Light at such a time: eight Romanian poets today*, la Memphis, TN: Ion Books/Raccoon, în anul 1988.

Prefățează romanul lui Henry James, *Ambasadorii*, în traducerea lui Corneliu Rudescu, la Editura Univers, în anul 1973, cu textul *Balsamul inteligibilității*, dedicat „Doamnei Profesor Ana Cartianu”. La volumul *Vorbe pentru vânt – poezii alese* de Theodore Roethke, apărut în același an la București, Editura Univers, în traducerea lui Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu, acesta din urmă semnează și un cuvânt-înainte, intitulat *Linștea nepieritoare din inima formei*. Prefața intitulată *W.S. Merwin și condiția sinergică a poeziei*, semnată de Ștefan Stoenescu,

însoțește selecția din versurile lui W.S. Merwin, *Poemele deceniului șapte (Versuri alese 1963-73)*, traducere de Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu, București, Editura Univers, 1977. O substanțială prefață, *Portretul unei arte la vârsta deplinei înfloriri*, semnează Ștefan Stoenescu la volumul *Poezie americană modernă și contemporană*, o selecție, traducere, note și comentarii de Mircea Ivănescu, apărut la Editura Dacia din Cluj-Napoca, în anul 1986. În anul 1997, la Editura Univers în traducerea lui Mircea Ivănescu și cu o postfață de Ștefan Stoenescu, romanul *Zgomotul și furia*, de William Faulkner – roman distins cu Premiul Nobel pentru literatură 1949. La romanul *Operațiunea Shylock*, de Philip Roth, tradus de Anca Dan, la Editura Univers, în anul 2000, postfața *Reașezarea în Europa*, dar și o Notă bibliografică. Scrie postfața *Binele-i o revărsare*, la romanul *Clopotul de Iris Murdoch*, apărut în traducerea Ancăi Gabrieli Sîrbu, la Iași, Editura Polirom, în anul 2002. În același an, la aceeași editură, postfața *La limita „antinomiei finale”*, la romanul *Dulcea lume de după*, tradus de Irina Horea din opera lui Russell Banks. Semnează prefața la T.S. Eliot, *Tărâmul pustii și alte poeme*, 1909-1962, apărut la Humanitas, în anul 2022.

Cu erudiția și acribia efortului său cultural, Ștefan Stoenescu a contribuit masiv și hotărâtor la promovarea literaturii engleze și a celei americane în România, cum și a celei românești în rândul cititorilor de limbă engleză.

După 1989, eșuează în încercarea de a își regăsi locul de cadru didactic la Universitatea din București. Ca o ironie a sortii, Ștefan Stoenescu își doarme, din 15 ianuarie/Ziua Culturii Naționale, somnul de veci pe malul Lacului Cayuga, în cimitirul Lake Wiew, din Ithaca, New York, Statele Unite ale Americii.

Trebuie subliniat că dintre toate naționalitățile oprimate din Austro-Ungaria, românii erau cei mai vitregiți, după cum arăta Traian Vuia: *Noi românii eram până la această epocă condamnați de a rămâne simpli spectatori îndurați ai sforărilor pe care aliații le făceau pentru biruința Dreptului, a Dreptății și Libertății. Toată lumea vorbea de cehi, de slovaci, de cehoslovaci, de italieni, dar de români prea puțin (și ș-atunci rău!), iar de ardeleni deloc.*

Apartenența lui Traian Vuia la mișcarea socialistă trebuie menționată și în legătură cu un episod din viața sa de politician.

În urma binecunoscutelor eforturi în lupta pentru unirea Banatului și a celorlalte provincii românești cu Țara Mamă, amicii săi din Lugoj l-au propus candidat, în circumscripția Răcășdia, pentru alegerile parlamentare din 1919. Unii din reprezentanții Partidului Național Român l-au contestat pentru că a fost socialist. Vuia își retrage candidatura și-i scrie avocatului George Dobrin, politician bănățean de seamă, explicându-i că el a aderat la Comitetul de înțelegere socialistă între aliați, prezidat de Albert Thomas, deoarece în acest Comitet toate popoarele iredente din vechia monarhie austro-ungară au fost reprezentate. Cehii aveau în acest comitet ca reprezentant pe Dr. Beneš, care azi este Ministru de Externe al Republicii Cehoslovace. Acest Comitet nu numai că nu era contra minorităților, ci avea ca misiune a arăta socialiștilor și opiniunii publice din Apus că eliberarea naționalităților oprimate de Austro-Ungaria este un postulat al democrației... Am devenit socialist din patriotism, sinceritatea mea nu a tras-o nimeni la îndoială și azi toate cercurile unde mă învârtesc, se știe ce opinie am. Cu justificată tristețe și cu demnitate, Traian Vuia precizează: *Dacă mi-aș fi încrucișat brațele aici (în Franța, n.n.) în decursul războiului și nu aș fi făcut nimica, cei din Centru (eșchierului politic, n.n.) m-ar afla demn de a fi reprezentant al poporului, dar fiindcă din patriotism am intrat în partidul socialist și acum tot din considerațiuni patriotice doresc să rămân fidel principiilor odată adoptate, mă văd descalificat. Cei din Centru doresc poate ca partidul socialist să cadă cu totul sub direcțiunea străinilor, dușmanilor a tot ce este românesc?... În timp ce cehoslovacii fac din un socialist un Ministru, la noi patriotismul aceluia care a făcut parte din același Comitet (ca și cehoslovacul, n.n.) este discutat.*

Un rechizitoriu la adresa politicienilor români pătrunși de virusul bizantin, adică de politicianism, îl transmite T. Vuia în țară din Garches, la 20 iunie 1923, alăturând opiniilor sale personale și pe cele ale străinilor: *Situația noastră politică văzută din străinătate este de tot rea. Eu însă sunt optimist în ceea ce privește viitorul mai îndepărtat al țării noastre... Am ajuns acolo că în străinătate factorii politici se dezinteresează cu totul de luptele noastre politice, România este o țară balcanică, guvernată de incapabili, bărbați fără principii, tembeli, lipsiți de patriotismul cel mai elemental, fără scrupule... Am văzut de mult că străinii ne cunosc mai bine. Cugetătorii, cari au avut ocaziunea de a studia poporul nostru și moravurile lui, pretind că răul are ca rădăcină faptul că România n-a avut aproape niciodată o tinerime generoasă și din cauza aceasta s-a ancrat (impregnat, n.n.) în ei convingerea că în țara aceasta democrația nu se va putea întrupe decât foarte greu, unii merg până la afirmarea că nu se va întrupe niciodată. Într-o scrisoare adresată lui G. Dobrin, Traian Vuia relatează care este opinia publică din străinătate despre România, arătând că francezii sunt nedumeriți în legătură cu faptul că românii nu reacționează la proasta guvernare a țării printr-o opinie publică care să oprească abuzurile. El opinează că ceea ce ne trebuie este o educație civică a poporului. Iar aceia care duc lupta au nevoie de o organizațiune puternică cari să reacționeze la toate ocaziunile. În aceeași scrisoare, Vuia consideră că revigorarea propagandei antiromânești din străinătate este înlesnită de lipsa de dragoste de țară a guvernărilor. Se poate constata apoi la noi o mare scădere, despre care numai acela care a viețuit mai îndelungat în țările occidentale o observă, lipsa de patriotism adevărat. Este încă un fenomen îngrijorător. În urma marii propagande făcute cu un aparat puternic, dușmanii noștri caută să arate lumii că prin crearea unei Români Mari au balcanizat Europa Centrală. Arată că românii sunt incapabili de a exploata avuțiile uneia dintre cele mai bogate țări ale Europei și ei tind a indica lumii că starea actuală nu poate rămâne definitivă, că Europa, vrând-nevrând, va fi silită să facă gestul lui Cristos din parabola cu talantul pe care l-a luat de la acela care îl îngropase și l-a dat aceluia care l-a fructificat. Nu cred că își vor ajunge scopul, este însă cert că noi contribuim la întărirea acestei credințe în opinia publică mondială. Traian Vuia dă ca exemplu de lipsă de preocupare din partea română pentru contracararea acestei propagande ostile faptul că Legația română de la Paris, din motive financiare, a desființat Biroul de Presă, în schimb pompează bani într-o serie de misiuni costisitoare compuse de oameni incompetenți. Concluzia plină de amărăciune a inventatorului român este că o reputație pierdută nu este ușor de recâștigat. De asemenea, într-o altă corespondență a sa de la finele anului 1923, Vuia arată că, dincolo de lipsa de patriotism din partea conducătorilor țării, de inexistența solidarității și a curajului, cea mai păgubitoare este că interesul public nu triumfă de interesul particular. Am însă convingerea că situațiunea s-ar îmbunătății dacă administrația țării s-ar pune în mâini mai cinstite. (Va urma.)*

In memoriam

Dumitru SÎRGHIE

Motto: Poezia este arta supremă a cuvântului replămădit în freamătul dogoritor al inimii. Este însuși graiul nemuririi din noi. Posibilă oricând și pretutindeni, ea se ascunde atât în lucrurile

mărunte, cât și, mai ales, în cele de sus, cu perpetua năzuință de a se descoperi într-un parfum deschizător, ca un Sunet peste culmi și peste oameni! (Pan. M. Vizirescu)

Restituiri: poezii inedite de Pan. M. Vizirescu

Esențialitatea spirituală a liricii panviziresciene a fost dominată de ceea ce s-a numit în epocă *Gândirismul*, curentul cultural și ideologic care-a lăsat posterității opere de mare însemnătate în literatura română, capabile să străbată vremelnicia timpurilor, până în zilele noastre, păstrându-și valoarea, luminozitatea și umanismul lor doctrinar. (1)

Se manifesta atunci o învioreare a spiritului românesc, o trezie a luminii, a școlii, a democrației... O lume dornică de carte și de cultură națională, care-și chema talentele la orizont... *Un Bădea Cârțan multiplicat*... Se profila pe cerul patriei o nouă geografie a spiritului românesc, sub deviza „Un neam renăscut chemat la viață nouă”. Acest ideal a fost întregit odată cu apariția *Gândirismului*...

Anii 1914-1922 fuseseră, până în 1918, sub bubuitul tunurilor, iar până în 1922 lipsiți de literatura care se retrăsese în carapacea timpului.

Din 1922, până în 1930, vremurile au fost asaltate de o inflație fără precedent a literaturii, dominată de curente care nesocoteau flagrant tradițiile și istoria neamului. Perioada 1930-1938 a venit cu *deflația literară*, cu o limpezime astrală a câmpului literaturii românești, care a readus tradiția și cultul strămoșilor înapoi la matcă, curentul gândirist, deși născut din inima poporanismului și semănătorismului, dar nerămânând împietrit în arealul acestor viziuni, le-a adăugat noi formule de artă și creație, care au redefinit fundamental spiritul autohtonist românesc, în toate cele șapte arte. (2)

Ei, bine, în această perioadă, Pan. M. Vizirescu (1903-2000) și-a găsit sinele spiritual și rostul cultural, care îi definesc opera literară, peste care nu se poate trece așa ușor, cum au dorit comuniștii, până în decembrie 1989, și nici așa cum doresc astăzi neo-marxiștii noștri de toate zilele și nopțile, denigrând apostatic tot ce a creat *Gândirismul*...

Înveșmântat cu har de Maica Domnului, la 16 august 1903, data venirii sale pe lume, și înzestrat cu logosul vetrei sale strămoșești, alături de alți mari ierarhi ai poeziei creștine, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Cezar Petrescu, Aron Cotruș, Ion Petrovici, Mircea Eliade, Dan Botta, Radu Gyr, Vintilă Horia etc., a tors firul spiritului românesc, transformând lumina sufletului românesc în creații de foc, care ard și azi pe Crucea Biruinței.

Deși, în perioada de după Primul Război Mondial, numele lui Pan. M. Vizirescu a circulat în majoritatea revistelor importante, ca poet, prozator, eseist, în *Dicționarul cronologic al literaturii române*, apărut în 1979 și coordonat de Ionel Oprea, numele său nu apare niciodată, în ciuda faptului că pe ultima copertă a volumului *Poeme*, publicat la Editura Eminescu, în anul 1982, eseistul Nicolae Balotă scria destul de elogios la adresa sa: „Pan. M. Vizirescu are în urma sa lungă și bogată activitate literară, apreciată de unele personalități ale vremii precum Nicolae Iorga, Octavian Goga, Tudor Arghezi și alții. Poetul se remarcă în cadrul generației sale ca unul dintre scriitorii de marcă ai epocii.”

În plin comunism, motivația coordonatorului acestui dicționar, aceea de a nu-l include pe ultimul gândirist, este de înțeles: Pan. M. Vizirescu rămăsese un *criminal de război*. Contrar generozității lui Valeriu Râpeanu, directorul Editurii Eminescu, care și-a asumat publicarea volumului *Poeme* (1982), apoi, ceva mai târziu, volumele *Sunet peste culmi* (1985) și *Călătorie de taină* (1988), fără repercusiuni din partea cenzurii comuniste, numele lui Pan. M. Vizirescu întregea încă o listă specială a scriitorilor anticomuniști, alături de Nichifor Crainic, Aron Cotruș, Radu Gyr și alții. De altfel, asta spune chiar Pan. M. Vizirescu, în interviul acordat Mariei Spalac, amintind împrejurările politice, adică „Direcțiile comunismului, prin care tot ceea ce era românesc trebuia înlăturat”. (3) După Revoluția

din Decembrie 1989, în anul 1995, Pan. M. Vizirescu reușește, fără nicio restricție, să-și publice încă două volume de poezie, anume *Prinos de lumină și har* (Editura Agora, Iași), precum și *Mi se oprise timpul* (Editura Eminescu, București).

Asta, după ce activitatea sa literară se derulase între cele două conflagrații mondiale, el semnând în cele mai importante publicații ale timpului și având girul marilor cărturari ai vremii: Nicolae Iorga, Octavian Goga, Nichifor Crainic, I.A. Brătescu-Voinești, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Mihail Dragomirescu etc. A debutat la publicația lui Iorga, *Universul literar*, apoi a scris la celebra revistă a lui Arghezi *Bilete de papagal*, la *Revista Fundațiilor Regale*, încoronându-și opera la revista *Gândirea*, al cărei baci a fost mentorul său, Nichifor Crainic.

Referindu-se la lirica sa, Pan. M. Vizirescu spune că aceasta stă sub semnul mărturisirilor sale tainice și că „au fost scrise pentru mine și cu ele voi merge la judecata lui Dumnezeu”. (4)

În creația sa publicată după ieșirea din autoexil și până la plecarea în eternitate (în anul 2000), păstrându-și sufletul plin de credințioșie, Pan. M. Vizirescu a continuat, în aceeași cheie naționalistă, poate un pic mai ermetizată, din motive de securitate, elogiindu-și istoria și patria, cu trecutul ei de luptă, dar și trecutul literar românesc glorios, cu sufletul ancestral al țaranului român, cu efluviile, ce-i drept, ceva mai potolite ale autohtonismului românesc, cu legătura sacră dintre Biserică și Neam, cu patimile și obsesiile omenești ale românilor, cu natura țării și azurul cerului nostru dintotdeauna.

Cărțile de poezie pe care le-a publicat Pan. M. Vizirescu, în perioada comunistă, dar și în cea postdecembristă, au, fără îndoială, amprenta *Exilului de taină* în care-a sălășluit cale de 23 de ani, sub nasul Securității comuniste, care, culmea, nu reușea să-i dea de urmă, în ciuda vigilenței ce i s-a atribuit de-a lungul timpului.

Datele privind-l pe *banditul* Pan. M. Vizirescu, din Arhiva Operativă a Securității, în posesia căreia suntem, ne arată o adevărată rețea de informatori, formată din oameni simpli, scriitori, medici sau alți turnători de joasă moralitate, atât din județele Olt, Vâlcea și Dolj, cât și din Capitală sau de aiurea, care, fiind stipendiați ca să-l vâneze pe scriitor, au dat zilnic rapoarte, începând cu anul 1945, când el a fost condamnat la muncă silnică pe viață, cu confiscarea averii, până în decembrie 1989, când Securitatea comunistă și-a schimbat *pălăria*. Considerăm că, din punct de vedere literar, autoexilul scriitorului oltean a fost unul rodnic. Pe lângă voluminosul roman *Păcătoasa*, al cărui manuscris a văzut lumina tiparului abia la sfârșitul anului 2021, la Editura slătineană Arena Artelor și al cărui coordonator sunt, cele câteva sute de poeme au fost, desigur, plăsmuite în singurătatea ascunzîșului său, vorbind cu păianjenii, cu porumbii și cu șobolanii, care îi dădeau protocolar și camaradereste târcoale.

Coborât din Eminescu și sub înrăuirile naționaliste ale lui Eminescu, apoi Nicolae Iorga și Nichifor Crainic, colaborator la celebra revistă *Bilete de papagal* a lui Tudor Arghezi și coleg de redacție

cu o pleiadă de alți mari creatori ai literaturii românești interbelice la *Revista Fundațiilor Regale* și la mai toate publicațiile din linia întâi a culturii românești din epocă, Pan. M. Vizirescu nu se sfiește, în poemele sale, să-și elogieze modelele intelectuale.

Pe 16 august 2023, s-au împlinit 120 de ani de la nașterea scriitorului și jurnalistului slătinean Pan. M. Vizirescu! Volumul *Clipa lăudată* este provocator, un adevărat mozaic de trăiri și sentimente, Pan. M. Vizirescu fiind o figură complexă a culturii locale și naționale: ziarist, romancier, poet, critic literar și chiar dramaturg, corespondent de război.

A făcut parte din lotul celor 14 jurnaliști judecați în perioada mai-iunie 1945, pentru „crimă de contribuție la dezastrul țării”. Condamnat la închisoare pe viață, a reușit să se sustragă pedepsei, trăind peste două decenii ascuns în podul casei părintești din Slatina. Autorul este de fapt un om de cultură de mare valoare, cu o viață extraordinară, care a scris mai multe cărți la lumina nișei din pod, unde și-a petrecut aproximativ 23 de ani.

Județul Olt este un tărâm încărcat de o istorie culturală fascinantă, încă nepusă în valoare de cei îndrituiți să facă acest lucru, iar Slatina lui Barbu Paris Mumuleanu este o veche vatră de cultură și civilizație printre ale cărei mari personalități culturale datorite posterității se află și ziaristul și scriitorul Pan. M. Vizirescu. Este obligatoriu și, mai ales, moral, ca ultimului mare gândirist să-i pună cineva în valoare opera, personalitatea, precum și contribuția la dezvoltarea limbii române.

Clipa lăudată aduce la lumină o parte a operei lirice a lui Pan. M. Vizirescu, o serie de poeme în manuscris, care au fost scrise înainte de autoclustrarea sa în podul casei părintești (*Exilul de Taină*), acolo unde a stat 23 de ani, dar și după ieșirea sa din „viziună”, direct în societatea comunistă, în care a trebuit, cumva, să se adapteze.

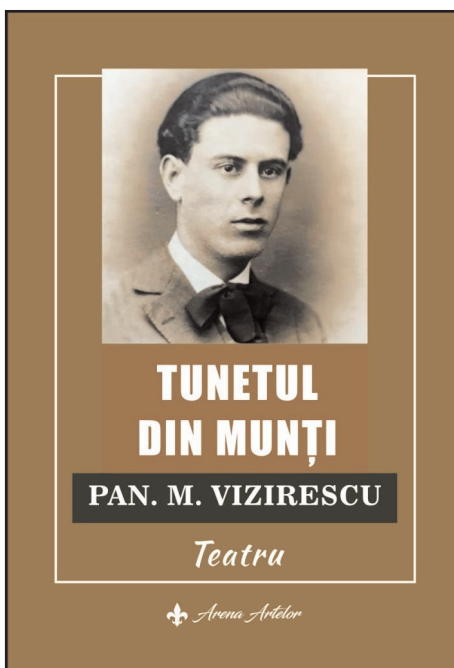
În aceste scrieri poetice nu există niciun compromis cu privire la subordonarea sa față de regimul comunist, Pan. M. Vizirescu continuând să vizeze, în aria sa lirică, așa cum făcuse cândva, la *Gândirea* lui Nichifor Crainic, iubirea augustiniană, religia creștină, sentimentele metafizice și umanitatea omului, ale cărui simțiri patriotice și creștine n-au fost alterate de materialismul dialectic și istoric al prăpădului ateist.

Demersul nostru literar face parte dintr-un proiect generos, acela de a reda literaturii române viața și creația marelui ziarist, scriitor, publicist și patriot, cel care a fost condamnat de comuniști la închisoare pe viață și care, printr-un miracol, a reușit să se sustragă acestei pedepse date de acel stalinist Tribunal al Poporului, din „Epoca ticăloșilor”...

Așadar, după romanul *Păcătoasa* și *Pan. M. Vizirescu – la microfonul Radiodifuziunii Române*, o reală literatură de sertar, care a suscitat un adevărat interes în lumea literară românească, iată *Clipa lăudată*, ce conține versuri lăsate „pe foi de manuscrise”, datând din anii 1930, până după decembrie 1989.

Mulțumim, cu plecăciune, venerabilei scriitoare de origine basarabeană Nina Cosmulescu, soția lui Dan Cosmulescu, nepotul lui Pan. M. Vizirescu, cea care mi-a cedat drepturile de autor cu privire la opera „ultimului gândirist”, dar și doamnei Simona Pinte, fiica lui Dan Cosmulescu, pentru disponibilitatea și generozitatea pe care mi le-a arătat întru realizarea acestui proiect cultural.

P.S.: Cele 140 de poeme (datate sau nedatate de autor), care au văzut, în premieră, lumina tiparului, fac obiectul unor manuscrise lăsate de Pan. M. Vizirescu posterității.

Brâncuși, triple valențe

Maria Mona VĂLCEANU

Si eu am fost cândva un copil al muntelui, declară Octavian Apostoiu în volumul *Brâncuși în spațiu-timp, Valențe de gradul trei*, apărut la Editura RAO, București, 2024, în paginile în care face un demers liric vorbind despre Oltenia de sub munte, Hobița sculptorului și locul nașterii sale, Vaideenii străvechi. Și tocmai această apropiere a matricii spirituale, alternanța deal/vale, cum ar spune Lucian Blaga, îl face să evoce anii copilăriei, acea transumanță specifică zonei, vara la stână, iarna în sat, cărările muntelui, obiceiurile străvechi și oamenii aceia puternici, hotărâți să înfrunte vijeliile vremii și ale istoriei. Evocând în primele pagini ale cărții copilăria și tinerețea lui Brâncuși în Țară, citează cu plăcere textul din Vasile Paleolog: „De la sihaștrii stepelor Costache a învățat să aprindă focul fără iască, fără cremene și amnar, cu doar două bețișoare frecate... În acest vuiet de istorie nescrisă, cu impreviziuni de basm și de legendă, cu iernile grele și verile tot așa, cu cremeni, cu bușteni și uneori cu fiare care, deși înfricoșate de om, tot mai răpeau ziua în amiaza mare o văcușoară sau un vițel, de oi măcar nici nu mai pomenim, de prăpăstii fără fund sau de ziduri drepte până la cer, în acest mediu al vieții pieptișe și eroice de munte și-a petrecut prima tinerețe Costache Brâncuși” (V.G. Paleolog, *Tinerețea lui Brâncuși*).

Dar și copilăria autorului prezentei lucrări, el însuși ciobănel la munte, se încheie, prima dezrădăcinare, ca și adolescența brăzdată de multe lecturi, cu anii studenției la Facultatea de Comerț Exterior, a doua dezrădăcinare, și apoi în 1980 cu decizia de a nu se mai întoarce în țară dintr-o misiune comercială în Olanda, a treia și cea mai grea dezrădăcinare. Stabilizat la Bruxelles cu statut de refugiat, urmează cursuri universitare pentru a obține licența de actuar, profesie rară și relativ necunoscută, menirea actuarului fiind să evalueze riscurile prospectiv, înainte de a se produce. Din 1987 autorul nostru este membru al IA/BE (Institute of Belgian Actuaries). „Profesional și social totul era bine, dar plecarea din România a fost pentru mine a treia dezrădăcinare, și cea mai dură. Problema era imposibilitatea de a revedea țara, familia, prietenii, locurile unde am copilărit și hălăduit. Atunci am realizat ce înseamnă dorul nestins.”

După 26 de ani lucrați în meseria de actuar în Europa și în America, din 2011 s-a repatriat în România. Acest dor nestins se pare că stă și la baza iubirii pentru Brâncuși. Octavian Apostoiu declară că a avut șansa de a vedea cea mai importantă Retrospectivă Brâncuși din istorie, găzduită de Philadelphia Museum of Art (8 decembrie-31 decembrie 1995) și organizată în tandem cu Centre Georges Pompidou din Paris. Catalogul muzeului de la Philadelphia menționează că au fost reunite 130 de exponate, din care 97 de sculpturi, 22 de desene și 11 fotografii. Urmează participarea în 2015 la un amplu simpozion organizat la Târgu Jiu cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la inaugurarea *Coloanei Infinite*, interesul pentru Brâncuși fiind sporit și de ajutorul dat soției sale, scriitoarea Ana Calina Garaș, în obținerea documentației pentru cărțile

Brâncuși – Prinț al formei pure și Brâncuși – tangențe spirituale.

Dar să vedem cum este abordat subiectul în acest volum, *Brâncuși în spațiu-timp*, unul din cele mai interesante și inedite studii care s-au publicat despre genialul nostru oltean. Sunt abordate trei perspective asupra Ansamblului Monumental de la Târgu Jiu, plus extrapolări la alte teme precum *Ovoidul*, *Măiastra*, *Leda*. Este în primul rând o perspectivă matematică, ce cuprinde valențe inspirate din numerologia explicată a sculptorului și din morfismul creației lui, „culminând cu serii matematice la pas geometric de 2”. A doua perspectivă ilustrează echivalențe (armonii) în fizica ondulatorie, în particular undele electromagnetice și acustice subiacente clepsidrei ca element-refren al Ansamblului. A treia perspectivă prezintă valențe de ordin cosmologic, o dublă paralelă, clepsidra Coloanei versus clepsidra Relativității, și una de la om la om, Brâncuși versus Einstein. Aceste valențe sunt interpretări sau asocieri ale autorului derivate din formele și dimensiunile sculpturale studiate sau inspirate din cugetările lui Brâncuși.

În ceea ce privește titlul acestei cărți, autorul ne avertizează că sintagma *spațiu/timp* provine din teoria

relativității, pentru a ne aduce aminte că existăm nu doar în spațiu, ci și în timp, și, pe când noi credem că doar spațiul contează și-l dorim cât mai îmbelșugat, uităm „timpul inexorabil care ne transformă în oale și ulcele pentru generațiile viitoare”.

Sunt pagini frumoase despre tinerețea sculptorului, mai puțin cunoscută până la obținerea arhivei lăsate testamentar statului francez, și uneori glasul autorului intervine cu aprecieri din realitatea imediată, ca în pasajul despre plecarea sculptorului din Țară, în capitolul *Dia-Spor*: „Și-ar fi imaginat oare Brâncuși că un sfert din populația României de mai târziu va călca pe urmele lui, într-o diasporă de bunăvoie și nesilită de nimeni? Ar fi ajuns el unde a ajuns, dacă nu și-ar fi ascultat porunca tainică a sorții?” Era tânăr de 28 de ani și

încrezător în steaua sa, în pasărea măiastră din cuibul inimii, care nu era altceva decât aspirația arzătoare spre reușită.

Urmează alt capitol, *Fărâme de exegeză*, în care, pornind de la modul cum își rezuma Brâncuși viziunea artistică: „Naturalitatea în sculptură este gândire alegorică, simbol, sacralitate sau căutarea esențelor ascunse în material, iar nu reproducerea fotografică a aparențelor exterioare”, dar și de la metodele și principiile constințite în vasta literatură de specialitate, realizează un evantai de cuvinte-cheie pentru arta lui Brâncuși, pe care le reproducem: Cioplire directă în opoziție cu sculptura pasată prin modelaj, care ignoră comuniunea creatorului cu materialul; Reabilitarea paleo-primitivismului în artă, ca raportare primordială a unui Homo Sapiens cu natura; Sublimarea figurativului până la esența simbolului; Șlefuire până la oglindire, reflectând astfel lumină și ambient, și, în concluzie, cea mai influentă sculptură din secolul XX.

Prezentarea lucrărilor este complexă. Ilustrăm cu prezentarea *Coloanei* în capitolul *Înălțarea la Cer*, pornind de la mărturisirea sculptorului („Zile și nopți întregi am dezbătut dimensiunea coloanei, mai exact, numărul elementelor din care urma să fie compusă, mărirea lor în parte, proporțiile lor și înălțimea”), îmbinată cu precizările tehnice ale autorului: „Modelurile au fost turnate din aliaj de fontă după un model din lemn de tei, căruia Brâncuși i-a cioplit una din fațete pentru a obține curbura pașnică pe care o dorea. Stâlpul central a fost montat din 3 tronsoane de oțel, goale în interior, cu secțiune pătrată și degresivă de la tronson la tronson, asamblate vertical prin nituire. Susținerea la bază s-a realizat prin încastrare într-un trunchi de piramidă din beton îngropat în sol, cu latura de 450 cm și adâncimea de 500 cm. Elementele din *Coloană* includ un cadru metalic gros de 8 cm, care susține semi-romboedrul de bază, și un capac de 1 cm grosime pentru cel din vârf. Asamblarea *Coloanei* a fost supervizată și consemnată în fotografii de ing. Ștefan Georgescu Gorjan. Brâncuși a asistat la montarea primelor module, după care s-a declarat mulțumit și încrezător în restul operațiilor. Finisarea coloanei, respectiv metalizarea cu un aliaj de alamă, s-a realizat în vara anului 1938, sub supravegherea sculptorului. Monumentul final a ajuns la o greutate de 29 173 tone și o înălțime de 29,35 m.”

Dar să revenim asupra perspectivei matematice asupra operelor lui Brâncuși, subiect tratat special în capitolul *Valențe matematice*, autorul pornind de la aforismul sculptorului, „Spiritualitatea formei, echilibrul precis, matematic, arhitectura, trebuie să le prețuim tot atât cât și materialele”, amintindu-ne în același timp că, încă din Antichitate, Pitagora afirma că toate lucrurile sunt numere, în Renaștere Galileo Galilei considera că Universul e scris în limba matematicii și literele ei sunt triunghiuri, cercuri și alte figuri geometrice, iar aproape de noi, Albert Einstein ne spune că natura ar putea fi înțeleasă ca o structură matematică.

Dintre acestea, la capitolul ANEXE, am găsit de cuviință să atașăm doar 90 de fotocopii, care atestă, fără doar și poate, ortografia (uneori, greu descifrabilă a „ultimului gândirist”), celelalte 50 de înscrisuri fiind plăsmuite la mașina de scris, „unealtă” cu care Vizirescu a fost deprins încă din fragedă tinerețe. Aceste documente originale, la rândul lor, ca și cele scrise de autor, cu cerneala sângelui său albastru, se află în Biblioteca Editurii Arena Artelor, din Slatina.

Menționăm, de asemenea, faptul că, în cazul unor poeme (ce-i drept, puține la număr, rămase nefinisate) am intervenit discret asupra unor mici inadvertențe gramaticale, precum și în ceea ce privește lipsa unor titluri... Reiterăm faptul că Editura Arena Artelor, ca și compania Riposta Agroturism SRL, dimpreună cu Societatea Culturală „Pan. M. Vizirescu”, din comuna Mălaia, județul Vâlcea, dețin legal, *in integrum*, drepturile de autor cu privire la restituirea operei celui care a lăsat viitorimii, alături de alte creații importante, și romanul *Păcătoasa*, pe care noi l-am scos la iveală, tot după manuscris, la 70 de ani de la facerea lui.

Note

1. Gh. Vrabie, *Gândirismul – Istorie, Doctrină, Realizări*, Editura Cugetarea – Delafra, București, 1940, p. 9): „Nicio altă generație, parcă, n-a trăit mai intens

un ideal și n-a murit mai bucuroasă, ori n-a fost mai încheagată, mai unitară la viață, ca și la moarte, precum generația războiului. (E vorba de Războiul de Reîntregire Națională din 1918 – n.n.) De la cărturar și până la ultimul soldat, cum frumos spunea Nichifor Crainic, sufletul tuturor a fost o raniță, în care se ducea prin viforul gloanțelor, steagul României Mari. Dar moartea lor a fost viața noastră.”

2. Mircea Eliade, „Fragment autobiografic”, *Biblioteca Bucureștilor*, Ianuarie 2007 – Anul X, Nr. 1): „Am avut o libertate care se cucerise cu foarte mult sânge și cu foarte multe renunțări și nu știu dacă eram întotdeauna conștienți de imensele sacrificii făcute de înaintașii noștri pentru ca noi să putem pleca în India sau în Statele Unite, să-i putem discuta pe Freud sau pe André Gide la Fundația Carol în fața a două mii de persoane, să putem vorbi de autonomia culturii, de primatul spiritualului, de neangajare și așa mai departe.”

3. Maria Spalax, *În căutarea României Pierdute, Întâlniri cu oamenii secolului XX*, Fundația Luceafărul, 2002, p. 84.

4. Pan. M. Vizirescu, *Mi se oprise timpul*, București, Editura Eminescu, 1995, „Mărturisire”, p. 7.

Cărți și autori

Teodor Firescu, în *Dioptrii târzii*

Mihai CĂLUGĂRIȚOIU

Pentru că Teodor Firescu este un neobosit participant la evenimentele culturale, la care a fost invitat sau despre care a aflat, punctele Domniei Sale de „vedere”, competente și

pertinente, au fost, de cele mai multe ori, exprimate verbal.

În plină senectute însă, dând, probabil, curs îndemnrilor mai multor semeni, oameni de cultură cu care a interacționat de-a lungul existenței sale, a editat volumul *Dioptrii târzii*, la Râmnicu Vâlcea, Editura Proșcoala, în 2021, în care autorul ne prezintă „într-o întrezărire de lumină” (p. 7), o serie de eseuri, tablete și portrete, „în subiectivitatea mea (de simplu lector și nu de cronicar)” (p. 33).

Absolvent al Facultății de Filologie din Craiova, în 1972, Teodor Firescu a rămas toată viața un împătimit al literaturii, ca cititor avizat, sfătuitor înțelept și critic cu duhul blândeții.

Mai mult ori mai puțin explicit, autorul lasă să se înțeleagă că pentru cei născuți în preajma mijlocului secolului al XX-lea, când țara a fost împinsă într-o direcție greșită, singura șansă pentru cei tineri, mai ales pentru cei din mediul rural, a fost „cartea... permisul de liberă trecere”.

Din volum, aflăm că George Achim, prin scrierile sale, „ne dă repetate dovezi ale apropierei de frumos” (p. 9) și că are „har scriitoricesc” (p. 10), iar „cartea i-a fost permisul autentificat de liberă trecere” (p. 21).

Amintindu-și de Constantin Voinescu, alături și împreună cu care a făcut parte din „sistemul direcțional al Culturii de pe Olt” (p. 136), Teodor Firescu se oprește asupra picturii, dar și asupra „cărților lui Nae” (p. 130), nu altul decât Nicolae Truță, și despre vremea când „trebuia să faci ce ți se cere, dar să ai și măiestria disculpării când «îți scăpau boii în lucernă»” (*ibidem*).

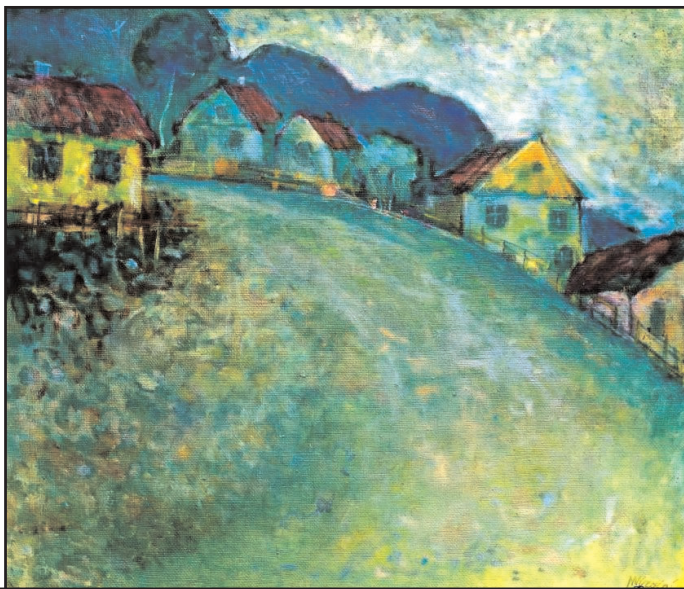
Despre Ion Aldescu aflăm că este înzestrat „să așeze în cadru de lumină înfățișări neprețuite

ale tezaurului istoric” (p. 23), despre Maria Calciu că este „o revelație bănuită și așteptată” (p. 25), iar din scrierile lui Ion Catrina că între eroii săi sunt „mulți învinși și puțini învingători” (p. 29).

Citindu-l pe Nicolae Cismaru (*Satul în care nu m-am născut*), Teodor Firescu surprinde și apreciază „o lume temeinic așezată în făgașul ei spațial și temporal” (p. 39), la Ovidiu-Cristian Dinică o „triangulație” armonioasă între „Eros, oneiros, thanatos (iubire, vis, moarte)” (p. 40), iar la Gelu Cristian Duimovici constată că „a fost un om și un scriitor revoltat pentru care doar ipostazele absurdului puteau să-i mângâie și să-i recompenseze chinul spiritual care i-a flagelat existența” (p. 47).

Autorul nu l-a uitat, „din veșnicia în care a plecat” (p. 49), pe Mihai Eminescu, recunoscându-i „dreptul la nemurire” (p. 51).

Amintindu-și de „Nenea ăl Mare” (p. 52), ni-l aduce în prim plan pe fratele său, cunoscutul Alexandru-Toma Firescu și-și recunoaște sficiunea neînțeleasă: „nu am scris niciodată despre ele”...

„cărțile fratelui meu (75 la număr)” (p. 55).

Un loc aparte în acest volum ocupă Gheorghe Nicolăescu, cu al său „univers epic cu semne și semnificații tradiționale” (p. 87), căruia i-a citit, prezentat, prefațat ori postfațat, putem spune, toate scrierile, în versuri sau proză, însoțindu-l, de-a lungul timpului, în „gândurile care îl scoteau în afară din toate întrebările” (p. 91).

Numindu-l „Un Sisif obosit și învins” (p. 95), Teodor Firescu îl evocă pe Sebastian Panaiot, proza acestuia, sesizând „demența paroxistică la care ar putea ajunge speța umană ca urmare a îndochinării ideologice extremiste” (p. 103) și consemnând că: „Pentru el, sinuciderea era o devansare a morții” (*ibidem*).

„În semn de neuitare și de omagiu” (p. 105), Teodor Firescu se oprește asupra dramaturgului Dumitru Radu Popescu și aserțiunile acestuia: „Trecutul nu e schimbător și viitorul nu e fix” (p. 110) și aceea că: „Biografia unui om este biografia unei comunități” (p. 112).

Teodor Firescu descoperă în scrierile lui Gheorghe Rusu „un înțelept tâlcuitor de vorbe, cu har scriitoricesc particular și autohton” (p. 120), iar în poezia lui Ioan Smedescu „Un poet autentic căruia îi datorăm Înălțarea spre Frumos!” (p. 123), socotindu-l în rândul celor pe care i-a numit „prietenii fundamentali” (126), alături de Nicolae Marinică, Nicolae Truță și Constantin Voinescu.

Nu în ultimul rând, dar respectând alfabetul, Teodor Firescu prezintă scrierile Zenoviei Zamfir, reliefând, în oximoronica scriere *Aproapele îndepărtat*, „perfectiunea stilistică a scrisului” (p. 144).

Un volum născut din multă, foarte multă lectură trecută prin filtrul cunoscătorului, omului și mai ales a creatorului, interpretului, eseistului.

Dacă ar fi să extrapolăm, am putea și noi să zicem: „Spune-mi ce-ai citit, ca să-ți spun cine ești!”

Mult timp viitor, Domnule Teodor Firescu și, printre altele, lecturi plăcute!

Revenind la numerele brâncușiene, de remarcă că există două dimensiuni de bază în tot Ansamblul, respectiv 45 cm și 55 cm, multiplicabile cu două suite de proporții pentru a reconstitui aproape toate celelalte dimensiuni. „Coloana Infinită s-ar putea descrie ca o geometrie ritmată de cifra 2, cu un potențial considerabil de interpretări: *axis mundi*, pivot al universului, arborele vieții, succesiunea generațiilor, stâlp al cerului, calea sufletului spre transcendență...” La fel de interesant este capitolul *Armonii ondulatorii* în care autorul ne prezintă o prelegere asupra tipurilor de unde, electromagnetice, acustice, acvatice, seismice, gravitaționale, amintindu-ne că unei lungimi de undă îi corespunde o frecvență în timp, ca și ceea ce numim radiestezie. Mai recente descoperiri ne ajută să vorbim despre *corelare cuantică*, ce intervine prin contact sau apropiere între două sau mai multe particule elementare, astfel încât o acțiune asupra uneia are efect asupra celeilalte. Caracteristica excepțională este persistența corelării după ce particulele sunt separate, chiar și la mare distanță.

Acest fenomen prin care o acțiune asupra unei particule se transmite alteia la distanță se numește *teleportare cuantică*, și ar explica vechile fenomene încă contestate, telepatia, hipnoza etc.

„Revenind la Brâncuși, oare n-ar fi posibil ca el să fi avut o comunicare cu materia (piatra, lemnul) printr-o formă de corelare cuantică, înainte de a începe lucrul cu dalta sau barda?” întreabă retoric autorul, bazându-se și pe cugetarea sculptorului: „Trebuie să te faci prieten cu materia, să o faci să vorbească în sensul binelui și al frumosului.”

Eugen Ionescu povestește cum Brâncuși vorbea despre „ioni”, principii ale energiei cosmice care străbat spațiul și despre care spunea că-i zărește cu ochiul liber, în razele soarelui. Analizând undele cerebrale, autorul crede că undele Epsilon și Lambda să fi jucat un rol important în creația lui Brâncuși, la origine copil supradotat, cu abilități supra normale, cu un talent și o putere de lucru extraordinare: „Pentru cititorul brâncușolog să divulgăm că dimensiunile fundamentale ale Ansamblului sunt în armonie de frecvență cu undele radio, indiferent de proveniența lor” și mai departe „dimensiunile fundamentale ale Ansamblului sunt în armonie cu frecvențele acustice joase, corespunzătoare sunetelor grave”. De asemenea, ne amintește autorul, undele se propagă sub diverse forme în reprezentare grafică: sinusoidă, pătrată, triunghiulară, dinte de fierăstrău. Exemplu, unda triunghiulară se regăsește în zigzagul sculpturii *Cocoșul*, ai cărui zimți reflectă muzicalitatea cântecului. Există totuși precizarea că

„asocierile din acest capitol sunt coincidențe, spre bucuria jocului și eventual a cititorului. Există totuși fărâme de realitate chiar în vorbele lui Brâncuși: *Coloana fără sfârșit* este asemenea unui cântec etern care ne duce în infinit, dincolo de orice durere sau bucurie factive.”

Incitant este capitolul intitulat *Brava Lume Nouă*, în care autorul strecoară întrebarea: „Oare nu cumva bravele noastre guverne dețin și păstrează sub cheie valoroase descoperiri și informații în intenția de a-și manipula supușii fideli sau infideli? De exemplu, telepatia nu ar funcționa fără radiestezie, dar ambele sunt necunoscute în mod oficial. Frecvența extrem de joasă a undelor cerebrale, de la 100 la 0,5 Hz, apare ca o dată primordială pentru

potențialul de comunicare la mare distanță, dar și pentru rolul protector al ființelor față de interferențele electromagnetice provenite din natură sau mai nou din tehnologia accesibilă nouă.” Și evident îngrijorarea că rețeaua 5G și cei 42 000 mini sateliți în curs de lansare, releele pot fi utilizabile și în alte scopuri, pentru transmiterea spre undele noastre cerebrale a diferitelor mesaje. Titlul capitolului este justificat de faptul că autorul consideră că Huxley și Brâncuși au fost vizionari și inovatori în arta lor. În următorul capitol, *Valențe Cosmo-Geometrice* ne propune o juxtapunere între temele sculpturale și cosmologie, apoi o paralelă om la om între Einstein și Brâncuși și o paralelă între clepsidra coloanei și clepsidra luminii din teoria relativității. Creația inovatoare a lui Brâncuși e aproximativ simultană cu perioada revoluționară a cosmologiei fizice, „în 1907-1908, la 2 ani după Teoria Relativității Restrânse, Brâncuși sculpta *Sărutul*, simbol al fuziunii cuplului în eternitatea pietrei și prima lucrare modernă din istoria sculpturii”.

Volumul domnului Octavian Apostoiu, deși redactat pe baza a numeroase cunoștințe și a unei documentări bogate, păstrează o notă de joc și de ușoară ironie pentru a ne face să surmontăm mai ușor anumite detalii științifice sau amărăciuni și primejdii ale vieții noastre prezente sau poate, viitoare. Și încheie citând tot din Brâncuși: „Singura bogăție pe care o putem stăpâni este spiritul nostru.”

Dacă iubire nu e... nimic nu e?

Ion ANDREIȚĂ

De când poezii s-au prosti/ Amorul nu mai e la modă. (George Topîrceanu)

Propun să reflectăm puțin asupra acestui citat. Dincolo de gluma amară, dar reală, a autorului, în stilu-i specific, inconfundabil (a se avea în vedere *Balade vesele și triste*, *Migdale amare*) se întinde, astăzi mai abitur ca oricând, o câmpie a poeziei de dragoste, vântoasă și pârjolită de secete. Luați o carte de pe teigheaua unei librării, deschideți-o și citiți: veți descoperi orice – o harabură de sentimente confuze, în cuvinte întortocheate, așa-zis moderne, multe frizând sexul, absurdul, ridicolul – numai starea aceea înălțătoare, de inefabil și puritate, nu. (Nu sunt excluse excepțiile; rarissime, și tocmai de aceea întărind regula momentului.) Reflectând mai adânc, și mai larg, observăm o anume aversiune la adresa *călăreților de Pegasi* ori a *zăvorâților în Turn de fildeș* încă din Antichitate. Heraclit din Efes, într-unul din cele 130 de fragmente-citate-maxime rămase din opera lui (*Despre natură*) – adesea paradoxale, limbaj cultivat și dezvoltat de mai târziu Nostradamus – decretează: „Puneți biciul pe poezii, că strică oamenii”.

Întorcându-ne la ideea noastră, se ridică întrebarea: Cine salvează dragostea, iubirea – existentă dintotdeauna, pentru totdeauna – de la uitare, în arealul literaturii contemporane, dacă poezii nu o mai pot face? Încerc să sper, să cred că ea palpită, trăiește prin pana scriitorilor de proză: romane, nuvele, povestiri – în stiluri și modalități diferite. Mă conduce către această concluzie romanul doamnei Eufrosina Otlăcan, *Monolog epistolar* (cu subtitlul, pe pagina de gardă, „Scrisori din tinerețe recitate la bătrânețe. Pagini de dragoste și amar”), Editura Biscara, București, 2024.

Într-o succintă Prefață, autoarea fixează coordonatele temporale: „Eroii acestui roman sunt Nelu și Victoria, iar povestea lor, care poate fi citită printre rândurile scrisorilor, este a anilor în care au fost împreună. Începutul se așază în anul 1954, la 18 ani ai studentei din anul întâi la matematici, la 22 de ani ai studentului din anul trei la fizică, și se încheie după 34 de ani.” În carte sunt păstrate numai scrisorile *lui* către *ea*, dar printre rânduri deslușim, intuim, pe lângă personalitatea puternică a *lui*, și sensibilitatea, delicatețea (pe alocuri, chiar fragilitatea) *ei*. Totodată, autoarea pare a se dezvinovăți de o posibilă suspac-tare a unei realități identitare, afirmând: „Consider a fi un gest de suflet scoaterea lor la lumină, măcar acum, când se împlinesc 70 de ani de la primele scrisori”. De ce? Pentru că în aceste scrisori, mai mult sau mai puțin adevărate, sunt surprinse aspecte reale, tablouri în relief, secvențe semnificative din viața socială și spirituală a vremii respective, cu ecouri resimțite și în mileniul în care ne aflăm.

Trecem peste un preambul alcătuit din patru poezii – etalate parcă spre a arăta că pe atunci poezii încă știau să cânte iubirea – și ne oprim la *prima scrisoare*, datată București, 16 aprilie 1954, adresată lui *Struguraș scump* (numele de alint, în familie și între colegi, al studentei Victoria). Scrisoarea se deschide cu următorul motto, din Coșbuc: „Viața-aceasta-i bun pierdut/ Când n-o trăiești cum ai fi vrut;/ Căci nu-i tot una de-ai murit/ Leu sau câine lănțuit” – crez care dezvăluie dintru început personalitatea puternică a eroului. Această scrisoare este, într-un fel, unghiul ce deschide perspectiva; evoluția ritmică, trepidantă și complexă a unei trăiri ce tinde să atingă apogeul. Revelația unei vieți tinere petrecute până atunci pe băjbăite, iluminată brusc de raza iubirii: „M-am agățat de iubirea imensă ce ți-o port, ca de ceva nefiresc, cu tot dorul de viață și cu toată puterea mea”. Se agață nu ca înecatul de pai, ci impetuos, ca de ceva ce aștepta; mai mult, ceva ce i se cuvenea – o stare nouă, în care sunt rostite mai multe întrebări, ca niște imputări în absolut (acoperind, totuși, străveziu, destinatară, căreia i se pregătește *capcana*): „Cine va îndrăzni să ia asupra lui povara unor visuri *nebunești*, ce s-au născut în creierul unuia ce pretinde că nu e de acord cu orânduirea lumii de acum, cu tot ce fac azi oamenii, că nu e mulțumit de însăși situația omului, că disprețuiește neadevărul și-l doare

înjosirea ca rana unui fier înroșit”. Iubirea, înțeleasă ca un dar divin și promovată ca atare, urmând exemplul lui Iisus Hristos, sporește în intensitate, sentimentele ating adâncimi abisale, spre identitatea de unicat. Dacă ar fi să aleg, comparativ, o pereche – din atâtea ce populează literatura română și universală – m-aș opri la Adam și Eva, din romanul lui Rebreanu, cuplu care se caută din Antichitate și până în prezent, parcurgând șapte existențe succesive, spre a atinge perfecțiunea, idealul, absolutul. Nelu, eroul timpului nostru, căci la el ne referim în primul rând (Victoria fiindu-i părtaşă în subsidiar), strălucind meteoritic, arde etapele într-una singură, în numele omului și al Omului-Dumnezeu, Iisus. „Apostolul neamurilor – îi scrie Nelu într-o scrisoare – Sf. Pavel, în una din epistolele sale, înalță cel mai frumos imn iubirii. (...) De aceea, Iisus Christos a și spus că Dumnezeu nostru este Dumnezeuul iubirii. Cu această iubire, pe care o acord Creatorului și țelului drumului vieții mele, vreau să-ți încoronez și fruntea ta, iubita mea scumpă...” Apoi: „În mersul nostru spre înălțarea personalității omenești, ne-am regăsit și, contopiți pe veci într-un imn al iubirii supreme, am pornit să cucerim viața pământului omenesc și s-o biruim, am pornit să urcăm treptele perfecțiunii după cuvintele Mântuitorului, pentru a cuceri și Eternul Bucuriei!” Pentru ca, în concluzia revelației sale, să mărturisească: „Am găsit iubirea, iubirea absolută, ce nu cunoaște margini și care nu știe ce înseamnă greșeala!” Dar îndoiala – a cititorului, desigur – naște întrebarea: Totuși, nu e prea mult și prea repede atins acest prag? De unde atâta putere, atâta încredere, atâta cutezanță? Sigur pe sine, Nelu afirmă: „...știu că dreptul meu pe acest pământ este un drept regal!” Așadar, el ar fi unul din cei aleși, poate chiar *cel ales* – și, de aici, alte întrebări...

Concomitent cu sporirea iubirii pentru Struguraș-Victoria, personalitatea lui Nelu capătă însușiri – din protector-povățuitor – tot mai dominante autoritare. Nimic rău până aici; iubirea poate fi/trebuie să fie și autoritară, spre a se proteja de posibile imixtiuni nedorite, care ar putea influența, chiar strica, alchimia înaltelor, pure, sentimente, călăuzită de voința divină și supusă numai acesteia. De aici, însă, de la autoritate și până la dictatură, este o metamorfoză pe care Nelu o parcurge grăbit și conștient, convins că asta e calea cea bună: „Dor scump, scump, purtarea ta să fie impecabilă acasă și fără pată în fața lui Dumnezeu și (a lui – n.n.) Nelu!” Pentru aceasta, îi fixează norme de conduită: scrisori din două-n două zile și un caiet în care să noteze zilnic tot ce face și gândește; el vrea să știe *totul*: „Tu spune-mi tot și continuu, fără întrerupere, în scrisori și caiet, tot ce cuprinde ființa ta, până în adâncuri, alături de Iisus, pentru ca cel puțin lumea noastră să fie perfectă și fără pată”. Altfel, la înălțimea gândirii și trăirii lui morale, nu există înțelegere. Sever cu sine – în semn de protest și sfidare a micimii lumii din jur – este la fel de sever, de intransigent cu persoana iubită: „Repet și azi, iubita mea, că nu voi cruța niciodată greșeala, nici la mine, nici la tine!” Și astfel, intransigent-persuasivă, dictatura devine tiranie curată. Iar iubita, se (sub)înțelege, îl urmează – mai exact, îi urmează *indicațiile* – treaptă cu treaptă. Până când: „Numele de Struguraș s-a pierdut, e mort, mort definitiv și irevocabil și în sufletul meu, în întreaga mea ființă a intrat, contopindu-se pe veci, Victoria, soția mea!” Indicațiile sporesc în intensitate, cu atât mai frecvent, mai apăsătoare, după ce *soția mea* îi dăruie și o fiică...

Dacă față de Victoria – pentru care are o iubire sinceră și pasională (mascând și o doză de egoism și orgoliu) – intransigența se manifestă așa cum s-a putut vedea, față de restul lumii, de societate – trăitoare după norme morale labile – intransigența devine aversiune, ură. De care, la un moment dat, conștient, se întreabă pe sine însuși, căutând un răspuns, o cauză a stării lui de fapt: „Libertatea ce mi-a fost acordată de mic m-a făcut să fiu mereu un tiran, ce caută să-și impună personalitatea cu orice preț și nerecunoscând un alt drept, decât dreptul său”. Este o ipotetică, posibilă cauză. Un bobârnac inițial, dar atitudinea s-a accentuat pe parcursul întâlnirii cu o societate călăuzită de principii

neconforme cu idealul lui; aversiunea a sporit ca urmare a ciocnirii cu realitatea înconjurătoare. Din acest punct de vedere, Nelu trăiește o dramă de conștiință asemănătoare personajelor lui Camil Petrescu. Mă gândesc, mai ales, la Gelu Ruscanu, gazetarul din *Jocul ielelor*, a cărui intransigență a mers până la sinucidere – atunci când a fost forțat să cedeze în fața realității nedrepte. Între timp, eroul nostru, Nelu, fizician, își încheie cu brio studiile universitare și lucrează, meritată recompensă profesională, la Institutul de la Măgurele. Loc de unde îi scrie Victoriei: „Sunt în laborator singur și peste câteva minute va fi ora 11. Instalația e în funcțiune și ascult zumzetul aparatelor. Pe fereastră, în stânga mea, soarele și-a aruncat un mănunchi de raze fierbinți, probabil o să plouă după-amiază.”

În acest timp, însă, ea rămasă (lăsată?) undeva, departe (cu un copil mic în brațe) nu trebuie să se abată de la datorie: „Nu uita să-mi scrii, cel puțin la 2 zile!” În același timp, *eu* (el): „Acum sunt singur în laborator și s-a făcut ora 5,45, seara. Am rămas la ora asta, fiindcă bazinul de înnot al Institutului a fost dat în folosință. De acum nu va mai fi nevoie să mă deplasez la ștrandurile Capitalei.” Supărat, la un moment dat, Nelu admonestează: „Scumpa mea, mi-ai trimis doar câteva cuvinte. (...) Aș fi dorit să știu cum te-ai simțit, cum ai fost tu față de Nelu tău și dacă nu te-a supărat ceva. Dar nu am primit decât un bilet laconic. Totuși, și în rândurile acelea puține, am găsit o frază care, nu știu, dar mie cel puțin, mi-a zguduit puțin frânele firii...” Dar frânele acestea se mai mișcă și ele câteodată, în viață, în iubire, în căsnicie, spre siguranța și armonia *mișcării*. În acest caz: „Iar dacă ție, vreodată, nu-ți va mai fi pe plac viața alături de mine, nu voi spune nimic când mă vei anunța că pleci”. Victoria n-a plecat: un an, doi... zece. În schimb, Nelu – sub noua deviză: „Mai mult ca oricând, azi îmi place/ să mă iau de piept cu viața” – pleacă, atras de mirajul acestei vieți, pe care până acum o sfidase, o condamnase, împins de orgoliu și afirmare cu orice preț. Între anii 1965 și 1970, scrisorile lui pornesc din Geneva și din alte câteva locuri din SUA. În prima, din Geneva, 30 august 1965, anunță: „Ieri noapte m-am întors dintr-o excursie fără egal. Două zile au însemnat cât două săptămâni de odihnă. Într-un fel, mi-a dispărut necazul care m-a ros fără încetare.” Alte scrisori sunt expediate din Argonne (National Laboratory) aproape de Chicago – 20 octombrie 1970-11 noiembrie 1970 – Boston, Cambridge-Massachusetts. Astfel, eroul nostru, Nelu, se desparte de eroul Gelu Ruscanu; asemănători până la un punct, Nelu nu poate atinge absolutul (evident, nu în maniera lui Gelu). Mai mult sau mai puțin conștient, el devine *omul timpului său*, timp pe care-l blamase mai înainte cu îndârjirea cauzei nobile. De data aceasta, gândul pleacă, întrucâtva, spre Faust – și pactul său.

Romanul *Monolog epistolar* se încheie cu o scrisoare a Victoriei către avocata angajată pentru rezolvarea divorțului – datată 20 iulie 1988, la 32 de ani de la primele scrisori ale lui Nelu.

Si, totuși, cititorul se poate întreba, vizavi de titlul acestui text. Așa cum îl știm, din Biblie, „Dacă iubire nu e, nimic nu e”, acesta pare a fi/este o cugetare, o axiomă de necontestat, infailibilă. Și eram tentat să-l las ca atare, romanul atestându-i pe deplin sensul. *Toma necredinciosul* din mine, însă, meditează: chiar așa? dacă iubire nu e... *nimic nu e?* – chiar *nimic-nimic?*

Nu vreau să reflectez cu orice preț la conceptul dualist *yin-yang*, din *biblia* budistă. Am în vedere însăși desfășurarea „ostilităților” – ale iubirii, în primul rând, dintre cei doi – pe parcursul romanului. Care nu se pot solda cu un verdict atât de drastic. Un răspuns îl oferă autoarea, prin glasul avocatei: „Mă gândesc că, recitind scrisorile primite și faptul că mi le-a dat să le trec în această carte, Victoria a retrăit sufletește tot ceea ce a fost frumos în cel 32 de ani”. Sau, cum (ar) zice Eminescu, „Lumina stinsului amor/ Ne urmărește încă”.

Vecina mea, Africa

Când se bat elefanții, moare iarba

Nicolae MELINESCU

Lupta celor doi giganți pentru dominarea planetei, Statele Unite și China comunistă, le face viața amară și foștilor stăpâni ai Africii. Eliberate de lesa scurtă a sferelor de influență din timpul Războiului Rece, state precum Turcia, Indonezia sau Iran își proiectează parcursul pe următoarele decenii în regiunea sub-sahariană. Demersul lor este favorizat de gâlceava unor foste colonii cu fostele metropole, până deunăzi legate de tot felul de acorduri și tratate comerciale, militare sau umanitare. În fapt, și francofonia și Commonwealth-ul au menținut o atitudine vasală neocolonialistă, prin care unele state africane au rămas într-un ținut protejat de interese metropolitane. Mutarea atenției generale în Europa clocotind de agresivitatea Rusiei și în Orientul Mijlociu în rapidă transformare după ruina definitivă a Siriei și parțială a Libanului, după potolirea temporară a Hamas-ului și a Hezbollah-ului, le-a creat țărilor din Sahel culoarul de rebeliune împotriva eternului protector nedorit, împotriva Franței. Relația ei cu foștii supuși de peste mări a intrat pe un drum cu hârtoape, în care influența sa se confruntă cu provocări nemaîntâlnite până acum. Reținerea conducerilor militarizate din centrul și vestul Africii de a îmbrăja obrajii dominatorilor de la Paris cu prea plecata lor recunoștință a lăsat să se insinueze o atitudine de respingere a fostelor aranjamente post-coloniale. Prima provocare evidentă pe care politica franceză nu a reușit, cel puțin până în prezent, să o îmbrace în formulări evazive și amănunțite este colaborarea militară, respectiv solicitarea regimurilor din zonă de reducere a dimensiunii trupelor franceze și chiar eliminarea lor totală de pe teritoriul lor. Este o pretenție care anulează înțelegeri și acorduri cu vechii guvernanți, stipendiați generos de la Paris, pudeli drăgălași pentru diplomații și businessman-ii europeni. Au fost mai multe semne de nesupunere venite din Mali, din Niger, din Burkina Faso și aureolate de cele mai recente convulsii din Ciad militarizat cu un nou guvern de inspirație și esență emanată de armata autohtonă. Dispariția eternului Idriss Déby, președinte din 1991 până în 2001, când a murit în luptele cu rebelii islamiști, a adus o putere nouă, ambițioasă, care a considerat că nu rentează să rămână cel mai fidel și stabil partener din Africa și că a venit timpul să-și redefiniească propria suveranitate. Ministrul ciadian de Externe, Abderraman Koulamallah, purtător de cuvânt al noului guvern instalat în 2012 după o lovitură a generalilor, a anunțat că autoritățile centrale au hotărât să pună capăt acordurilor cu Franța de cooperare în domeniul apărării, ca să se distanțeze de fostul stăpân. Ministrul a calificat decizia drept un act politic istoric de la independența din august 1960 și până în zilele noastre.

Atitudinea ciadienilor nu este un capriciu adolescentin și nici un ifos suveranist. Generalul Mahamat Déby, fiul și urmașul politic al președintelui defunct, nu a fost încântat de cooperarea cu francezii, în care nu a avut prea multă încredere și nici admirație. „El a încercat să-și diversifice parteneriatele de securitate și să se distanțeze de înțelegeri exclusiviste. El nu are încredere în Macron și nici nu-și permite să ignore sentimentele anti-franceze ale majorității populației”, declara Ulf Laessing, Șeful programului din Mali al Fundației „Konrad Adenauer”. (<https://www.global-weekly.com/post/ulf-laessing-on-the-sahel-libya-and-a-global-struggle-for-influence-in-africa-1>, accesat 12 ianuarie 2025) Regimul de la N'Djamena este ultimul din regiune în care Franța și-a menținut o putere militară semnificativă (de la 6 000 în 2007, până la 1 000, la cea mai recentă evacuare), conform tratatelor bilaterale din 1978 și din 2019. Recenta decizie oficială a rezumat sentimentele anti-franceze din ultimii ani. La sfârșitul lui 2024, mii de localnici au cerut ca ultimele trupe să plece grabnic, după ce gruparea islamistă Boko Haram a atacat comunități din zona lacului Ciad și a omorât patruzeci de militari ai armatei naționale în luna octombrie. Guvernul

ciadian a reacționat și a acuzat Franța că nu a furnizat informații și nici nu l-a susținut în lupta împotriva raidurilor extremiste. Antropologul african Ladib Gondeau și-a exprimat nemulțumirea, nedumirea și se întreba cum de specialiștii francezi care aveau la dispoziție mijloace de supraveghere prin satelit, drone de observare și agenți în teritoriu nu au avertizat guvernul ciadian despre posibilitatea unui atac, și ajungea la concluzia că totul a fost cauzat de lipsa de coordonare și transmiterea defectuoasă și întârziată a informațiilor secrete pe baza cărora ar fi putut fi luate măsuri de apărare a civililor și militarilor. ([dw.com/en/why-chad-ended-its-military-deal-with-france-77173204](https://www.dw.com/en/why-chad-ended-its-military-deal-with-france-77173204), accesat 12 ianuarie 2025) Câteva sute de militari americani și cea din urmă mie de francezi au spus *good bye* – *adieu* mediului arzător sub-saharian după ce camarazi de-ai lor au părăsit bazele din Mali, Niger și Burkina Faso. Senegalul, cel mai vechi bastion francofon din Africa de Vest, a anunțat că va reduce prezența militară franceză pe teritoriul său. Noul președinte, Bassirou Diomaye Faye, a declarat că francezii s-au instalat pe teritoriul țării sale încă din perioada comerțului cu sclavi, ceea ce nu înseamnă

că ei pot să rămână pe vecie. (https://www.lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2025/01/01/senegal-president-says-no-more-foreign-military-presence-from-2025_6736619_124.html, accesat 12 ianuarie 2025) Ca și el, alți conducători din zonă au ținut să precizeze că rămân alte domenii ale colaborării tradiționale care vor menține forme de cooperare între țările respective și metropola europeană.

Parisul a încercat să amortizeze șocul noilor mișcări de trupe și să reanimeze influența sa într-o regiune cândva dependentă de poftele și capriciile sale. Ministrul francez de Externe, Jean Noël Barrot, a făcut o vizită în Ciad și Etiopia, după ce președintele Macron a fost *guest star* la inaugurarea noului președinte ciadian, general Déby (junior), după ce acesta a ajuns la putere prin mijloace militare în 2021. Recent, el a recunoscut că armata franceză a omorât patru sute de soldați vest-africani în 1945. Purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe, Christophe Lemoine, declara în noiembrie anul trecut, după ce Mali, Niger și Burkina Faso frânaseră avântul relațiilor bilaterale și amenințau să-i trimită pe militarii francezi înapoi acasă cu arme și bagaje, că „Franța participă de doi ani la discuții și evaluări cu partenerii [africani, n.n.] pentru reconfigurarea prezenței noastre militare în Africa. În acest context, am fost într-un dialog intens cu autoritățile ciadiene, care ne-au anunțat dorința lor de a vedea dezvoltarea cooperării în domeniul securității și al apărării”. ([aljazeera.com/news/2024/11/29/chad-ends-military-cooperation-with-france](https://www.aljazeera.com/news/2024/11/29/chad-ends-military-cooperation-with-france), accesat 12 ianuarie 2025)

Decizia Ciadului a fost ultimul act de respingere a dominației militare franceze în regiunea Sahel (Mauritania, Mali, Niger, Ciad, Sudan), care face parte dintr-un proces de modificare a implicării Franței. Tot în noiembrie trecut, trimisul special al lui Macron

în Africa i-a prezentat președintelui raportul confidențial despre prezența militară în regiune, centrat pe reînnoirea parteneriatului cu țările africane, mișcare planificată de Macron în discursul din Burkina Faso în 2017. Surse anonime familiarizate cu conținutul documentului au observat că principala direcție de acțiune nu este orientată spre o reducere a cooperării militare cu țările regiunii, ci spre abordarea unei strategii care să satisfacă necesitățile fiecărui regim local în parte. Este o atitudine similară cu cea a lui Trump de înlocuire a globalismului falimentar cu o abordare bilaterală directă, de la caz la caz. Pentru echilibrarea balanței și o corectare a fardului de pe chipul Mariannei, Franța a pornit ofensiva de lărgire a legăturilor economice cu lumea africană anglofonă, respectiv cu Nigeria, al paisprezecelea mare producător de petrol din lume și cu cea mai numeroasă populație de pe continent, peste 220 de milioane de oameni, și cu Africa de Sud, gigantul industrial și financiar cu cel mai mare PIB per capita (\$15 720, potrivit Băncii Mondiale). Franța mai are încă trupe în alte state din zonă: 600 sute de militari în Coasta de Fildeș, 350 în Senegal, 350 în Gabon și 1 500 în Djibouti. Ulmul contingent repatriat din Ciad număra o mie de militari. Misiunea lor principală este instruirea soldaților locali și consolidarea capacității armatelor naționale de luptă împotriva extremismului, în impunerea și menținerea păcii, în culegerea și prelucrarea informațiilor și în chestiuni de logistică. Nu de puține ori, opoziția franceză a acuzat guvernul că a susținut fără discriminare dictatorii mai luminați, ca ivorianul Houphouët-Boigny, sau dictatorii sângeroși, ca împăratul împăiat Bokassa, numai ca să-și mențină dominația în regiunea centrală.

Ca în orice teritoriu vasal, unii pleacă și alții vin. Reducerea prezenței franceze (și americane) lasă un gol, baze militare fără militari, un vid de securitate favorabil intruziunii terorismului islamist (Sahelul este preponderent musulman de cel puțin cinci secole). De această primejdie sunt conștiente atât guvernele din zonă, dar și protagoniștii extra-continentali. Primul candidat este Rusia, care și-a plantat mercenari gata să susțină regimuri autoritare în șapte țări africane, din anul 2000 înapoi. În ianuarie, președintele ciadian general Déby-junior a mers la Moscova ca să consolideze relațiile cu „țara parteneră”. Turcia construiește o bază militară în apropierea capitalei somaleze Mogadishu, care costă fără instalațiile de armament și mijloace de transport peste șase miliarde de dolari. Arabia Saudită a mărit asistența financiară pentru operațiuni de securitate și pentru lupta împotriva extremismului și cumpără în Africa suprafețe de sute de mii de hectare pentru scopuri obscure. Indonezia, cea mai populată țară musulmană și cea mai nouă membră a blocului antiameERICAN BRICS, prospectează posibilitățile de angajare în forme de cooperare inter-regionale.

Mișcările de trupe între vechii colonialiști și noul veniții de pretutindeni oferă un pretext de implicare: starea de securitate în regiunea Sahel s-a deteriorat din cauza tot mai numeroaselor atacuri teroriste. Potrivit cotidianului britanic *The Independent*, în ultimele șase luni atentatele au provocat peste trei mii de victime în rândul civililor, o creștere de 25 la sută față de primul semestru al lui 2024. (<https://www.independent.co.uk/news/world/africa/france-chad-senegal-africa-military-russia-b2668647.html>, accesat 12 ianuarie 2025) Violența islamistă este cea care pune presiune pe guvernele locale să găsească înlocuitori strategici pe termen lung. Dar oricât de mari sunt amenințările prezente și viitoare, dictatorii militari din Sahel manifestă prudență în adoptarea unor parteneri din afara cercului tradițional din perioada colonială și post-colonială. Așa cum a dovedit-o experiența istorică, de oriunde s-ar parașuta susținători „dezinteresați”, îngrijorați doar de securitatea africană, aceștia sunt gata să se instaleze „cu grăbire” și acceptă privilegiile obținute odată cu ancorarea pe pământul african. Cu timpul, devine foarte greu, aproape imposibil ca ei să renunțe la pozițiile ocupate și să se retragă de bună voie.

Făcând turism științific: Maribor, 2005

Eufrosina OTLĂCAN

În perioada 5 – 10 iulie 2005 a avut loc la Maribor, în Slovenia, al 13-lea Congres Internațional de Cibernetică și Sisteme, WOSC, desfășurat la Facultatea de Științe Economice și Afaceri.

Am prezentat două lucrări: 1. *Informational Topology – a useful Structure to understand the Globalization Process*, coautor Romulus-Petru Otlăcan, 2. *Optimization Criteria of Dynamic Systems by Differential Calculus in Semi-normed Spaces*, în cadrul Simpoziului intitulat *Mathematical Systems* și ambele incluse în volumul congresului. În același volum, pe prima pagină este anunțată conducerea WOSC și WOSC – *International Honorary Committee*. Sunt deosebit de onorată de desemnarea mea în acest Comitet, alături de alte nume de cercetători din România (N. Bulz, G. Constandache, M. Mănescu, I. Mirița) și de nume mari ale științei, precum Z. Bubnichi din Polonia, J. Rose din UK sau L. Zadeh din USA.

Călătoria până la Maribor a fost simplă, căci luând trenul din București Nord în 4 iulie spre miezul-noptii, cu vagon de dormit, nu vom mai schimba vagonul până la destinație, chiar dacă vom trece prin Ungaria și Austria; am ajuns în 6 iulie, când abia se lumina de ziuă. Întoarcerea noastră de la Maribor, în 10 iulie, cu plecare la o oră foarte matinală, va fi simetrică acesteia, ajungând în 11 iulie acasă.

Din lista de hoteluri pe care ni le recomandaseră organizatorii din Maribor, am ales Căminul studențesc. A fost o alegere bună, confortul interior mulțumitor, clădirea aproape de centru și de Universitate. Nu mi-am făcut multe notițe din sejurul de 4 zile aici, dar cheltuielile mi le-am notat, mai ales că era un moment important pentru Slovenia: era la un an după integrarea în Uniunea Europeană (2004), dar mai avea doi ani și jumătate până la intrarea ei în zona euro (1 ianuarie 2007, Slovenia fiind prima țară dintre fostele țări socialiste care intra în zona euro).

Miercuri 6 iulie, de la ora 8:30 la ora 11, are loc

deschiderea Congresului, cu saluturile de „bun-venit” pronunțate de Președintele WOSC, Robert Vallée, și de Vicepreședinte, B.H. Rudall, urmate de prezentări plenare ale secțiunii de Sisteme ecologice. La ședința de deschidere am întâlnit și alți participanți din România, între care Laura Pană (de la catedra de Filosofie a Politehnicii din București), Ioana Moisil (matematiciană de la Universitatea din Sibiu), Adriana Grigorescu (SNSP, București), Marcel Stoica (ASE, București).

Restul zilei de 6 iulie a fost de plimbare, pentru a lua cunoștință cu frumosul oraș Maribor, așezat pe malurile fluviului Drava. Multe probleme legate de istoria orașului mi le-am pus atunci, la unele găsesc răspuns acum, pe canalele de informații ale Internetului.

Orașul Maribor s-a dezvoltat în jurul unei cetăți din Stiria (în Austria) și a fost atestat documentar la anul 1254. Cunoaște o istorie zbuciumată, a rezistat asediilor lui Matei Corvin în 1480 și ale Imperiului Otoman între 1532 și 1613, când intră sub controlul monarhiei habsburgice până în anul 1918, la sfârșitul Primului Război Mondial și prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. Înainte de Marele Război, Maribor avea o populație formată din peste 80% germani/austrieci și doar 20% sloveni. După război, cei mai mulți germani au părăsit orașul pentru a se întoarce între anii 1941–1945, când Germania anexează Stiria de Jos. Ocupat de trupele germane conduse de Hitler, care voia re-germanizarea ținutului Stiria de Jos, Maribor este bombardat de Aliați în Al Doilea Război Mondial. La sfârșitul războiului, orașul intră împreună cu Slovenia în componența Iugoslaviei, până în 1991, când Slovenia se declară independentă.

Statuia pe care o vedeam în 2005, dedicată conducătorului Iugoslaviei, Iosif Broz Tito, și păstrarea numelui său pentru podul central pe care-l traversăm îmi stârnesc curiozitatea, știind că în România s-au șters multe dintre denumirile istorice care aminteau de ceea ce fusese înainte de 1989!

lau câteva informații de pe Google. Iosif Broz Tito

s-a născut în Croația în anul 1892 și a murit în Slovenia, la Ljubljana în 1980; tatăl său era croat, mama slovenă. A fost secretarul general (ulterior președinte) al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia (1939–1980) și a condus partizanii iugoslavi, mișcarea de gherilă iugoslavă în Al Doilea Război Mondial (1941–1945). După sfârșitul războiului, a devenit prim-ministru (1943–1963) și președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia. Tito a fost arhitectul-șef al celei de „a doua Iugoslavii”, o federație socialistă care a existat de la Al Doilea Război Mondial până în 1991. Cu toate că a fost unul dintre fondatorii Cominformului (Biroul de Informații al Partidelor Comuniste și muncitorești), a fost de asemenea primul (și singurul cu succes) membru Cominform care a sfidat autoritatea sovietică. Ca susținător independent al căii către socialism (numită uneori „comunism național” sau „Titoism”), a fost principalul fondator și promotor al Mișcării de Nealinieri și primul ei secretar general. Astfel, susținea politica de nealinieri la cele două blocuri ostile în timpul Războiului Rece. Sunt suficiente date care-mi explică politica României față de Iugoslavia condusă de Tito. (În *Historia*, pe Internet, aflăm detaliată această relație.)

Mă întorc la date din Congres. În ziua de 8 iulie, la secțiunea de Sisteme matematice, în sesiune plenară de la ora 8, prezintă Robert Vallée conferința sa, *Inverse Transfer and Epistemo-Praxiology*. De la 8:30, Ilie Mitran: *Criteria of Strategic Behaviour for Problems of Sequential Decisions*, apoi expun eu cele două comunicări anunțate deja în paragraful al doilea, folosind retroproiectorul. (Fiecare sală de curs era echipată cu computer, videoproiector, retroproiector, tablă neagră și hârtie de scris. Internetul era gratuit.) După pauză, îi ascultăm pe Stelian Bajureanu, Nicolae V. Mihăiță, dar și doi autori, Esteve-Calvo și Lloret-Climent, de la Universitatea din Alicante, Spania.

Semn(al) de carte

Florian Copcea, *Furia tăcerii*, Editura Hoffman, Caracal, 2024

La Florian Copcea cuvântul se naște din cuvânt și cuvânt, cuvântul o ia înaintea cuvântului; cuvântul îngână alt cuvânt într-o euație de parodie, cuvântul neantizează alt cuvânt. Într-un cuvânt (iată-ne și pe noi atrași în jocul lingvistic), i se recunoaște o demiurgie romantică. (...)

E, în toate poemele, atât în cele învederate cât și în cele ascunse, o confesiune patetică despre ce înseamnă cuvântul – în scris și în viață, în existență adică, „despre primejdia din cuvântul însemnat”, despre nașterea poemului din poem, căci anumite cuvinte evidențiate în câteva piese pot naște un alt poem, despre gândul întors asupra gândului însuși (tot prin cuvânt!), întoarcere fără de care nu putem înțelege rosturile lumii și ale poeziei. (Acad. Mihai Cimpoi, la începutul cărții)

Nelu Barbu, *Scriitori de ieri și de azi*, Editura Hoffman, Caracal, 2023

Profesorul Nelu Barbu face parte dintre profesioniștii domeniului, circumscrindându-se unui areal unde se întâlnește cu creatori de primă mână, critici, istorici literari, precum Ion Ionescu–Bucovu și Victor V. Cutuș. Sprijinim această afirmație prin enumerarea activităților didactice desfășurate de Nelu Barbu: profesor, director, inspector metodist și scriitor, care s-a format la catedră, ceea ce înseamnă metodă și metodică. (...)

Tranzitiv și intransitiv prin vocația profesorală, tranzitiv prin denotații, intransitiv, prin întoarcerea spre original, spre mitul eternei reînnoțiri, Nelu Barbu, sinteză și incantație, elogiază spațiul tradiției, ajungând să așeze toposul zonei pe harta valorilor naționale. (Ion Predescu, în Prefață)

Ion Ionescu–Bucovu, *Viața lui Mihai Eminescu, între mistificare și adevăr*, Librex Publishing, București, 2025

Această carte nu e scrisă din orgolii capricioase; am scris-o pentru a mă lămuri eu pe mine despre anumite aspecte controversate din viața celui mai mare scriitor român – „românul absolut”,

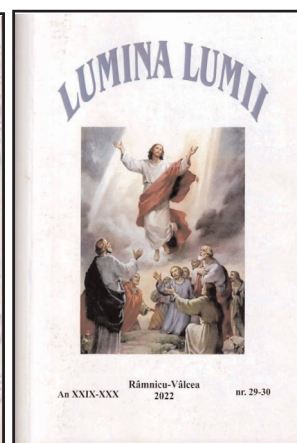
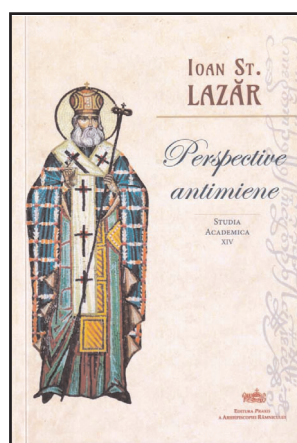
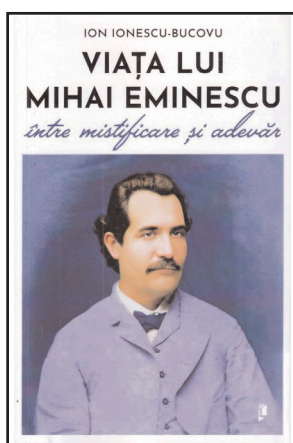
cum l-a numit Petre Țuțea pe Mihai Eminescu. Desigur că fiecare biografie a lui Eminescu este subiectivă. Precum este și aceasta. Nu poți cuprinde viața lui Eminescu în totalitatea ei așa cum nu poți cuprinde cerul și pământul românesc în brațe. (Autorul, în Argument)

Ioan St. Lazăr, *Perspective antimieni. Studia Academica XIV*, Editura Praxis a Arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 2023

Cercetările acestora [Dan Horia Mazilu, Eugen Negrici, Gabriel Stempel, Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Jan Nicolae, Policarp Chițulescu, Doru Bădără] se regăsesc în numeroase volume de autor ori colective, în revista *Lumina lumii*, în cele trei antologii *Antimiana*, prin dedicarea domnului Ioan St. Lazăr care, cu o neobosită dragoste față de Sfântul Antim Ivireanul, ne oferă un nou volum de studii, *Perspective antimieni*, ce reunește recenzii, profile de autor și referințe privitoare la cercetarea realizată pe parcursul a mai bine de un sfert de secol. Domnul Ioan St. Lazăr, prin împlinirea vocației sale filologice, oferă deopotrivă o amplă analiză a formelor lingvistice, registrelor stilistice și structurilor textuale, într-o simbioză ce așază în lumină puterea de pătrundere în semnificația textelor antimieni. (ÎPS Varsanufie, arhiepiscopul Râmnicului)

***Lumina lumii*, an XXIX-XXX, nr. 29-30, Editura „Antim Ivireanul”, Râmnicu Vâlcea, 2022**

Număr jubiliar dedicat împlinirii a 30 de ani de apariție a revistei și 20 de ani de Sesiuni de comunicări ale Centrului de Studii Medievale și Premoderne „Antim Ivireanul”.

La pas prin satul global

Paula ROMANESCU

Lung drumul întoarcerii în noi...

Jurnal dintr-o călătorie (VIII)

Aurmat recitalul de poezie susținut de Valeria Seciu, încotoșmănată cu o zeghe

bărbătească pe umeri (era frig în biserică!) și Ovidiu Iuliu Moldovan (fără zeghe). Noi – numai soare!

Cum să uit oftatul din rărunchi al unuia dintre veniții la recitalul-ceremonie, poet român aruncat de vitregia istoriei peste Prut: *Păi să tot mori așa!...*

De dincolo de tăceri, Miron Radu Paraschivescu i-ar fi răspuns:

*Eu vă zic: Și rupt în coate
Însă viu pe cât se poate...*

Sunt și eu acum pe aici prin Roma, cât se poate de vie. Coatele rezistă, picioarele mă mai poartă cu destoinicie deși uneori parcă ar vrea să intre în grevă... de avertisment.

Le avertizez că mâine vreau să vizitez Galeria Spada și că n-aș aprecia deloc să-mi facă mofturi tocmai acum.

Vineri 23 aprilie, 2004

Rivalități în cerul zeilor sculpturii

Astăzi e deja mâine... Sunt la Galeria Spada.

Iată-mă printre cardinali severi care mă privesc din cadrele lor aurite cu un fel de uimire contrariată de parcă ar vrea să mă trimită înapoi în... veacul meu barbar. Eu nu mă sinchiesc de muștrarea lor mută, mai cu seamă că-l reîntâlnesc aici pe deja vechiul meu prieten – *Hercule copil*, cel cu râsul hohotind a fântână-cascadă-inocență-imbecilitate, pe care l-am văzut deja la Galeria Borghese, în salonul rezervat Paolinei Borghese, acea *Venus Vincitrice* a lui Canova.

Aha, îmi zic eu luminată, deci exista (și) prin veacurile duse arta còpiilor multiple după o operă antică celebră cât să astâmpere foamea colecționarilor împătimiti.

Astfel n-am mai suferit deloc de frustrare după împănarea de a fi crezut că dețineam și eu o statueta veche în alabastru, pe care am botezat-o Omar Khayyam, moștenită de la o distinsă stră-mătușă de prin Bot'șeni, statueta pe care o credeam unicat și pe care aveam s-o regăsesc aproape identică – marmura era diferită – în Vila Sonet de lângă *Bolta Rece* din Iași, în Casa Memorială Mihai Codreanu – poetul cel cu sonetul și cu ochi de noapte, dar cu talent bine văzător...

A început să mă oprezeze atâta artă cât am tot înghițit pe aici. Așa că încerc să-i ignor, ba chiar le întorc spatele încruntaților Spada cu crucea lor atârnând de lanțurile grele de aur din jurul gâtului, nu înainte de a-i surăde unuia mai ochios să văd cum reacționează... Acestuia i s-au făcut parcă și mai mari ochii și el, mai-mai să sară din cadru!

Și-o fi ieșit din pepeni? Nu-mi pasă. Eu sunt vie. El...

Trec mai departe spre *Prospettica* – lucrare de arhitectură virtuală (!!!) realizată în 1652, operă a arhitectului-decorator-desenator Francesco Borromini (1599-1667) a cărui existență pământească avea să fie sever marcată de rivalitatea crescândă dintre el și Lorenzo Bernini cu care a lucrat de altfel și la interioarele de la Catedrala San Pietro (dar nu el, ci Bernini a fost desemnat să realizezeze marele Baldachin!), și la Palatul Barberini pentru a cărui

construcție se zice că a fost furată marmura de la Colosseum cu un sărg care a depășit cu mult arta jefuirilor făcute de barbari.

Barberinii au fost deci mai barbari decât barbarii!

Dar în comparație cu demolatorii noștri democrați originali carpato-danubiano-pontici cu toți pontifi lor pontifi pălesc toți Barberinii și barbarii lumilor!

Pârdalnică rivalitate Borromini-Bernini l-a măcinat într-atât pe cel dintâi încât la 2 august 1667 el și-a pus capăt zilelor.

Și totuși, câtă imaginație, câtă forță, câtă grație în operele rămase de la el! Planuri ovoidale, unghiuri, elipse, curbe, *contre-courbes*, articulații ingenioase *en trompe l'œil* care creează un efect dinamic, accelerat parcă, așa cum ne-a obișnuit deja virtualele imagini de pe ecranul ordinarilor super-sofisticate din timpul în care s-a nimerit să fim și noi.

Se poate spune fără greșală, s-a și spus de altfel, că Borromini a fost arhitectul cel mai inventiv din vremea sa până la Antonio Gaudi (1852-1926), uliitorul sculptor-pictor-arhitect-urbanist spaniol după ale cărui planuri încă se mai lucrează și se va mai lucra mulți ani întru finirea catedralei *Sagrada Familia* de la Barcelona, stilul său rămânând inclassabil în curente și academisme.

Grăbiți-vă, arhitecți contemporani, calfe și zidari, să apucăm să vedem și noi „ce-a văzut” Gaudi înainte de a se opri sub roțile tramvaiului în acel 10 iunie 1926!

Iată-mă cu gura întredeschisă a... inteligență uluire la *Galeria Prospettica* a lui Borromini de la Muzeul Spada... Chiar ai de ce să te minunezi.

Arhitectul va fi colaborat, zice ghidul de aici, un tinerel famelic care nu pare să fi mâncat vreodată faimoasele *macaroni* italienești, cu matematicianul Giovanni Maria da Bitonto, care i-a făcut niște calcule ca la carte (nu ca la cartea după care se pregătesc pentru examenul de bacalaureat ai noștri tineri cu nodul cravatei în repaus).

N-am cum să-l contrazic pe ghid, necum să-i pun la îndoială exactitatea informației. Mi-o însușesc doar. Nu știu cine o fi fost și Bitonto acesta, nici la calcule nu mă pricep, cred doar ce-mi văd ochii și, în privința aportului numelui matematician la creația borrominică, nu-mi rămâne decât să-l cred pe sfrijit ghid veghetor de la Galerie care zice că lungimea *virtuală* a galeriei este de 35 m.

Nu cumva să-i treacă însă vreunui vizitator prin minte s-o ia la goană pe „pista” aceea generoasă, că are toate șansele să-și spargă capul de zidul din fundal, fiindcă în realitate galeria nu are decât 8,82 m.

Iluzia optică este creată de convergența planurilor coloanelor spre punctul de fugă și pavimentul de mozaic care se pierde spre ieșirea „păzită” de un războinic roman uitat pe aici de prin veacul al optulea.

Tinerelul ghid părea foarte mândru de micul paradis pe care-l avea în grijă, paradis care amintea de tot amarul fructelor mâniei din care va fi gustat Borromini până a decis să se mute... sub punctul de fugă și să nu mai știe că Bernini se învârtește liber pe lângă *Sfântul Scaun al lui Petru* în vreme ce lui nu i s-a comandat decât să facă pedestalul pe care avea să fie așezată faimoasa

La Pietă a foarte tânărului sculptor care avea doar 23 de ani când a făcut-o (!) – Michelangelo Buonarroti (1475-1564).

Ce dacă Michelangelo nu mai trăia demult, că, ajuns bogat în ani, nici tânăr nu rămăsese și că era un gigant în sculptura lumii! De ce n-a fost pus Bernini să facă pedestalul pentru *La Pietă* și să-i fi fost comandat lui *Baldachinul* Sfântului Petru?!

E adevărat că și lui i-a fost încredințată realizarea (între foarte multe alte splendori arhitectonice) a mormântului *Merlini* de la *Santa Maria Maggiore*, a celui pentru familia *Céva* din *San Giovanni in Laterano*, fațada bisericii *Santa-Agnese în Agonie* din Piața Navona...

Da, dar *Piața Navona*... acel magnific dreptunghi unde se organizau cele mai uluitoare carnavaluri, cu faimoasele fântâni între care *Fontana dei Fiumi*, alegorie a celor patru mari fluvii de pe pământ (Rio della Plata, Dunărea, Nilul, Gangele) era tot realizarea lui Lorenzo Bernini!!!

Și *Fontana del Moro*!...

Acum, prin *Piața Navona* se desfășoară pentru ochii cohortelor de turiști, butaforia carnavalescă a cerșetorilor – proletari din toate țările în sfârșit uniți întru aceeași credință, internaționalizați până la pierderea limbii materne, savant sau grotesc costumați, interpretând în marele carnaval al lumii roluri de Lorenzo Magnifici cu mâna la falcă a gândire profundă ori interpreți „minune” lipsiți de gândire al căror singur gând (!) este să pună mâna pe banul pe care preafiericții trecători trebuie să fie convinși cumva să-l lase în „cutia milei” – plată infimă pentru marele spectacol oferit de „hartiști”, cu o artă a regiei demnă de această neasemuită *La Dolce Vita* a mizeriei umane.

Dacă beneficiarii artei stradale rămân insensibili, „artiștii” nu ezită să „acceseze” tainul cuvenit din buzunarul celor dintâi.

Duminică, 25 aprilie 2004

Duceți-vă la Vatican! De nu...

Ultima duminică din fiecare lună – intrare liberă la Vatican. Parcă toată Roma s-a mutat aici.

Coada pentru intrare la Colecțiile de la Sfântul Scaun este de peste doi kilometri.

Ne așezăm totuși. Ce bine ar fi fost să am un scăunel aici la Sfântul Scaun, îmi zic.

Dar nu! Se înaintează temeinic, cam ca la defilările de 1 Mai din vremi mai... cu alai.

Într-o oră și ceva ajunsesem aproape de adevăr: valurile compacte ale mulțimii se afundau în gura larg deschisă a intrării în cetatea Vaticanului. În urma noastră coada era la fel de stufoasă.

Nu ne mai uităm în urmă. Am ajuns.

Și-aici...

Nu! O astfel de vizită nu se povestește!

Trebuie, dacă tot suntem liberi să plecăm unde-om vedea cu ochii, ca măcar o dată în viață să ajungem și sub *bolta Capelei Sixtine*!

Altfel de ce ne-am tot lamenta că viața e cum e? Toate drumurile duc la Roma! Așa clamau romanii războinici pe care lumea abia de putea să-i mai încapă, ei care se și visau etern învingători.

La Roma eu am dus drumul meu cu mine. (Sfârșit.)

În seara zilei de 7 iulie am participat la banchetul organizat de Congres într-un restaurant din Piața Principală. Rețin din apropiere Monumentul Ciumei de la anul 1680, construit în marmură albă la anul 1743.

În 8 iulie, a avut loc premiera lucrărilor de către WOSC. Avem bucuria ca lucrarea *Informational Topology*... să primească unul dintre *Best paper Awards*. Ca lucrare premiată, aceasta va fi publicată în revista *Kybernetes*, vol. 35 nr. 7/8, 2006. Tot aici sunt publicate lucrarea Laurei Pană (*Intellectis & Inventis*) și cea a Adrianei Grigorescu (*Marketing of public and private affairs*).

În fiecare seară am putut face o plimbare pentru a vizita *Lent Festival*, una din faimele orașului Maribor. Lent este partea cea mai veche și cea mai frumoasă din Maribor, cu cele mai vechi culturi de viță de vie, zona fiind recunoscută ca Old Wein House. Lent Festival este cel mai întins festival în aer liber din toată Europa.

Regret acum că nu am rămas și duminică 10 iulie, pentru a participa la excursia anunțată, la care ar fi trebuit să ne înscriem până în 25 iunie. Dar, se întâmplă de multe ori să ai regrete că nu ai făcut ceva când ar fi putut să fie făcut...

Virginia Mireanu

Să crezi înseamnă să dăruiești lumii o parte din tine, așa mi-a declarat franc pictorița Virginia Mireanu, pe care o prezentăm astăzi și care își împarte inima între două pasiuni: arta plastică și vocația de a transmite tinerelor generații dragostea față de aceasta.

S-a născut la 22 martie 1964 în satul Chițcani, raionul Teleneshti, Republica Moldova. După absolvirea școlii medii, la sugestia profesorului Nicolae Moisei, a susținut admiterea la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” (astăzi

Mihai Mireanu, dânsa își păstrează poziția fiind fidelă propriei viziuni. În pictura Virginiei vedem poezia culorii, păstrându-se intactă strălucirea ei, ajungând la contraste de culoare și valoare, modelând cu fervoare, uneori chiar ieșind de sub tutela naturii, visând la ea, știe ce are de realizat, vine în concordanță cu ceea ce caută, bizuindu-se pe propria intuiție, așa cum este ciclul *Nistrul la Olănești*,

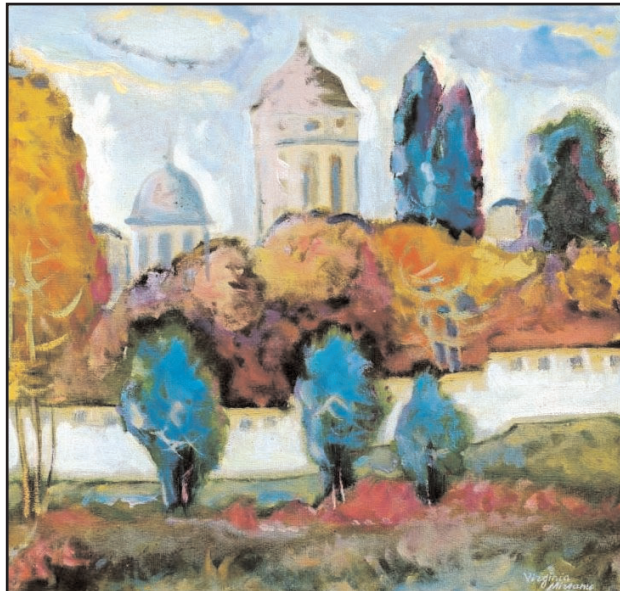

cu aceeași culoare și cerul, și apa, descoperind formule impresionante, o fluiditate pe care experiența cu anii o va împlini.

Vasile DIDIC, artist plastic: Aducându-și plener aportul la procesul instructiv-educativ, Virginia Mireanu reușește să lucreze insistent și pe tărâmul creativ, practicând preponderent pictura de șevalet. În anul 2003 pictorița realizează prima expoziție personală în incinta Liceului Teoretic „Mihai Eminescu” din Chișinău, urmată apoi de alte expoziții personale. Continuu își expune lucrările la expoziții de grup naționale și internaționale. Participarea la taberele de creație îi oferă posibilitatea de familiarizare cu diferite concepte de studiu aplicate în practica artistică. În cadrul taberelor de creație (la unele am conlucrat), am sesizat evoluarea profesională și manifestarea prodigioasă a capacităților creative în construirea dialogului între artist și natură. Disponând de o sensibilitate deosebită a culorii, realizează cu succes aranjamente cromatice și structuri compoziționale atractive, străduindu-se să exprime de fiecare dată un mesaj plastic individual.

Constantin SPÎNU, doctor în studiul artelor: Artista practică preponderent pictura de șevalet, manifestând anumite preferințe în explorarea genului peisajului în cadrul căruia realizează mai multe lucrări plastice de ordin compozițional, cromatic și semantic. Opțiunile V.M. încorporează în sine reflecții poetice ale lumii inconjurătoare, în cadrul cărora tangibilul este riguros selectat și adus plastic la coordonate de esență structural-constructivă apte să genereze ritmuri de forme, tonalități și stări cromatice ce asigură integritate atât planului, cât și profunzimii tridimensionale a spațiului imaginii. Gama coloristică, care în majoritatea lucrărilor tinde spre registrul cromatic rece al spectrului, contribuie la generarea unor stări melancolice și meditative proprii lumii reprezentative, fapt ce relevă starea romantică a spiritului artistei. (Raia ROGAC)

Un interviu cu artista apare la paginile 17, 18.

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”), la Facultatea de Grafică și Pictură, care tocmai se deschisese în acel an. Obținând licența (1986) își începe activitatea de muncă în calitate de Profesora de Arte Plastice (grad didactic superior), mai întâi la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din Chișinău, apoi la Liceul Teoretic cu profil de arte „Onisifor Ghibu”, tot din Chișinău. Din 2003 este membru al Asociației Profesorilor de Muzică și Pictură din România și din 2005 membru al AIAP UNESCO din Paris. În 2011 devine membru titular al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova.

Genurile de artă pe care le-a îndrăgit și le practică sunt pictura, grafica și goblenul.

Între timp, a reușit să organizeze mai multe expoziții personale, participând frecvent și la cele de grup în diferite localități (preponderent în Chișinău) din R. Moldova și

România, inclusiv la Curtea de Argeș. Se manifestă și în cadrul taberelor de creație și aproape în fiecare an se află în una din acestea împreună cu soțul său, de asemenea artist plastic. Lucrările artistei plastice Virginia Mireanu se regăsesc în colecții de stat și particulare din Republica Moldova, România, Franța, Grecia, Italia.

În continuare vom întregi portretul V.M. cu câteva aprecieri din partea unor colegi.

Plasticianul Timotei BĂTRĂNU: Virginia Mireanu nu este o începătoare în arta picturii, plener și tradițional are viziunea unei anumite armonii cromatice, dozate cu o grație feminin-spontană, păstrând farmecul întregit al tabloului. Sobrietatea culorii, dar și gândul profund, cucerește de la an la an un simț de o rară eleganță estetică. Dovadă seria lucrărilor *Nucarii de la Curchi*. Pictând alături de soțul ei, un bun plastician,

Revista este ilustrată cu imaginii ale unor lucrări de Virginia Mireanu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Cătălin MAMALI – psihosociolog, SUA
- Alexandru MĂRCHIDAN – publicist, Pitești
- Victor RAVINI – scriitor, Franța
- Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Florin Radu PINTEA – scriitor, București
- Acad. Ioan-Aurel POP – București
- Acad. Irinel POPESCU – București
- Sanda GOLOPENȚIA – prof. univ., SUA
- Tudor Călin ZAROJANU – scriitor, București
- Cristian S. CALUDE – prof. univ., Noua Zeelandă
- Mihai NADIN – prof. univ., SUA
- Florentin POPESCU – scriitor, București
- Eugenia TOFAN – publicist, Chișinău
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Dumitru LAZĂR – istoric, Râmnicu Vâlcea
- Radu HOMESCU – prof. univ., diplomat, București
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Dumitru SÎRGHIE – scriitor, Slatina
- Maria Mona VĂLCEANU – scriitor, Pitești
- Mihai CĂLUGĂRIȚOIU – istoric, Râmnicu Vâlcea
- Ion ANDREIȚĂ – scriitor, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București